EL VIRUS MARXISTA

Vallejo-Nágera: la vacuna del règim franquista

Irene Adler

«La idea de la íntimas relaciones entre marxismo e inferioridad mental ya las habíamos expuesto anteriormente en otros trabajos (…) La comprobación de nuestra hipótesis tienen enorme transcendencia político-social, pues si militan en el marxismo de preferencia psicópatas antisociales, como es nuestra idea, la segregación de estos sujetos desde la infancia podría liberar a la sociedad de plaga tan temible»

Antonio VALLEJO-NÁGERA, La locura y la guerra.

1. Índex general

1. Índex general.... 1
2. Índex de figures.... 3
3. Introducció.... 7
   3.1. Context històric 9
      3.1.1. Període d'entreguerres 9
         3.1.1.1. La URSS 9
         3.1.1.2. L'ascens dels règims totalitaris: el feixisme....11
            a. Itàlia....12
            b. Alemanya 13
            c. Espanya 15
   3.2. Marc teòric 19
      3.2.1. Estat de la qüestió 19
      3.2.2. Genètica, eugenèsia i psiquiatria....20
         3.2.1.1. Genètica....20
         3.2.1.2. Eugenèsia 24
         3.2.1.3. Psiquiatria 30
      3.2.3. Preguntes metodològiques i hipòtesis 36
      3.2.4. Metodologia 37
4. El virus marxista.... 41
   4.1. Procés d'eugenèsia a Espanya....41
      4.1.1. Antonio Vallejo-Nágera....42
         4.1.1.1. Biografia....42
         4.1.1.2. Influències....44
            a. Vessant ideològica: Ramiro de Maeztu 44
            b. Vessant psiquiàtrica: Kraepelin i Kretschmer 46
      4.1.2. Pensament d'Antonio Vallejo-Nágera....47
         4.1.2.1. La raça 48
         4.1.2.2. La degeneració de la raça....49
            - L'enemic polític....55
         4.1.2.3. La regeneració: Eugenèsia positiva 57
      4.1.3. Les investigacions 61
         4.1.3.1. El Gabinete de Investigaciones Psicológicas....61
         4.1.3.2. Objectiu de les investigacions i del Gabinete....63
         4.1.3.3. Grups i proves....65
         4.1.3.4. Resultats i Conclusions....67

a. Brigadistes Internacionals 68
b. Preses de Màlaga 77
4.1.4 La pràctica 87
4.1.4.1. Política racial del Nuevo Estado....88
4.1.4.2. Els nens perduts del franquisme 90
- Auxilio Social 95
4.1.4.3. La repressió: camps de concentració i presons 102
a. Batallons de treballadors 105
b. La “mili” de Franco 106
c. Camp de concentració d’Horta 107
4.1.5. Entrevistes 108
4.2 La pseudociència de Vallejo-Nágera....111
4.2.1.1. Base científica de seves les teories 111
4.2.1.2. Objectivitat de les proves 112
4.3. Vallejo-Nágera legitima el Nuevo Estado? 115
4.4. El cas alemany 121
4.4.1. Eugenèsia i raça ària 121
4.4.2. Joseph Mengele i Auschwitz 121
4.4.3 Es pot comparar? 122
4.5. El paper de l’Església 128
4.6. Es coneix Antonio Vallejo-Nágera? 134
5. Conclusions....142
6. Agraïments 145
7. Bibliografia i webgrafia 147

2. Índex de figures

Fig. 1: Lenin i Stalin, la revolucio i el nou estat comunista..... 10

Fig. 2: Mussolini i Hitler caps dels règim feixistes d'Itàlia i Alemanya..... 11

Fig. 3: Caricatura de Benito Mussolini i la seva importància en l'Europa d'entreguerres..... 12

Fig. 4: Súñer, Franco i Mussolini a Bordighera el 12 de febrer de 1941..... 13

Fig. 5: Adolf Hitler..... 14

Fig. 6: Hitler saluda a Franco a l'arribada d'aquest a Hendaya..... 14

Fig. 7: Proclamació de la II República a la Porta del Sol de Madrid..... 15

Fig.8: Cartell oficial celebrant la victòria nacional l'any 1939..... 17

Fig. 9: Possibles genotips i fenotips per al caràcter de la duplicació de melanina .. 21

Fig. 10: Primera llei de Mendel o llei de la uniformitat en la primera generació filial F_1, en la planta del pèsol..... 22

Fig.11: Segona llei de Mendel o llei de la segregació en la segona generació filial, F_2, en la planta del pèsol..... 23

Fig.12: Tercera llei de Mendel o llei de la independència dels caràcters..... 23

Fig.13: Sir Francis Galton, pare de l'eugenèsia..... 25

Fig. 14: Representació de l'eugenèsia..... 27

Fig. 15: figures corporals de Kretschmer. La 1 és leptosòmica, la 2 pícnica i la 3 atlètica..... 32

Fig. 16: Antonio Vallejo-Nágera..... 42

Fig.17: Ramiro de Maeztu..... 45

Fig.18: Emil Kraepelin..... 46

Fig.19: Dos de les obres més importants de Vallejo, Eugenesia de la Hispanidad y regeneración de la raça i La locura y la guerra..... 47

Fig. 20: Escenificació de la Guerra del Francès..... 50

Fig. 21: Obra del pintor holandès Pieter de Hooch (1629-1684), que fou un gran retratista de la burgesia del seu país..... 51

Fig. 22: L'enemic republicà al qual Vallejo infrahumanitza..... 57

Fig. 23: Resultats de l'estudi de la figura corporal en els brigadistes britànics..... 69

Fig. 24: Resultats de l'estudi de la reacció temperamental primària en els Brigadistes britànics..... 69

Fig. 25: Resultats de l'estudi del temperament en els brigadistes britànics..... 70

Fig. 26: Resultats de l'intel·ligència i la cultura en els brigadistes britànics..... 71

Fig. 27: Resultats de l'estudi de la personalitat social en els brigadistes britànics....72

Fig. 28: Resultats de l'estudi de la figura corporal i de la reacció temperamental primària en els brigadistes nord-americans..... 74

Fig. 29: Resultats de l'estudi del temperament en els brigadistes nord-americans.. 74

Fig. 30: Resultats de l'estudi de la personalitat social en els brigadistes nord-americans..... 75

Fig. 31: Edat de les 50 preses de Màlaga..... 79

Fig. 32: Condemna de les 50 preses de Màlaga 79

Fig. 33: Motiu de la condemna de les 50 preses de Màlaga..... 80

Fig. 34: Resultats de l'estudi de la reacció temeperamental primària en les preses de Màlaga..... 80

Fig. 35: Resultats de l'estudi del temperament en les preses de Màlaga..... 81

Fig. 36: Resultats de l'estudi de l'intel·ligència i la cultura de les preses de Màlaga 81

Fig. 37: Resultats de l'estudi de l'instrucció rebuda en les preses de Màlaga..... 82

Fig. 38: Resultats de l'estudi dels antecedents familiars d'anormalitat psíquica de les preses de Màlaga..... 83

Fig. 39: Resultats de l'estudi dels antecedents revolucionaris de les preses de Màlaga.....84
Fig. 40: Resultats de l'estudi de l'actitud política actual de les preses de Màlaga.... 84
Fig. 41: Resultats de l'estudi de l'actitud política actual de les preses de Màlaga.... 85
Fig. 42: Resultats de l'opinió que tenen les preses del comunisme i el socialisme.. 86
Fig. 43: Resultats de l'estudi del concepte de societat que tenen les preses de Màlaga..... 86
Fig. 44: Resultats de l'estudi del concepte de propietat que tenen les preses de Màlaga..... 86
Fig. 45: Teresa Martín, testimoni..... 91
Fig. 46: Nens de les presons traslladats en tren als centres de l'Auxilio Social.....92
Fig. 47: Nens orfes traslladats a centres de l'Auxilio Social..... 95
Fig. 48: Auxilio Social..... 96
Fig. 49: Disciplina militar en els nens de l'Auxilio Social..... 98
Fig. 50: Nens del Hogar Nazaret de Madrid reben la visita de l'esposa de l'ambaixador francès..... 98
Fig. 51: Comunió massiva de nenes..... 99
Fig. 52: Comunió massiva de nens..... 101
Fig. 53: Gràfic de les enquestes sobre els nens perduts del franquisme.....102
Fig. 54: Cartell de propaganda franquista.....105
Fig. 55: Taula de batallons de treballadors..... 106
Fig. 56: Camp de concentració d'Horta..... 107
Fig. 57: Gràfic sobre la contribució de Vallejo-Nágera al règim franquista..... 115
Fig. 58: Gràfic sobre la contribució de Vallejo-Nágera al règim franquista per edats.....116
.**Fig. 59:** Gràfic sobre la contribució de Vallejo-Nágera al règim franquista per sexes.....116

Fig. 60: Gràfic sobre la contribució de Vallejo-Nágera al règim franquista per estudis primaris.....117

Fig. 61: Gràfic sobre la contribució de Vallejo-Nágera al règim franquista per estudis secundaris.....117

Fig. 62: Gràfic sobre la contribució de Vallejo-Nágera al règim franquista per estudis universitaris.....118

Fig. 63: Gràfic sobre la comparació amb el cas alemany..... 122

Fig. 64: Gràfic sobre la comparació amb el cas alemany per edats..... 123

Fig. 65: Gràfic sobre la comparació amb el cas alemany per sexes..... 124

Fig. 66: Gràfic sobre la comparació amb el cas alemany per estudis primaris..... 124

Fig. 67: Gràfic sobre la comparació amb el cas alemany per estudis secundaris.....125

Fig. 68: Gràfic sobre la comparació amb el cas alemany per estudis universitaris...125

Fig. 69: Gràfic sobre el paper de l'església en la repressió..... 128

Fig. 70: Gràfic sobre el paper de l'església en la repressió per edats..... 129

Fig. 71: Gràfic sobre el paper de l'església en la repressió per sexes.....129

Fig. 72: Gràfic sobre el paper de l'església en la repressió per estudis primaris..... 130

Fig. 73: Gràfic sobre el paper de l'església en la repressió per estudis secundaris..... 130

Fig. 74: Gràfic sobre el paper de l'església en la repressió per estudis universitaris..... 131

Fig. 75: Gràfic sobre si es coneix Vallejo-Nágera..... 134

Fig. 76: Gràfic sobre si es coneix Vallejo-Nágera per edats..... 134

Fig. 77: Gràfic sobre si es coneix Vallejo-Nágera per sexes..... 136

Fig. 78: Gràfic sobre si es coneix Vallejo-Nágera per estudis primaris..... 136

Fig. 79: Gràfic sobre si es coneix Vallejo-Nágera per estudis secundaris..... 137

Fig. 80: Gràfic sobre si es coneix Vallejo-Nágera per estudis universitaris..... 137

3. Introducció

Els anys de postguerra i dictadura van ser un període molt dur en la història d'Espanya i les persones que el van viure s'estimen més no recordar-lo. Discursos ideològics irracionals, investigacions psiquiàtriques amb presoners de guerra, segrestos de nens, adopcions il·legals i una forta repressió caracteritzen els primers anys després de la Guerra Civil. Aquest és el tema del nostra Treball de recerca. Nosaltres parlarem de les investigacions que es fan durant la Guerra Civil amb brigadistes internacionals i preses de Màlaga, del psiquiatre que les fa i la seva ideologia i de les pràctiques que es realitzaran un cop es tenen els resultats d'aquestes investigacions. El tema escollit ens permet tractar la vessant científica i la històrica del que fins fa poc ha estat un tema tabú en la nostra societat. Els motius intel·lectuals del treball es troben en la vessant científica ja que parlarem de temes com la genètica i la psiquiatria que ens poden interessar cara un futur professional i que alhora ens permeten recordar i consolidar conceptes ja coneguts. Els motius personals del treball són bàsicament dos. El primer és l'interès per la història, una matèria en la que no podem aprofundir massa pel fet de cursar l'itinerari de ciències salut. El segon motiu és contribuir a què la gent conegui una mica millor aquest capítol de la història, que per por o per no voler remoure el passat, ha quedat ocult. Com a societat i país és molt important conèixer els errors passats perquè no es tornin a repetir.

L'objecte d'estudi del treball serà Antonio Vallejo-Nágera, un psiquiatre al servei del règim franquista i al capdavant del *Gabinete de Investigaciones Psiquiátricas* que va veure com la seva fama creixia exponencialment durant els anys de postguerra i dictadura. Estudiarem el seu pensament i les seves idees sobre la puresa de la raça i la degeneració de la *Hispanidad* expressades en llibres que daten de 1938, en plena Guerra Civil. Un exemple és el de la frase que hem inclòs al començament del treball. La frase ha estat escollida perquè reflexa el contingut del d'aquest: el que el psiquiatre pensava de l'enemic polític i la solució que proposa per evitar que la raça hispana continuï degenerant-se. Examinarem les seves accions, les investigacions que va dur a terme amb brigadistes internacionals i preses espanyoles al monestir -convertit en camp de concentració- de San Pedro de la Cardeña i a la presó de Màlaga, per determinar científicament que el marxisme era una malaltia i així aplicar les corresponents teràpies amb

tranquil·litat moral. Aquestes teràpies aprovades pel règim i la església es basaven en la segregació infantil, és a dir, la separació de milers de nens de les seves famílies. Intentarem demostrar que les investigacions realitzades no tenien cap base científica i que Vallejo-Nágera utilitzava la pseudociència per condemnar aquells que no compartien les idees polítiques del règim. En definitiva, analitzarem la importància de la figura del psiquiatre en el govern franquista i quina va ser la seva contribució alhora de legitimar el nou règim.

3.1. Context històric

Les idees d'Antonio Vallejo-Nágera i la ideologia franquista, influenciada directament pel feixisme, neixen al llarg del període d'entreguerres a Europa. El període d'entreguerres és una etapa de gran inestabilitat política tant a Europa com a Estats Units que va des del final de la Primera Guerra Mundial al començament de la Segona. Els trets més significatius d'aquest període a Europa són l'esclat de la Revolució Russa i la consolidació del primer estat comunista, la ineficàcia dels Estats liberals, l'ascens dels règims totalitaris i el crack del 29 als Estats Units que contribueix en l'ascens del nazisme.

3.1.1. Període d'entreguerres

3.1.1.1. La URSS

Durant la Primera Guerra Mundial, l'any 1917 esclata la revolució bolxevic a Rússia que derroca al tsar Nicolau II i instaura el primer Estat comunista. A principis del segle XX a Rússia encara hi perdurava l'absolutisme monàrquic. L'economia i la estructura social de l'extens Imperi dels tsars eren de les més endarrerides d'Europa. En algunes zones de l'Imperi s'hi havia iniciat un procés d'industrialització que va fer sorgir el proletariat. Entre aquests obrers s'hi van difondre les idees marxistes i l'any 1898 es va fundar el Partit Socialdemòcrata Rus que, el 1912, es va escindir en menxevics i bolxevics. Els bolxevics liderats per Lenin volien impulsar una revolució social a Rússia. Els problemes econòmics, socials i militars fruit de la Primera Guerra Mundial desacreditaren al tsar Nicolau II i al seu govern, incapaç de millorar la situació. En aquesta conjuntura desfavorable, la població es va organitzar en soviets (consells d'obrers, pagesos i soldats) per exigir al monarca la retirada de la guerra i la fi de l'autocràcia. El febrer de 1917 esclatà una revolució a Sant Petersburg que provoca la caiguda del tsarisme.

Rússia es va convertir aquell febrer de 1917 en la primera República Democràtica. El govern provisional mantenia Rússia en guerra i duia a terme les reformes promeses molt lentament, així que; descontents, els soviets impulsats pels bolxevics es van sublevar el 25 d'octubre i es van fer amb el poder. Lenin, nou cap del govern soviètic, va establir les primeres mesures revolucionàries (les terres van ser expropiades per repartir-les entre les pagesos i les fàbriques van quedar sota el control dels comitès obrers). El nou govern va haver de fer front a una

guerra civi (tsaristes contra bolxevics) de la qual van sortir vencedors els bolxevics. El partit bolxevic durant el conflicte va canviar el seu nom per el de Partit Comunista de la Unió Soviètica. L'any 1922, acabada la guerra civil(1918-1921), es va crear l'URSS (Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques), un estat federal del qual formaven part totes les antigues nacionalitats del l'Imperi dels tsars. La Unió Soviètica era un sistema totalitari on les institucions no eren escollides democràticament. El sistema polític es justificava sota el nom de dictadura del proletariat: el Partit Comunista representava al proletariat (a la majoria de la població). L'any 1924 mor Lenin, Trotski i Stalin protagonitzen una pugna pel poder que guanyarà el segon. Trotski volia exportar la revolució als altres països mentre que Stalin, que esdevindrà l'any 1927 líder de la URSS, proposava la construcció del socialisme en un únic país. Stalin, que va imposar una economia i una societat col·lectivistes (entre d'altres directrius va prohibir la propietat privada), va exercir una veritable dictadura en la qual el Partit Comunista era el partit únic i controlava tots els òrgans de govern. El seu lideratge es va veure reforçat per el "culte a la personalitat" que se li retia i tot sospitós d'oposar-se a la seva persona va ser acusat de ser "enemic del socialisme". En els grans processos de Moscou, un aparell policial va depurar als dissidents que van ser executats, empresonats o deportats.

Fig. 1: Lenin i Stalin i la revolució i el nou estat comunista. Font: Polis 4t d'ESO. Ed. Vicens Vives

3.1.1.2. L'ascens dels règims totalitaris: el feixisme

Els feixismes van néixer a Europa per evitar la difussió de les idees comunistes i socialistes entre la població i així evitar la formació d'un estat comunista com a Rússia.

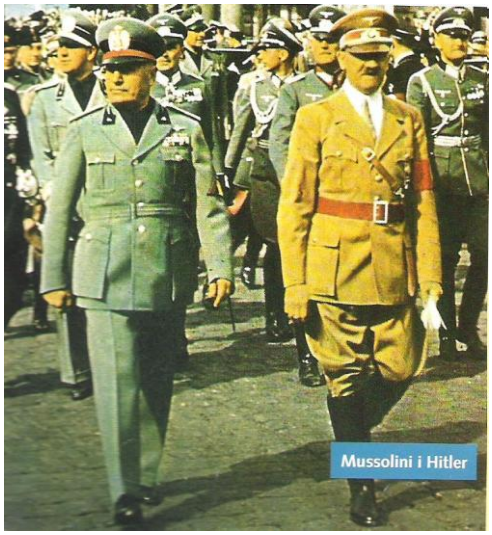

Fig. 2: Mussolini i Hitler caps dels règim feixistes d'Itàlia i Alemanya. Font: Polis 4t d'ESO. Ed. Vicens Vives

Els règims totalitaris que ascendeixen durant el període d'entreguerres, excepte el règim totalitari de la URSS, es caracteritzen per la seva ideologia feixista, però què és el feixisme?

El feixisme és un fenomen polític que inicia Benito Mussolini a Itàlia la dècada de 1920 i l'origen del qual prové de les milícies creades per Mussolini: "Fasci itialianni di combattimiento". Tot i així el feixisme s'utilitza per designar totes les reaccions violentes i autoritàries que s'esdevenen, després de la 1a Guerra Mundial, contra l'expansió de l'ideal d'igualtat entre els ciutadans i contra l'expansió del moviment obrer de caire socialista. Aquesta ideologia apareix en països on sorgeixen reivindicacions obreres fruit d'una ràpida industrialització i on la burgesia no pot dominar el sistema parlamentari liberal. Així doncs, el feixisme dóna lloc a reaccions antisocialistes de caràcter agressiu amb l'objectiu de destruir l'estat liberal i implantar un sistema autoritari.

Aquesta nova ideologia emergent proposa com a sistema polític l'autoritarisme defensant la necessitat d'un líder carismàtic i d'un partit únic. En els règims autoritaris creats amb una base feixista és identificatiu el voler vèncer els estats socialistes i recuperar els "territoris perduts". Les voluntats individuals

queden supeditades a la voluntat d'un Estat que refusa els principis d'igualtat i que defensa la puresa racial. El feixisme defensa postures irracionals com l'obediència cega al líder que es tradueix en fanatisme i en el rebuig al pacifisme. Els tres grans exemples d'estat feixista, on aquesta ideologia va triomfar, són: Itàlia, Alemanya i Espanya.

a. Itàlia

El feixisme neix a Itàlia en un moment d'inestabilitat política, de crisi econòmica i de por per part de les classes conservadores a una revolta social. Malgrat tot, un fet realment important en l'aparició del feixisme són les conseqüències humanes i econòmiques fruit de la 1a Guerra Mundial i els decepcionants acords de pau on Itàlia surt clarament perjudicada. Això desembocarà en l'aparició de l'irredemptisme. En aquesta situació de crisi emergeix la figura de Benito Mussolini que crea l'any 1919 els fasci de combat o camises negres. Aquest grup paramilitar frena la puixança del moviment obrer a base d'atacar-la de manera violenta. L'any 1921 els fasci de combat es transformen en el Partit Nacional Feixista que l'any 1922 perd les eleccions. El mateix any, però, els camises negres esclafen la vaga general dels sindicats socialistes i anarquistes. És llavors quan Mussolini exigeix al rei el govern i fa una exhibició de força amb l'anomenada Marxa sobre Roma. Aquell octubre Mussolini esdevé cap del govern i estableix una dictadura de partit únic, el Parit Nacional Feixista, on ell és el "duce" o guia i tenia poders il·limitats.

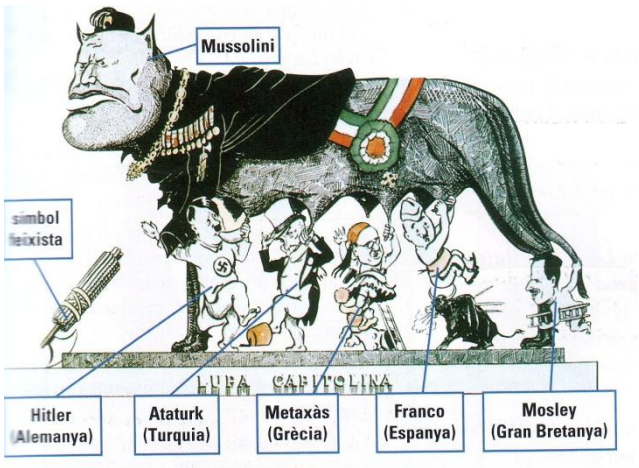

Fig. 3: Caricatura de Benito Mussolini i la seva importància en l'Europa d'entreguerres. Font: Polis 4t d'ESO. Ed. Vicens Vives

En el nou règim controlava la vida social, els mitjans de comunicació i reprimia qualsevol tipus d'oposició. En política exterior Mussolini va participar en la

Guerra Civil Espanyola aliat del bàndol colpista i es va aliar amb Hitler durant la 2a Guerra Mundial.

Fig. 4: Serrano Súñer, Franco i Mussolini a Bordighera el 12 de febrer de 1941. Font: Franco, caudillo de España. Ed. Biblioteca de España.

b. Alemanya

Acabada la 1a Guerra Mundial el rei d'Alemanya abdica i es proclama la República de Weimar fonamentada en una constitució democràtica. Les causes que porten a l'aparició del nazisme a Alemanya són la crisi de Postguerra, l'aparició de moviments revolucionaris obrers i intents de cop d'estat, la inestabilitat política i sobretot els humiliants acords de Pau als quals s'arriba amb el Tractat de Versalles. Un altre motiu de pes és el crack del 29. Un cop acabada la guerra Alemanya necessita capital per pagar les reparacions econòmiques i per continuar el procés de desenvolupament. El capital és aportat pels EEUU que es converteixen en el seu deutor, però quan es produeix el crack del 29 els Estats Units es veuen obligats a recuperar els crèdits, generant atur i descontentament social. L'any 1920 el NSDAP és fundat per Adolf Hitler, un soldat desmobilitzat de la 1a Guerra Mundial que no havia acceptat la derrota alemana. En les eleccions de 1933 Hitler esdevé Canceller i pocs dies després els esquadrons nazis cremen el parlament tot acusant als comunistes. L'incident serveix de pretext a Hitler per demanar plens poders i l'any 1934 es proclama Führer.

Fig. 5: Adolf Hitler. Font: Enciclopèdia Catalana

S'estableix una dictadura de partit únic, el Partit Nacionalsocialista, i autoritarisme estatal. Es crea un sindicat únic, la FNT i es proclama el centralisme estatal. La dictadura nazi intenta la cohesió de la societat basada en el racisme, és a dir, en la superioritat de la raça ària i en l'antisemitisme. Aquesta voluntat d'aconseguir una raça pura, la raça ària, desembocarà en un macroprojecte eugenèsic que es centrarà en l'eliminació dels jueus però que també afectarà a tots aquells que l'Estat consideri inferiors, tots aquells la manutenció dels quals fa perdre diners a la dictadura. Hitler també participarà en la Guerra Civil espanyola i mantindrà íntimes relacions amb el general Franco.

Fig. 6: Hitler saluda a Franco a l'arribada d'aquest a Hendaya, 23 d'octubre de 1940. Font: Franco, *Caudillo de España*. Ed. Biblioteca de España.

c. Espanya

A partir de 1898 amb la pèrdua de Cuba i per tant de l'Imperi espanyol comencen a sorgir les idees de regenerar la pàtria i tornar a la gloriosa època dels Reis Catòlics. A finals del s. XIX neix un corrent ideològic davant la insatisfacció amb el sistema de la Restauració que s'anomenarà regeneracionisme. El nou corrent, de la mà del general Polavieja, defensava la supremacia tècnica i administrativa sobre la política i la necessitat d'un dictador. També apareixen moviments literaris com la *generación del 98* i un dels seus màxims representants, Ramiro de Maeztu, que defensaran l'espiritualisme d'Espanya, l'esperit de la *Hispanidad*, enfront el progressisme d'Europa. Els autors del moviment, mitjançant les seves obres, mitificaran una concepció d'Espanya identificada amb les terres de Castella. El testimoni dels regeneracionistes el recollirà el franquisme que també defensarà aquest esperit *d'Hispanidad* i la necessitat d'un canvi polític per tornar l'Espanya que havia entrat en decadència des de 1898 als seus temps de màxim resplendor, per tornar a l'Espanya on *nunca se pone el sol*.

El franquisme no arribarà al poder fins el 1939 un cop, acabada la Guerra Civil. Abans però, el general Primo de Rivera va intentar sense èxit tornar l'estabilitat política i la imatge de potència mundial a Espanya que tant desitjaven les classes conservadors. El 14 d'abril de 1931, després de que els partits republicans sortissin vencedors de les eleccions municipals, es va proclamar a Espanya la II República que va durar fins al 1936 amb l'inici de la Guerra Civil Espanyola.

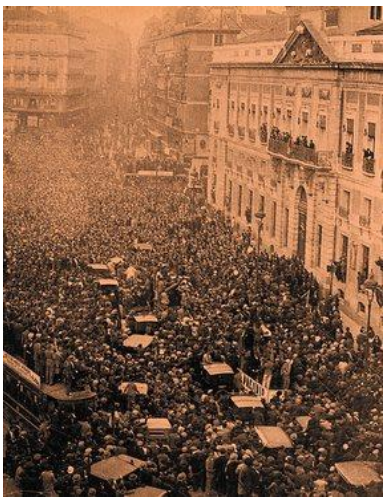

Fig. 7: Proclamació de la II República a la Porta del Sol de Madrid. Font: Enciclopèdia catalana.

La República es va dividir en tres períodes: el bienni reformador on es van produir la majoria de les reformes i on s'elaborà la Constitució de 1931, el bienni negre o de la reacció on els partits de dretes van tornar el poder i el període del front popular. L'última etapa començà amb les eleccions de febrer de 1936 on les esquerres tornaren de nou al poder de la mà del Front Popular, una coalició de partits d'esquerra que va comptar amb el suport electoral de la CNT. Va ser un període breu i intens on el nou govern intentà reprendre, de manera accelerada, les reformes revocades per els partits de dretes i anul·lar els actes repressius de l'anterior govern. Paral·lelament, en aquesta etapa es va incrementar l'activitat conspiradora dels grups antirepublicans. Tot això en un clima d'extrema inestabilitat i violència que inexorablement desembocà en el pronunciament militar del 17 de juliol i en l'inici de la Guerra Civil.

Les causes de fons que van portar al cop d'estat i a la posterior Guerra Civil van ser la inestabilitat del període republicà, les reformes inacabades i qüestionades pels sectors privilegiats i la manca de suport del moviment obrer vers la República. Els militars rebels liderats, en un primer moment, per el general Sanjurjo van estar planificant durant mesos un pronunciament militar que acabés ràpidament amb el govern republicà. Els militar van comptar amb el suport ideològic de líders i partits polítics que també van conspirar contra la República. entre ells destaquen Calvo Sotelo de *Renovación Española*, l'assassinat del qual serà un dels desencadenants del pronunciament, i José Antonio Primo de Rivera fundador de la Falange Española i principal referent ideològic de l'alçament. El 17 de juliol de 1936 el coronel Yagüe, a Melilla, va ser el primer en aixecar-se en armes contra la República. El 18 de juliol el van seguir Goded a Balears i Franco a les Canàries. Els dos van triomfar i es van dirigir a punts sensibles, el primer a Barcelona i Franco al Marroc. Entre el 18 i el 19 la majoria de guarnicions militars es van unir al cop d'Estat que tot i que triomfà a l'interior, a Galícia i a algunes zones d'Andalusia podem considerar que va fracassar ja que no triomfà en tota la península i els sublevats no aconseguien els seus objectius: apoderar-se del govern i eliminar qualsevol signe d'oposició. El pronunciament militar fracassà gràcies a que alguns sectors de l'exèrcit i de la guàrdia civil van donar suport la República, gràcies a l'acció del govern i a l'ajuda dels moviments obrers que van aturar el cop d'Estat a les ciutats. Encara que una de les causes principals va ser que l'exèrcit

experimentat dels sublevats es trobava al Marroc i no fou fins l'arribada de les ajudes d'Alemanya i Itàlia que aquest va poder creuar l'estret. El país va quedar dividit en dos bàndols i el govern va declarar la guerra als insurrectes per defensar la República. El bàndol republicà estava format per les classes populars, la majoria afiliats o simpatitzants de les organitzacions comunistes, socialistes i anarcosindicalistes. El bàndol insurrecte estava format per les classes altes i els sectors més conservadors i creien en la necessitat d'una dictadura per restablir l'ordre i evitar una revolució social.

L'any 1938 les tropes colpistes van avançar sobre Aragó i van arribar al Mediterrani quedant Catalunya aïllada de la resta del territori republicà. Per impedir el progrés dels insurrectes el govern republicà va organitzar una ofensiva que va fer retrocedir l'enemic. Així es va iniciar la batalla de l'Ebre de la qual el novembre de 1938 en va sortir vencedor el bàndol colpista. A partir d'aleshores el progrés de les tropes franquistes sobre Catalunya va ser imparable. Barcelona va ser ocupada el 26 de gener de 1939 i el febrer de 1939 només quedaven en mans republicanes Madrid i la zona centre. L'1 d'abril de 1939 es va acabar el conflicte i amb ell va començar l'exili dels republicans davant la por de la repressió franquista. Aquell 1 d'abril de 1939 també comença una dictadura que duraria fins a la mort del general Franco l'any 1975.

Fig.8: Cartell oficial celebrant la victòria nacional l'any 1939. Font: Franco, Caudillo de España. Ed. Biblioteca de España.

El govern instaura un Estat caracteritzat per l'autoritarisme i que s'inspirà en els models feixistes d'Alemanya i Itàlia. El nou sistema de partit únic va suprimir les llibertats individuals i col·lectives i Franco que gaudia de poders absoluts

esdevingué el *Caudillo de España*. El franquisme va abolir els estatuts d'autonomia tot fonamentant l'espanyolització a territoris com a Catalunya. Com tots els règims totalitaris el franquisme també controlava els mitjans de comunicació. Els règim franquista es va caracteritzar per la dura repressió que va exercir sobre els vençuts, una repressió que es va iniciar durant la Guerra Civil i que tenia com a objectiu eliminar qualsevol tipus d'oposició política.

És en aquest marc històric que apareix el psiquiatre Antonio Vallejo-Nágera i les seves idees que van tenir un pes molt important en la dictadura del general Franco.

3.2. Marc teòric

3.2.1. Estat de la qüestió

El tema que hem escollit és un tema poc tractat. Hi ha pocs autors que hagin parlat sobre la biografia i pensament de Vallejo-Nágera, i encara menys autors han descrit les seves investigacions i les pràctiques que se'n deriven. Per realitzar la recerca hem utilitzat bàsicament els llibres del mateix psiquiatre, per tant, fonts primàries. Les fonts secundàries que hem utilitzat per tractar la seva biografia, les seves investigacions i les pràctiques són d'autors com Rafael Huertas, Ricard Vinyes, Javier Brandés i Rafael Llavona, Montse Armengou i Ricard Belis i Ángela Cenarro.

Rafael Huertas fa una petita biografia d'Antonio Vallejo-Nágera. En el seu llibre *Lafora, Vallejo-Nágera, Garma. Los médicos de la mente, de la neurología als psicoanàlisis* parla dels tres psiquiatres més importants del s. XX a Espanya. Huertas repassa la vida del home més influent en la psiquiatria que va dels anys 20 als anys 60 des del seu naixement fins a la seva mort. Ens parla de la seva família, una família tradicional castellana, de la seva formació i del seu paper en l'exèrcit fins arribar a les seves investigacions amb els marxistes. A partir d'aquí ens transmet la importància del personatge en la psiquiatria estatal i com va contribuir a constituir una nova psiquiatria per al *Nuevo Estado*. Ricard Vinyes a *Construint Caïn* parlar en concret de les investigacions i el pensament del psiquiatre. L'historiador analitza amb detall el que Vallejo-Nágera pensava de l'enemic polític i la metodologia i proves de les investigacions. El mateix autor treu a la llum les desaparicions de nens durant la postguerra i el franquisme, els anomenats nens perduts del franquisme, una de les pràctiques eugenèsiques que tindran lloc a l'Espanya dictatorial. Javier Brandés i Rafael Llavona, col·laboradors de la revista científica *Psicothema*, al igual que Ricard Vinyes, es centren en les investigacions incloent la metodologia, els subjectes d'estudi i els resultats en l'article *La psicología en los campos de concentración de Franco*. Els qui es centren en la segregació infantil són els periodistes d'investigació Montse Armengol i Ricard Belis. Els periodistes van escriure el llibre titulat: *Els nens perduts del franquisme*, del que posteriorment es va fer un reportatge per TV3. En aquest llibre parlen del psiquiatre i de les seves investigacions per explicar el cas de la segregació infantil. Recullen el testimoni de diverses preses que van veure com s'emportaven els seus

fills i de casos de nens perduts, és a dir, parlen amb persones que van ser separades dels seus pares en els anys de postguerra. Aquests nens eren posats en adopció o portats a centres de l'Auxilio Social. Dels infants que van créixer en els centres d'aquesta organització benèfica i d'altres que hi van anar a parar en els anys 40 víctimes de la misèria generada per l'autarquia econòmica en parla Ángela Cennarro en el seu llibre: *Los niños del Auxilio Social*.

Les fonts secundàries que hem utilitzat per acabar de completar el treball però que no informen directament de Vallejo-Nágera i els nens perduts del franquisme són d'Aram Monfort i C. Molinero, M. Sala i J. Sobrequés, autors d'*Una inmensa prisión* i Rafael Gomanez i Juan Jose Ruiz.

Aram Monfort, en la seva tesis titulada: *Barcelona 1939: ocupació i repressió militar* descriu la situació de la Barcelona ocupada i el clima de repressió que hi havia en general a tota Espanya. Descriu el camp d'Horta i les presons més importants de Barcelona i explica en general els camps de concentració i les presons de la mateixa manera que tracta el tema dels batallons de treballadors i la mili de Franco. En la mateixa línia, els autors d'*Una inmensa prisión* parlen de la repressió i dels camps de concentració i presons a Espanya aportant dades estadístiques. Per últim, Rafael Gománez i Juan José Ruiz expliquen les relacions polítiques entre l'Estat i l'Església i la importància social d'aquesta institució durant la dictadura.

3.2.2. Genètica, eugenèsia i psiquiatria

Les àrees de coneixement científic que engloba la nostra investigació són la genètica, l'eugenèsia i la psiquiatria. Al llarg del treball utilitzarem vocabulari específic relacionat amb aquestes tres àrees, per això a continuació farem una breu introducció en cada una d'elles, treballant els conceptes claus per entendre la nostra recerca.

3.2.1.1. Genètica

La genètica és la branca de la biologia que estudia els fenòmens de la herència i la variació. L'herència és el fenomen de transmissió d'un conjunt de caràcters congènits que té en potència (no els manifesta) o en realitat un individu d'una determinada espècie. Cada espècia té unes característiques que la defineixen i la diferencien de les altres i són aquestes característiques o caràcters els que es

transmeten de pares a fills. El mecanisme de transmissió dels caràcters són els gens, fragments o zones del DNA anomenats locus. El DNA es pot trobar sense enrotllar o bé condensat durant la divisió cel·lular donant lloc als cromosomes. En aquests cromosomes és on es troben els gens quan el DNA està condensat. Cada dos gens(un de la mare i un del pare) codifiquen per a un sol caràcter. Aquests dos gens es troben en la parella de cromosomes homòlegs, un a cada cromosoma i s'anomenen al·lels(cada cromosoma conté un al·lel). Posem per exemple el gen encarregat de regular la producció del pigment melanina que determina el color de la pell. Els dos al·lels o gens que determinen el caràcter poden ser *M* i *m*, l'al·lel *M* permet a la cèl·lula fabricar el pigment melanina i l'al·lel *m* n'impedeix la producció. Segons la combinació d'aquests al·lels podem tenir dos tipus d'individus: si els dos al·lels són iguals, *mm* o *MM*, anomenem l'individu homozigòtic. Si pel contrari els dos al·lels són diferents, *Mm*, anomenem l'individu heterozigòtic o híbrid.

<u>El genotip i el fenotip</u>

El conjunt de gens d'un individu s'anomena genotip. Seguint l'exemple anterior els genotips possibles per el caràcter del pigment melanina són: *MM, Mm* o *mM* i *mm*. L'aparença externa d'un caràcter s'anomena fenotip, és a dir, la manifestació dels gens és el fenotip. Amb l'exemple de la melanina tindríem aquests genotips i fenotips:

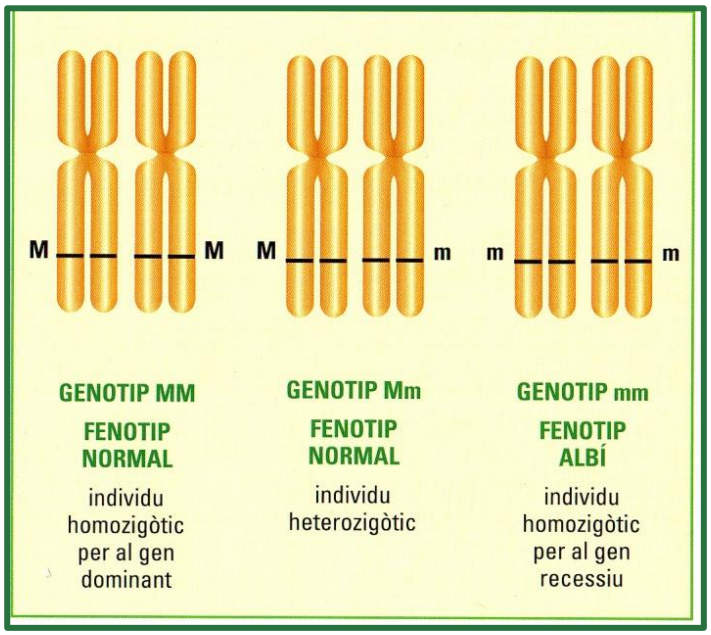

Fig. 9: Possibles genotips i fenotips per al caràcter de la duplicació de melanina. Font: llibre de biologia de 4t d'ESO Ed. Vincens Vives.

L'individu homozigòtic per l'al·lel *M* pot fabricar el pigment i per tant, té el fenotip normal, pell pigmentada. L'individu heterozigòtic per l'al·lel *m* no pot fabricar

el pigment i per tant és albí. Però com pot ser que l'individu heterozigòtic i que per tant conté els dos al·lels tingui el fenotip normal? Aquest fet es deu a que els gens poden ser: dominants, recessius o codominants (també existeix l'herència intermèdia). Els gens dominants *M* sempre es manifesten, dominen sobre els gens recessius *m* i per això encara que l'individu sigui heterozigòtic fabricarà el pigment. Els gens recessius són aquells que només es manifesten quan la persona o ésser és homozigòtic, és a dir, *mm*. En el caràcter que hem posat com a exemple els gens no poden ser codominants, ja que per ser-ho s'haurien de manifestar tots dos alhora (cap domina sobre l'altre).

Lleis de Mendel

Sabem com es manifesten els caràcters, però com es transmeten aquests de pares a fills? Això és el que Gregor Johann Mendel intenta explicar mitjançant les seves lleis, les Lleis de Mendel. Les tres Lleis de Mendel, que postula gràcies a la informació que n'extreu dels seus experiments amb la planta del pèsol, són:

- **Primera llei de Mendel o llei de la uniformitat en la primera generació filial:** Quan s'encreuen dues races pures, els dos progenitors són homozigòtics, tots els descendents són iguals. Els descendents s'anomenen primera generació filial. Prenent ara com exemple la planta del pèsol i els al·lels L(llis) i r(rugós):

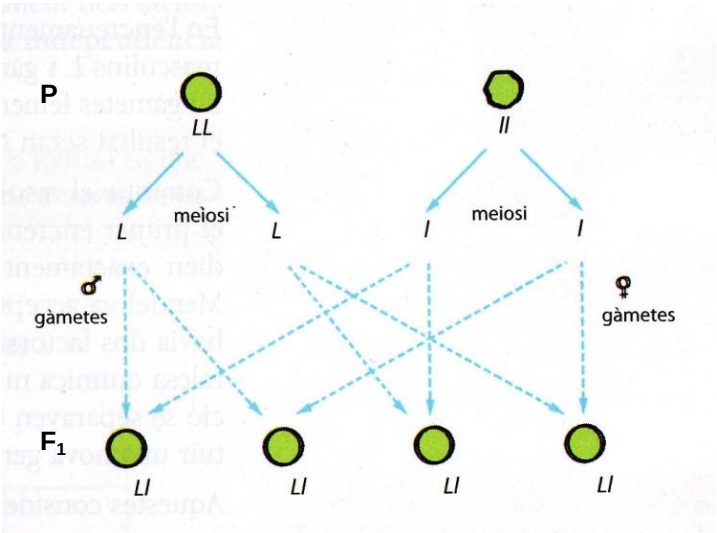

Fig. 10: Primera llei de Mendel o llei de la uniformitat en la primera generació filial, F_1, en la planta del pèsol. Font: llibre de biologia de 4t d'ESO Ed. Vincens Vives

- **Segona llei de Mendel o llei de la segregació en la segona generació filial:** la descendència entre dos individus heterozigòtics constitueix la segona generació filial, F_2. Els genotips possibles són: 1/4 MM, 2/4 Mm, 1/4 mm i

els fenotips: 75% dels pèsols són llisos i 25% rugosos. Això es dóna perquè els dos gens no es fusionen ni barregen sinó que queden diferenciats al llarg de la vida de l'individu i es segreguen, és a dir, es separen i reparteixen en la formació dels gàmetes[1].

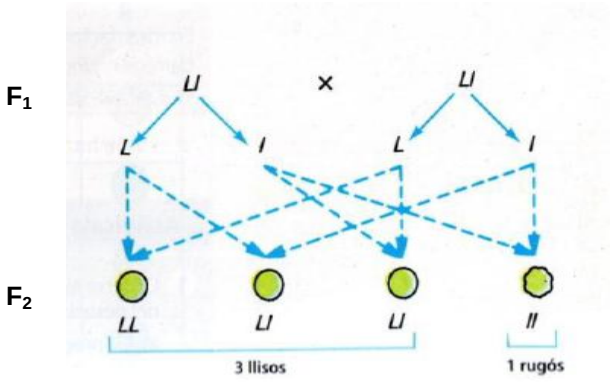

Fig.11: Segona llei de Mendel o llei de la segregació en la segona generació filial, F_2, en la planta del pèsol. Font: llibre de biologia de 4t d'ESO Ed. Vincens Vives

- **Tercera llei de Mendel o llei de la independència dels caràcters:** Les dues lleis anteriors parlaven de la transmissió d'un sol caràcter, aquesta explica la transmissió de dos caràcters, per exemple en el pèsol: la forma (llis o rugós) i el color (groc o verd). Els caràcters hereditaris no antagònics com la forma i el color de les llavors del pèsol mantenen la seva independència a través de les generacions, ja que s'agrupen a l'atzar en els descendents

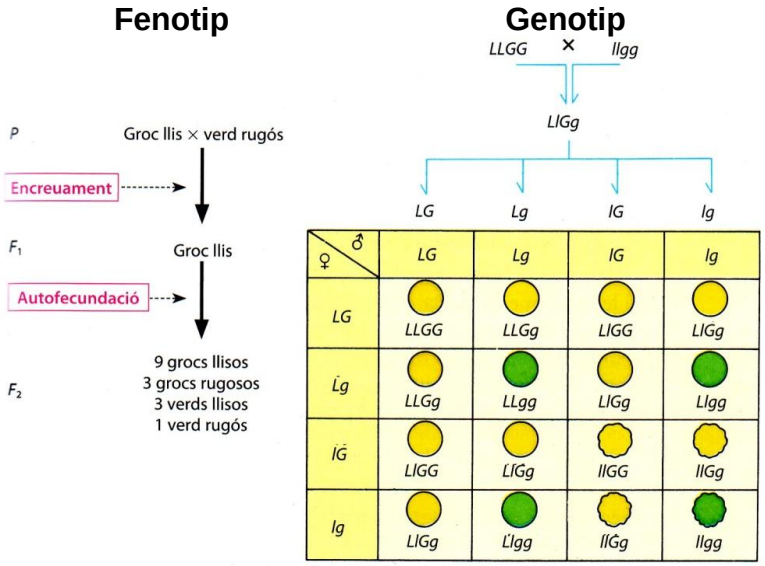

Fig.12: Tercera llei de Mendel o llei de la independència dels caràcters. Font: llibre de biologia de 4t d'ESO Ed. Vincens Vives

[1]Els gàmetes són cèl·lules amb la meitat de cromosomes que es produeixen gràcies a la meiosi. Per mitjà de la reproducció el gàmeta femení i el masculí s'uneixen i donen lloc a un nou individu.

Malgrat que les lleis de Mendel van fixar com es transmetien els caràcters hereditaris, no ho expliquen tot. L'herència és més complexa en casos com l'herència lligada al sexe o l'herència multifactorial. A nosaltres, però, les lleis de Mendel ens serviran per tractar els temes que investiguem.

Per acabar tornem a la idea de genotip i fenotip, dos elements claus en el nostra Treball de recerca. El genotip com ja hem dit és el conjunt de gens d'un individu i el fenotip l'aparença externa de cada caràcter. Tot i així cal esmentar que el fenotip no només depèn dels gens i per tant del genotip sinó que també depèn del medi ambient o factors ambientals. Això es pot resumir en:

fenotip = genotip + factors ambientals

Per tant els caràcters són trets individuals adquirits sota la influència d'aquests factors ambientals i educacionals. La personalitat d'un individu i les seves característiques físiques i psíquiques no només dependran dels seus gens sinó també del seu entorn i de les influències mediambientals a les que estigui sotmès.

3.2.1.2. Eugenèsia

El nostre Treball de recerca es vertebra entorn la qüestió: es va produir eugenèsia a Espanya durant els anys de postguerra i dictadura? Però per poder respondre la pregunta necessitem saber què és la eugenèsia.

Etimològicament, ben nascut, ja podem intuir de què tracta el concepte. L'eugenèsia, també anomenada eugènica, és la branca de la medicina, o més ben dit de la biologia, que estudia aquells factors socialment controlables que poden augmentar o disminuir les qualitats físiques o psíquiques d'una raça. L'eugenèsia és l'aplicació de les lleis de l'herència al perfeccionament, a la millora, de qualsevol espècie, en aquest cas la humana.

<u>La raça</u>

L'objectiu primordial de l'eugenèsia és millorar la raça. La raça són el conjunt de descendents d'un avantpassat comú. La raça humana en concret, és cadascuna de les combinacions de caràcters físics, fisiològics i patològics d'origen hereditari que solen aparèixer junts en diverses poblacions de l'espècie humana.

L'espècia humane té una gran capacitat per produir una descendència viable a partir de l'encreuament d'individus de gran dissemblança genètica. Per això, el

concepte de raça humana només es pot entendre per l'existència de poblacions amb un grau elevat d'aïllament, és a dir, no existeix la puresa racial d'un poble si aquest poble no ha estat aïllat. En els darrers anys aquest aïllament ha anat desapareixent fent que s'esborrin les fronteres entre les diferents races, així doncs superat aquest impediment, l'únic que obstaculitza la hibridació són els motius culturals, religiosos o ideològics.

Arribats a aquest punt cal diferenciar entre el concepte estrictament biològic de raça i el concepte poble o nació que abracen un àmbit social i cultural. Una raça pot estar representada en pobles i ètnies i les poblacions culturalment homogènies poden agrupar diferents races. Els criteris que s'utilitzen per classificar els grups racials són el color dels ulls, el color de la pell, la forma dels cabells, la configuració de la cara... o actualment factors del tipus sanguini o hormonal. Aquests criteris ens permeten diferencia 4 grups racials: el caucàsic, el nègrid, el mongòlid i l'australid. A partir d'aquesta classificació podem distingir les races pròpiament dites.

Orígens i autors

Des de l'antiguitat l'home ha volgut preservar i millorar la seva espècia, un bon exemple és el cas de Soló a Atenes o Licurg a Esparta que eleboren una sèrie de lleis que es poden considerar eugèniques. Un altre exemple d'eugenèsia en l'antiguitat és Plató que suggeria que la reproducció humana havia de ser controlada per el govern. Aquesta idea de seleccionar als més aptes no va ser establerta definitivament fins el s. XVI en la *Utopia* de Tomas Moro i en *La Ciutat del Sol* de Tomasso Campanella. Malgrat que la idea ha estat present des de l'Antiga Grècia el qui es considera el pare de l'eugenèsia és Sir Francis Galton nascut el 16 de febrer de 1822 als afores de Birmingham.

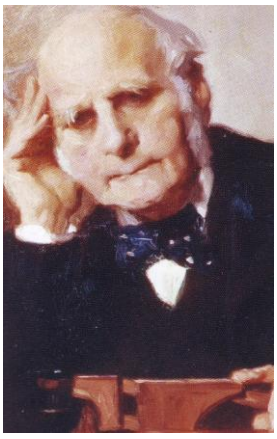

Fig.13: Sir Francis Galton, pare de l'eugenèsia. Font: Matemàtiques I Batxillerat. Ed. Edebé.

Va viure durant el regnat de Victòria d'Anglaterra, període característic per unes determinades formes culturals i de comportament. Segons la investigadora Raquel Álvarez: «es un personaje característico de ese período, muy victoriano, tanto por su biografía como por su forma de hacer ciencia»[2]. La història personal de l'ideòleg de l'eugenèsia és de vital importància alhora de comprendre la seva activitat científica i també ens permet entendre per què l'eugenèsia, que al cap i a la fi és una teoria social, va ser l'objectiu últim de totes les seves investigacions en herència, antropologia i estadística. Nét d'Erasmus Darwin i Samuel Galton començà a desenvolupar les seves teories sobre la millora de la raça gràcies a la publicació de *l'Origen de les Espècies* o *On the origin of Species* l'any 1859. El llibre escrit per el seu cosí, Charles Darwin, desenvolupa una teoria evolutiva, la de la selecció natural. La selecció natural és segons Darwin el mecanisme principal dels canvis evolutius. Els postulats principals de la teoria darwinista diuen que qualsevol població està formada per individus que presenten petites diferències hereditàries. En altres paraules dins d'una població hi ha una variabilitat interespecífica generada per les mutacions i per la meiosi (tot i que això no ho va dir Darwin sinó que seran aportacions del neodarwinisme). Dins d'aquest conjunt d'individus amb característiques diferents només sobreviuen aquells que presenten una millor adaptació o preparació al medi que els envolta, aquells les característiques dels quals els confereixen una millor adaptació. Els supervivents són els que triomfen en l'anomenada lluita per l'existència, és a dir, els que triomfen en la competència per aconseguir aliment, els que tenen una major facilitat per fugir dels depredadors... Així doncs, el terme selecció natural ve donat pel fet que la naturalesa selecciona els individus amb peculiaritats tant en la constitució com en el comportament, producte de les diferències hereditàries. Són aquestes peculiaritats o mutacions en el material genètic de l'individu, que més tard seran transmeses a la descendència, el que confereix als afectats una capacitat més elevada per a sobreviure en aquell ambient determinat. És a partir d'aquesta idea de la selecció natural que Galton ideará l'eugenèsia o selecció artificial. Si la naturalesa gràcies a la selecció natural escull les races o individus més aptes d'una manera: cega, lenta i brusca, l'home per mitjà de la selecció artificial pot i deu aconseguir-ho d'una manera: previsora, ràpida i suau. Dit d'una altre manera

[2] GALTON, Francis: *Herencia y eugenesia*. Pàg. 9.

l'home és qui selecciona els individus més aptes dins de cada classe social o espècia, segons Galton. L'autor a partir de la teoria de Charles Darwin elaborarà la seva pròpia doctrina, la ciència que estudiarà els mecanisme per aconseguir, tot afavorint l'evolució natural, el perfeccionament de la raça humana.

Ambdós cosins estaven interessats en el problema que representava l'herència o l'heretabilitat dels caràcter. Darwin hi estava interessat perquè, com diu Raquel Álvarez, la selecció natural havia d'actuar sobre la possibilitat de transmissió dels caràcters i sobre la possibilitat de variació en aquests. Una major eficàcia adaptativa d'uns caràcters podia fer que l'espècie anés variant, les petites variacions acabarien donant lloc a noves espècies. Amb aquest objectiu era necessari que aquells caràcters adquirits que tenien una influència notable sobre l'organisme es transmetessin a la descendència. Galton creia que la herència de caràcters adquirits era impossible i sense això no podia existir la selecció natural. El científic no creia en la influència del medi ambient (els pensadors que com ell no creuen en la influència del medi ambient són els anomenats genetistes), per tant els caràcters adquirits no influïen en la dotació genètica i per això era impossible millorar la raça modificant l'ambient.

L'autor defineix l'eugenèsia com:

> «La eugenesia es la ciencia que trata de todas als influencias que mejoran las cualidades innatas de una raza; también trata de aquellas que la pueden desarrollar hasta alcanzar la màxima superioridad».[3]

Fig. 14: Representació de l'eugenèsia. Font: www.galtoninstitue.org.uk

[3] GALTON, Francis: *Herencia y eugenesia*, *op. cit.* Pàg. 165

Galton, conscient de les crítiques que genera la seva teoria, la defensarà fins als últims anys de la seva vida. Ell creia que totes les civilitzacions, que tots els pobles per diferents que siguin volen aconseguir la plenitud i que tots els individus prefereixen estar sans que malalts o ser forts en comptes de dèbils. La solució als problemes és doncs l'eugenèsia. El propòsit, l'objectiu d'aquesta ciència és que cada classe social o grup racial estigui representat: *por sus mejores especímenes*, és: «anticiparse al lento y firme processa de la selección natural, esforzándose por eliminar las constituciones débiles y los instintos innobles y despreciables, y por conservar aquellos que són fuertes, nobles y sociales»[4]. Diem classe social o grup racial perquè Francis Galton considera que la raça o classe és equivalent a una espècia animal. D'aquesta manera, segons el científic, un obrer mai podrà canviar de grup social ni es podrà encreuar amb un individu que no sigui de la seva mateixa classe, però si és possible que arribi al màxim de les seves possibilitats. Seguint l'exemple anterior, l'obrer mai podrà ser un intel·lectual, però en canvi, mitjançant l'eugenèsia podrà tindre el màxim de salut, força i habilitat en relació a la seva feina. L'objectiu principal és potenciar aquelles qualitats necessàries per l'Estat.

L'eugenèsia pretén reunir el màxim d'influències possibles que es puguin utilitzar per fer que les classes útils o baixes de la comunitat contribueixin en la regeneració de la raça. El procediment, els passos que ha de seguir una societat per tal que l'eugenèsia es pugui aplicar ha de ser:

- Divulgar el coneixement de les lleis de l'herència.
- Investigar els percentatges en que les diverses classes socials (classificades segons la seva utilitat cívica) han contribuït a formar la població de les diverses èpoques i nacions antigues i modernes. Aquesta investigació s'ha de fer perquè hi ha raons que fan creure que l'ascens i la caiguda de les nacions està relacionat amb aquesta influència.
- Recol·lectar fets que demostrin les condicions sota les quals s'han format les grans famílies, en altres paraules, les condicions d'eugenèsia.
- Estudiar les influències que afecten directament al matrimoni.
- Divulgar la importància nacional de l'eugenèsia. Segons Galton, s'hauran de travessar tres estadis. Primer s'ha de fer familiar el concepte com una

[4] GALTON, Francis: «Hereditary Improvement». *Fraser's Magazine*, núm. 7. Pàg. 116-130

qüestió eugenèsica i després s'ha d'introduir en la consciència nacional com una nova religió.

Aquestes són les bases per assentar l'eugènesia en una societat. Cal remarcar la darrera, Galton vol convertir l'eugenèsia en una religió, una nova religió racional i científica.

El científic exposà per primera vegada les seves teories en el llibre *Hereditary Genius* que publicà l'any 1969. A partir d'aquí començarà la seva lluita en contra la moral i a favor de la implantació d'aquesta ciència a l'Estat d'Anglaterra. Durà a terme un seguit d'experiments per provar les seves teories i l'any 1875 publicarà *A Theory of Heredity*. Malgrat els seus esforços les seves idees continuaven tenint poca expectació i en un dels últims intents de cridar l'atenció sobre el deteriorament de la raça va pronunciar el discurs presidencial en el *Congreso Demográfico* de 1891. A principis del s.XX va començar a treballar amb Karl Pearson i W.F.R Weldon en els camps de la estadística. Ambdós col·laboradors portaran més endavant l'escola de biometria nascuda gràcies a la feina aportada per Galton i als seus treballs publicats en *Natural Inheritance*. Les idees eugèniques que van tenir poca repercussió social a Anglaterra van ser àmpliament acceptades a Estats Units tot i així la preocupació dels intel·lectuals en relació al tema anava en augment fins que l'any 1907 es va acabar fundant la *Eugenics Educations Society*. Francis Galton va morir l'any 1911 veient com la doctrina per la que havia estat treballant durant tota la seva vida començava a agafar força.

Però per quin motiu Galton i més tard la *Eugenics Educations Society* volen millorar la raça? Segons ell, s'havia de millorar perquè durant els darrers anys aquesta s'havia degenerat. Volia millorar la raça humana però especialment la raça anglesa que havia entrat en decadència i estava patint un procés de degeneració que s'havia posat en evidència durant la guerra de Crimea on els soldats no anaven a combatre per la mala forma física.

En el mateix llibre, *Herencia y eugenesia*, Galton exposarà els passos que s'han de seguir per dur a terme un procés d'eugenèsia o eugènica. L'eugenèsia ha de ser la ciència encarregada de millorar la raça humana i per això és necessari detectar els millor dotats físicament i mental i afavorir els seus matrimonis. També

s'havia d'identificar i detectar a tots aquells les tares dels quals contribuïen al deteriorament de la raça com són els dèbils mentals, els delinqüents, els malalts, els pobres endèmics per a partir de diferents mitjans evitar la seva reproducció. Com seleccionava els més aptes i identificava els "tarats"? Les mesures antropològiques van ser la solució al seu gran problema. Per identificar les tares familiars s'havien de fer historials i també era necessari identificar les característiques físiques de cada grup social indesitjable. Un cop identificats els aptes i els no aptes s'havia d'augmentar la reproducció dels primers i disminuir o eliminar la dels segons. Augmentar la reproducció dels primers es feia afavorint el matrimoni entre selectes, és a dir, les persones que tenien les qualitats físiques i psíquiques desitjables. En quant a disminuir o eliminar la reproducció dels no selectes el nostre ideòleg és ambigu i deixa la elecció del mètode a cada societat: «Cada nación irá dando gradualmente formas prácticas a la eugenésia que no podemos realmente predecir»[5]. Aquesta lliure elecció donarà peu a casos com el del nazisme alemany.

Leonard Darwin, fill de Darwin i futur president de la *Eugenics Educations Society*, sí que, en el seu llibre*¿Qué és la eugenesia?* definirà uns mètodes per mitjà dels quals limitar la reproducció dels éssers inferiors. Els dos mètodes a seguir són:

- Mantenir els inferiors separats de la resta de la societat alimentant-los i procurant que no es posin malalts.
- Actuar sobre el medi ambient i ensinistrar als inferiors.

En tots dos casos compara els homes amb animals tot seguint el mètode Stockyard. L'autor considera inaplicable el mètode que implica matar aquells individus de menor qualitat. Aquest serà els mètodes utilitzat per Hitler durant el III Reich i és un dels mètodes més coneguts i utilitzats de l'eugenèsia juntament amb la esterilització.

3.2.1.3. Psiquiatria

La psiquiatria és la branca de la medicina que té per objecte l'estudi, el diagnòstic i tractament de trastorns i malalties mentals. Per evitar confusions, aclarir que la psiquiatria estudia trastorns mentals i malalties mentre que la psicologia es limita a

[5] GALTON, Francis: *Herencia y eugenesia*, *op. cit.* Pàg. 170.

l'estudi de la constitució, el comportament i els estats de consciència dels éssers humans.

Els conceptes que explicarem i definirem a continuació estan relacionats amb les investigacions psiquiàtriques que el nostra objecte d'estudi, Antonio Vallejo-Nágera, va dur a terme amb els brigadistes internacionals i les preses espanyoles de Málaga cap el 1938.

La personalitat: Tots els conceptes dels quals parlarem s'engloben dins la personalitat. En llenguatge vulgar coneixem la personalitat com a conjunt de característiques d'una persona que la distingeixen d'una altra. En llenguatge específic la personalitat és la organització dinàmica i integradora dels components psicològics (intel·lectuals, afectius i pulsionals) i biològics (fisiològics i morfològics) de l'individu humà, tant en les seves característiques diferencials permanents (caràcter, temperament i constitució) com en les seves pròpies modalitats de comportament. Aquest concepte és avui en dia concebut d'una manera dinàmica, la personalitat és vista com a resultat dels factors no sols biològics com l'edat o el sexe, sinó també socioinstitucionals; dit d'altre manera la personalitat no només depèn del genotip sinó també dels factors ambientals. Per acabar de perfilar el concepte utilitzarem la definició que dóna el mateix Antonio Vallejo-Nágera:

> «La personalidad es un substrato biopsíquico constituído por un conjunto der disposiciones y aptitudes recibidas hereditariamente, de fuerzas somáticas y psíquicas que se desarrollan y enriquecen a beneficio de la experiencia adquirida, que se metamorfosean y dirigen por nuestros propios sentimientos e instintos, todos estos factores relacionados recíprocamente, recibiendo un sello peculiar que denominamos idiosincrasia individual, aquello que separa nuestro yo del mundo circundante»[6].

L'autor remarca: «la personalidad está constituída por propiedades constantes recibidas hereditariamente; pero evoluciona en els curso de la vida bajo la influencia de fuerzas ambientales»[7]. Aquesta personalitat la podem estudiar a partir de: la constitució (aspecte somàtic), el temperament, la intel·ligència i el caràcter. El temperament i la intel·ligència són els dos pilars de la personalitat, juntament amb la constitució. La conducta o mode de reacció depenen bàsicament d'aquests tres factors:

[6] VALLEJO-NÁGERA, Antonio: *Niños y jóvenes anormales*. Pàg 23.
[7] VALLEJO-NÁGERA, Antonio: *Niños y jóvenes anormales*, *op. cit.* Pàg 24.

La constitució o biotip: és un dels elements de la personalitat que heretem. És el conjunt de característiques constitucionals corporals, biològiques i psicològiques de cada individu. Basant-nos en aquests caràcters podem dividir les persones en diferents grups o biotips:

- Tipus astènic o leptosomàtic: individus d'elevada estatura, prims i de musculatura poc desenvolupada.
- Tipus atlètic: individus amb l'esquelet i la musculatura fortament desenvolupats.
- Tipus pícnic: individus d'estatura mitjana o inferior, esquelet poc robust, crani gros i rodó, cara de contorn pentagonal i perfil corbat, coll curt, cap enfonsat entre les espatlles – aixecades i inclinades cap endavant –, tòrax eixamplat de la part inferior, extremitats i mans curtes, musculatura poc pronunciada i de consistència flàccida, sistema pilós ben desenvolupat.

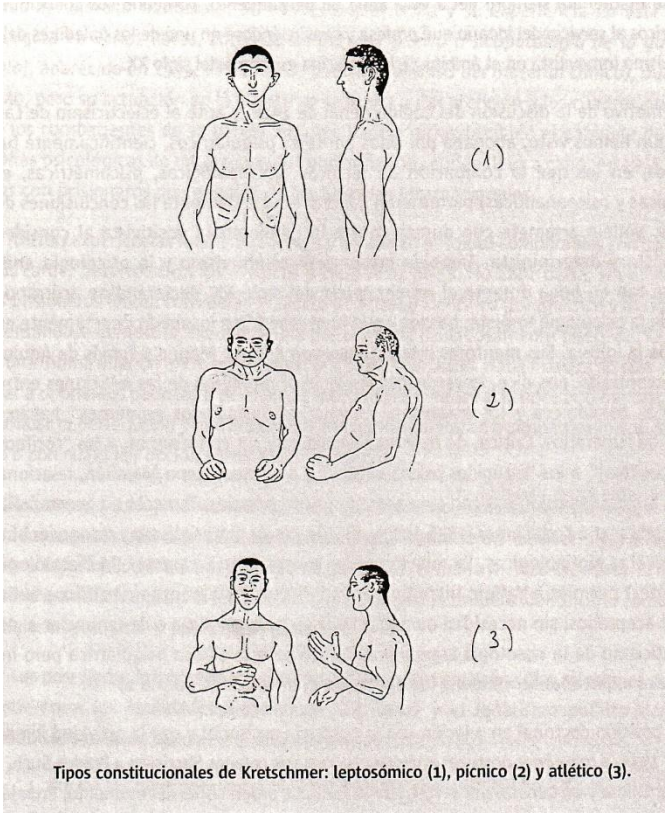

Fig. 15: figures corporals de Kretschmer. La 1 és leptosòmica, la 2 pícnica i la 3 atlètica. Font: Lafora, Vallejo-Nágera, Garma. Los médicos de la mente, de la neurología als psicoanàlisis.

Aquells individus que no s'emmarquen en cap biotip s'anomenen displàstics i els que presenten una barreja entre atlètica i pícnica els anomenen mixtos.

Pel psiquiatre la constitució és allò que engloba tot el que posseeix l'ésser humà en estructura orgànica, en funcions fisiològiques i psíquiques, en resistència als agents patògens i en trastorns en la evolució i involució. Ell creu que en l'essència de la constitució radica el mode de reacció individual, és a dir, que la constitució és la tendència a certs modes de reacció característics de la personalitat. Per tant, la part psíquica de la constitució implica una conducta psíquica. La següent frase de Vallejo-Nágera és de vital importància per entendre el seu pensament: «encontramos en la constitución fuerzas heredadas latentes susceptibles de expansión en determinado momento, pudiendo el medio ambiente desplazar parcelas constitucionales de la personalidad y modificarla profundamente, tal como lo efectúan los métodos pedagógicos y reeducativos que intentan la formación del caràcter o personalidad social, corrigiendo las tendencias hereditarias patológicas o inconvenientes»[8]. En aquest fragment podem veure la importància que Vallejo-Nágera dóna a l'ambient. El psiquiatre continua explicant que els modes de reacció psíquica primària depens dels factors heretats y que les maneres que té de manifestar-se la personalitat o caràcter no són constitucionals però sí ho són les actituds davant la vida... que estan darrera de les maneres de manifestar-se la personalitat.

El temperament: és la forma innata característica d'experimentar d'una manera total les relacions amb el medi social o de respondre-hi. El temperament correspon als nivells més profunds de la persona i roman sempre pràcticament invariable. La definició del catedràtic és: «(...) grupo de funciones afectivas y constituye el núcleo de nuestra personalidad psicofísica. El temperamento es hereditario y constitucional, marcando en cada momento la tendencia primitiva de reacción afectiva frenta a los estímulos ambientales»[9]. Depèn del temperament el mode de reacció enfront les vivències externes. Per arrodonir la definició utilitzarem la que dóna Ernest Krestchmer, una de les influències principals de Vallejo-Nágera i l'autor d'una de les classificacions biotipològiques més conegudes. Krestchmer descriu el temperament com: «la actitud afectiva total del individuo, definida por dos factores esenciales: la sensibilidad o susceptibilidad afectiva y el impulso»[10]. El temperament influeix sobre les següents qualitats psíquiques afectives: la

[8] VALLEJO-NÁGERA, Antonio: *Niños y jóvenes anormales*, *op. cit.* Pàg 26.
[9] Ibidem. Pàg 80.
[10] Ibidem. Pàg 81.

psicoestesia – hipersensibilitat o insensibilitat als estímuls psíquics –, la diatesia – accentuació alegre o trista dels esdeveniments psíquics –, tempo psíquic – ritme del curs psíquic – i tempo general del moviment i caràcter d'aquest, és a dir, la "psicomotilidad". Això ho podem resumir en que les nostres reaccions afectives primitives es poden desenvolupar en dos escales: la de la psicoestesia (hipersensibilitat o insensibilitat) o la de la diatesia (alegre o trist).

En aquest punt cal diferenciar entre els temperaments normals, els temperaments degeneratius i els temperaments dels individus oligofrènics. Els tipus temperamentals normals, descrits per Kretschmer, són: el ciclotímic i l'esquizotímic. El ciclotímic: « caracterízse por el individuo que se conduce neutral en la escala de la psiocoestesia, es muy poco nervioso. Predomina entre las cualidades temperamentales la proporción diatésica o estado de ánimo, que es entre alegre y triste.(...) El tempo psíquico es entre rápido y tranquilo; la psicomotilidad, adecuada al estímulo». Així doncs el temperament ciclotímic és la tendència a l'oscil·lació de l'humor entre la eufòria i la depressió. En casos extrems pot donar lloc a la psicosis maníaco-depressiva o síndrome bipolar. El temperament esquizotímic: «se caracteriza porque el sujeto se mantiene serio respecto de la escala de la diatesia: no es ni triste ni alegre. El temperamento esquizotímico se mantiene en la proporción psicoestésica, que oscila entre la hiperestesia (sensible) y la anestesia (frialdad). El tempo psíquico oscila entre ariable y tenaz. La psicomotilidad aparece inadecuada al estímulo: reprimida, desfalleciente, desfavorable, interceptada, inflexible»[11]. Dit en altres paraules el temperament esquizotímic és aquell en què es dóna més importància a la vida interior, fet que es tradueix en una fredor i un desinterès envers la realitat externa. Una persona que presenti aquest temperament en un grau molt alt pot patir esquizofrènia. El psiquiatre alemany Ernst Kretschmer, a més de senyalar aquest dos tipus de temperament, va estudiar les relacions entre el temperament i la figura corporal de manera que la figura corporal leptosòmica, l'atlètica, la displàstica i la mixta es corresponen amb el temperament esquizotímic i la figura corporal pícnica amb el ciclotímic.

Els temperaments degeneratius són el cicloide, el esquizoides, els paranoides i els epileptoides. Les característiques d'un individu cicloide es poden resumir en: sociabilitat, alegria, humor, calma, tranquil·litat. Són gent natural, amb

[11] VALLEJO-NÁGERA, Antonio: *Niños y jóvenes anormales*, *op. cit.* Pàg 84.

bon humor, oberts, espontanis, tendres... Es relacionen fàcilment amb la gent però tendeixen a tenir petits canvis periòdics d'humor. Allò que els diferencia dels altres és que davant les situacions difícils no estan nerviosos com els homes normals o els esquizoides. Els individus esquizoides es caracteritzen per: tenir una personalitat introvertida i insociable, ser individus donats a la fantasia, són reservats, seriosos i tímids. La característica específica dels esquizotímics és l'autisme: «en virtud del qual aparece el esquizoide como sujeto inclinado a lo raro y original, que trata de eliminarse del mundo circundante, para refugiarse en el mundo interior de sus propias ideas ensueños y deseos»[12]. De la mateixa manera que els cicloides els podem considerar un tipus intermedi entre el ciclotímic i el maniacodepressiu, els esquizoides els podem considerar un tipus intermedi entre l'esquizotímic i l'esquizofrènic.

Els individus oligofrènics són pateixen oligofrènia. La oligofrènia és un tipus de retard mental, hereditari o causat per malalties virals que poden aparèixer els primers mesos de l'embaràs o en moment del part. Un individu oligofrènic és aquell que mai podrà assolir els 10-12 anys d'edat mental.

La intel·ligència: és la facultat de l'home per comprendre el món. És la capacitat per resoldre situacions noves mitjançant respostes també noves o aprendre a resoldre-les. En sentit ampli, és la facultat del coneixement, en oposició a les facultats afectiva i motora. És la capacitat d'adaptar reflexivament uns mitjans a uns fins. Per Vallejo-Nágera la intel·ligència és: «la facultad de adquisición y manejo de representaciones» [13]i es divideix en dos la intel·ligència productiva que «comprende la totalidad de los procesos aperceptivos, la facultad de formar juicios y de formular conclusiones, la capacidad de invención que denominamos imaginación»[14] i en la intel·legència reproductiva: «consiste en la simple función de aprender, de retener y evocar, que denominamos memoria»[15].

El caràcter: és el conjunt de trets individuals adquirits sota la influència de factors ambientals i educacionals, i expressats en formes peculiars de conducta. Representa la personalitat superficial, la que s'observa a primer cop d'ull, en oposició al temperament que inclou els factors profunds, instintius i congènits de

[12]VALLEJO-NÁGERA, Antonio: *Niños y jóvenes anormales*, *op. cit.* Pàg 85.
[13] Ibidem. Pàg 106.
[14] Ibidem. Pàg. 106.
[15] Ibidem. Pàg 106.

l'individu. És una reacció biopsíquica traduïda e una conducta. En paraules de Vallejo-Nágera el caràcter es defineix com «las cualidades de determinada persona manifestadas por su conducta externa»[16].

Aquests quatre elements són els pilars de la personalitat. Dins d'aquest concepte de personalitat podem parlar de personalitat social. La personalitat social és el conjunt de trets que la societat aportat a l'individu i el conjunt de formes en què aquest hi actua en relació amb altres persones. Aquesta personalitat, que es desenvolupa mitjançant el procés de socialització, resta vinculada al fenomen de la cultura. Segons la personalitat social, Vallejo-Nágera dividirà els presos objecte del seu estudi en: "media normal, revolucionarios natos, imbéciles sociales y psicópatas". Els imbècils socials són persones que pateixen una determinada forma de frenastènia – desenvolupament psíquic deficient per causes que actuen sobre l'organisme, i en concret sobre el cervell, durant l'etapa intrauterina o durant els primers mesos de vida – biopàtica deguda a tares degeneratives dels pares. Els psicòpates són aquelles persones afectades per psicopatia. La psicopatia és un desequilibri psíquic de caràcter constitucional.

3.2.3. Preguntes metodològiques i hipòtesis

La pregunta metodològica principal, en la qual es basa el nostra treball és: Es produeix un procés d'eugenèsia a Espanya?. Volem esbrinar si les investigacions i pràctiques com la segregació infantil compleixen l'objectiu de regenerar la raça, per tant, si es pot considerar que hi va haver un procés d'eugenèsia. Les següents preguntes s'articulen entorn la principal: Tenen alguna base científica les investigacions de Vallejo-Nágera? El psiquiatre amb els resultats de les investigacions va legitimar la dictadura del general Franco i per tant, va contribuir a consolidar la dictadura? Es pot comparar el que va passar a Espanya durant la postguerra amb el cas de l'Alemanya nazi? Quin és el paper que hi juga l'església i en concret el catolicisme en aquest procés? Coneixem avui en dia a Vallejo-Nágera?. Aquestes són les preguntes que volem respondre amb la nostra recerca, preguntes la resposta de les quals pot canviar la manera de veure els anys de postguerra i dictadura.

[16] VALLEJO-NÁGERA, Antonio: *Niños y jóvenes anormales*, *op. cit.* Pàg 181.

La nostra hipòtesi sobre la pregunta metodològica principal és que sí que sí es produeix un procés d'eugenèsia Espanya, encara que sigui diferent a la manera d'entendre universalment l'eugenèsia. Personalment creiem, que les teories dels psiquiatre vers el marxisme i els republicans no tenen cap mena de base científica i molt menys les investigacions i els resultats que se'n deriven. Conjecturem que els resultats de els investigacions legitimen el nou estat, ja que li donen la base científica que necessita tot règim feixista per justificar-se. Des del nostre punt de vista el que va succeir a Espanya no es pot comparar amb l'Holocaust alemany de dimensions més grans i opinem que l'església juga a favor del règim augmentant els efectes d'aquest procés malgrat el catolicisme de l'estat evita que el procés d'eugenèsia arribi als extrems que va arribar en el cas nazi. Per acabar, per el que hem pogut observar la majoria de nosaltres no coneix Antonio Vallejo-Nágera, potser perquè s'ha volgut amagar la figura del psiquiatre o potser perquè no va ser realment tant important. Aquestes són les nostre hipòtesis i al llarg del treball les anirem contrastant per tal de poder arribar a unes conclusions aclaridores i coherents.

3.2.4. Metodologia

En general, per contrastar i confirmar o no les hipòtesis utilitzarem fons primàries i secundàries, els resultats de les enquestes i les entrevistes.

Les fonts primàries són les obres del propi psiquiatre Vallejo-Nágera i les fons secundàries les obres d'autors com Ricard Vinyes o Ángela Cenarro. El tercer mètode que utilitzarem són les enquestes. La població que s'ha estudiat amb les enquestes ha estat els habitant de Catalunya amb una edat mínima de 16 anys. La mostra, és a dir, la part de la població que hem escollit per estudiar està formada per 200 persones de 16 a 90 anys. L'enquesta consta de 10 preguntes sobre l'eugenèsia, Antonio Vallejo-Nágera, la repressió i els nens perduts del franquisme. Hem demanat a la gent anònima l'edat, el sexe i els estudis cursats que poden ser primaris (educació primària), secundaris (ESO, batxillerat i formació professional) i universitaris. Els grups d'edat són:

1. De 16 a 25 anys
2. De 26 a 39 anys
3. De 40 a 64 anys
4. Més de 65 anys

Cada grup inclou 25 individus del sexe femení i 25 individus del sexe femení. Aquestes divisions ens permetran elaborar un millor anàlisis de les enquestes i extreure'n unes conclusions que ens permetin contrastar les hipòtesis.

Hem realitzat quatre entrevistes: a Ricard Vinyes, a Aram Monfort i Coll, a Maria Soledat Humbert i a la Presidenta de la Associació per a la Recuperació de la Memòria Històrica. A continuació farem una petita biografia de cada u per tal de conèixer aquells que han col·laborat en la elaboració d'aquest Treball de recerca.

Ricard Vinyes és un historiador i professor d'història contemporània a la Universitat de Barcelona especialitzat en els moviments socials europeus i en la seva articulació cultural i política. Ha sigut investigador de la Fondazione Giangiacomo Feltrinelli i és membre del Centre d'Estudis sobre el Franquisme i la Democràcia de la UAB. Les seves darreres investigacions s'han encaminat a l'estudi de la repressió franquista i la anàlisi de les polítiques públiques de gestió de la memòria en Europa i Amèrica del Sud. El professor ha estat coordinador de la Comissió encarregada de redactar el Projecte del Memorial Democràtic de la Generalitat de Catalunya. Entre les seves obres destaquen *El universo carcelario femenino del franquisme* i *Els nens perduts del franquisme*. També col·labora en revistes científica i de divulgació com *L'Avenç*.

Aram Monfort i Coll és doctor en història (Barcelona 1939: ocupació i repressió militar. El camp de concentració d'Horta i les presons de la ciutat, UAB, setembre de 2007) i investigador i professor de la Universitat Autònoma de Barcelona. Va començar treballant sobre les relacions de poder dins de les institucions franquistes per més tard centrar-se en l'estudi del fenomen concentracionari i la repressió durant la primera postguerra.

Maria Soledad Humbert és una psiquiatre biologista amb consulta a la Teknon. L'especialitat de psiquiatre biologista és una branca de la medicina que basa la seva feina en una evidencia tot i que les proves tinguin que ser per mitjà d'exploracions no biològiques. Aquesta especialitat es basa en malalties que tenen un substrat biològic o en problemes de l'adaptació de la personalitat.

Presidenta de l'Associació per a la Recuperació de la Memòria Històrica. ARMH Catalunya és una associació que regula les seves activitats d'acord amb la Llei /7/1997 de 18 de juny, d'associacions 2423, (DOGC d'1 de juliol) i els seus

estatuts. L'associació es va constituir el 18 de desembre de 2002 per un conjunt de persones interessades en la recuperació de la veritat sobre el franquisme i les seves conseqüències sobre la societat. L'objectiu principal de l'associació és: treballar per a la recuperació de la justícia, la veritat i la dignitat que cal restituir a les persones que foren sacrificades a conseqüència de la repressió franquista a Catalunya.

Vam contactar amb la Falange Española per tal d'obtenir un altre punt de vista que ens permetés contrastar les hipòtesis. Vam enviar un correu electrònic a l'adreça oficial del partit però ens van dir que no ens podien ajudar[17]. També vam demanar la opinió als periodistes Ricard Belis i Montse Armengou però ens van respondre dient que no podien[18]. Tot i així agraïm als periodistes que ens fessin arribar el llibre que van escriure sobre els nens perduts del franquisme. Per acabar, explicarem la metodologia que seguirem per contrastar cada hipòtesi.

La primera hipòtesis, és a dir, sí es produeix un procés d'eugenèsia a Espanya, la contrastarem amb els fets. Els fets són les teories de Vallejo-Nágera estretes dels seus llibres, fonts primàries: *Eugenesia de la hispanidad y regeneración de la raza*, *La locura y la guerra*, *Niños y jóvenes anormales* y *Psicopatologia de la conducta antisocial*; les seves investigacions que analitzarem a través dels seus articles a *Semana Médica Española*. També utilitzarem fons secundàries per tal d'estudiar la repressió de la postguerra i el cas dels nens perduts del franquisme. Per treballar aquests dos punt farem ús del documental i el llibre *Els nens perduts del franquisme*. A més per respondre aquesta pregunta metodològica també ens valdrem de l'article del Ricard Vinyes *Construint Caïm*; de les entrevistes realitzades a Ricard Vinyes, a la psiquiatre biologista Maria Soledad Humbert i a Aram Monfort.

Per verificar la segona hipòtesi farem ús de l'entrevista amb Ricard Vinyes, de l'entrevista amb la doctora Humbert i de l'entrevista amb Aram Monfort. Per la hipòtesis que fa referència a la importància dels resultats alhora de la legitimació del nou estats recorrerem a l'article *Construint Caïm*, a les entrevistes amb Ricard Vinyes i Aram Monfort i a les enquestes realitzades.

[17] Consultar annex: correu electrònic Falange Española. Pàg.37
[18] Consultar annex: correu electrònic Montse Armengou i Ricard Belis. Pàg.38

La pregunta metodològica de si es pot comparar amb el cas alemany la respondre'm amb l'entrevista a Ricard Vinyes, l'entrevista a Aram Monfort i amb les enquestes. Quant a la del paper de l'església aprofitarem l'entrevista de Ricard Vinyes, l'entrevista a Aram Monfort, les enquestes i els llibres *El papel político de la Iglésia Católica en la España de Franco* i *El franquismo y la Iglesia*. L'última pregunta metodològica, la de si es coneix Vallejo-Nágera, la resoldrem amb les enquestes, la entrevista a Ricard Vinyes i l'entrevista a Aram Monfort i Coll.

4. El virus marxista

4.1. Procés d'eugenèsia a Espanya

Als anys 30, apareix en el panorama psiquiàtric espanyol la figura d'Antonio Vallejo-Nágera, un psiquiatre de renom durant la República tot i mostrar clarament les seves tendències conservadores. La ideologia del psiquiatre era la mateixa ideologia que defensaven els colpistes, entre ells el general Franco, que van protagonitzar l'alçament militar de 1936 i que donarà lloc a la Guerra Civil espanyola. Vallejo-Nágera estarà en tot moment amb el bàndol franquista i serà un dels pilars del *Nuevo Estado*. A més de ser considerat una eminència en la psiquiatria d'aquells anys Vallejo-Nágera destaca per les seves idees de regeneració de la raça expressades en llibres com *Eugenesia de la Hispanidad y regeneración de la raça* que daten de 1938. En ells explica que Espanya, des de la Guerra del Francès (1808-1814) ha anat perdent els seus valors i que la raça espanyola (veurem que té una concepció de raça que no és la concepció ètnica) està sent degenerada per un medi ambient contaminat amb ideals demòcrates i liberals. Resumint les seves tesis, considera que els defensors del liberalisme i el marxisme són inferiors mentalment als grups conservadors i que estant destruint la pàtria espanyola. Per evitar la destrucció del país colonitzador de grans terres, el psiquiatre proposarà una eugenèsia de la *Hispanidad*. El mateix Vallejo, firmarà entre els anys 1938 i 1939 un estudi realitzat a presos i preses marxistes capturats durant la guerra amb l'objectiu declarat de trobar les arrels biopsíquiques del marxisme.

Les seves tesis, conegudes pels sectors partidaris del règim franquista, les investigacions realitzades amb els presos i preses i els objectius de la dura repressió que van patir els vençuts un cop acabada la Guerra Civil, ens fan pensar que el projecte d'eugenèsia expressat en els seus llibres va ser una realitat. Un altre fet que decanta la balança cap a l'execució definitiva del procés eugenèsic és el cas dels nens perduts del franquisme. Tots aquests indicis fan que la pregunta que vertebra tot el nostra treball sigui precisament aquesta: es va produir eugenèsia a Espanya?

4.1.1. Antonio Vallejo-Nágera

4.1.1.1. Biografia

L'objecte d'estudi del nostra Treball de recerca, com ja hem enunciat en la introducció, és Antonio Vallejo-Nágera, un psiquiatre al servei del règim franquista que va realitzar diferents estudis a la recerca del gen "rojo".

El metge va néixer el juliol de 1889 a Palència en una família de "hidalgos" castellans dedicats tradicionalment a la medicina i al exèrcit. Va estudiar medicina a Valladolid entre 1902 i 1909 i l'any 1909 va ingressar en la Sanitat Militar, concretament al "Regimiento de Infantería del Príncepe núm 3", com a tinent metge. Allà s'encarregava de desemmascara simuladors i és gràcies a aquesta experiència que més endavant escriurà *La simulación de la enfermedad*.

Fig. 16: Antonio Vallejo-Nágera. Font: Los niños perdidos del franquismo.

L'any 1912 va ser nomenat capità metge i enviat a l'Àfrica, a Larache, on va dur a terme funcions administratives en la sanitat. El 1915 l'oficial africanista va tornar del continent africà per instal·lar-se a Barcelona, al Regiment Numància núm. 11. Durant la seva estada a la ciutat comtal va continuar els estudis de medicina amb el seu oncle, Vallejo-Lobón i es decantarà per la neuropsiquiatria com a branca de la medicina. El 1918, al final de la I Guerra Mundial, l'Estat Major el va destinar a la Comissió Militar de l'Ambaixada Espanyola a Berlín. Al llarg d'aquest període a la meca científica del s.XX es va encarregar d'inspeccionar els camps de concentració de la I Guerra Mundial. També va visitar els hospitals i manicomis de la ciutat i va acudir a nombrosos congressos de psiquiatria on es relacionà amb psiquiatres com Schwalbe, Gruhle o Kraepelin i on entrarà en contacte amb la obra de Ernest Kretschemer que influirà la seva producció. La seva tasca en els camps de concentració va fer que li atorguessin la *Cruz de 1a Clase*

del Mérito Militar con Distintivo Blanco. Ja instal·lat a Madrid, el 1922 va ser ascendit a comandant metge i més tard nomenat *ayudante de Campo del jefe de Sección del Ministerio de la Guerra*. L'any 1928 va ingressar a l'Acadèmia Nacional de Medicina i un any més tard va ser nomenat director del Sanatori Psiquiàtric Militar de San José a Ciempozuelos. El 1931, durant la República, esdevé professor de l'Acadèmia de Santitat Militar.

Vallejo-Nágera era un prestigiós i no un marginal psiquiatre ja en els temps de la República, tant que la seva trajectòria professional va ser meritòria d'un article a l'Enciclopèdia Espasa l'any 1933. Aquest article parlava de la seva trajectòria militar així com dels seus càrrecs en institucions mèdiques. Vallejo era un psiquiatre de renom en plena República tot i que no dubta en manifestar-se públicament en contra d'aquesta. En aquesta època mantenia relació amb els psiquiatres més importants de l'Estat però mai acabarà de formar part del grup liderat per Lafora degut a les diferències polítiques i ideològiques. Les idees de Vallejo-Nágera s'inclinen cap a la dreta espanyola que amb òrgans com *Acción Española* va aconseguir el rearmament ideològic davant la República. El psiquiatre exposava el seu pensament reaccionari en aquesta revista, dirigida per Ramiro de Maeztu i elaborà un sistema explicatiu de la crisi espanyola, com diu el doctor Ricard Vinyes: «francament barroer, però funcional a la seva manera: tot començava amb la raça i els seus difícils problemes de permanència en la història»[19]. L'any 1937 a Burgos va publicar *Eugenesia de la hispanidad y regeneración de la raza*, un llibre en el que exposa clarament les seves idees sobre la raça i que tractarem en el següent apartat. El metge posà el seus coneixements al servei de les seves idees. Durant la guerra realitzarà investigacions amb els brigadistes internacionals i les preses espanyoles per confirmar les seves tesis sobre l'enemic polític, sobre els marxistes. Les investigacions que realitza amb l'enemic van fer que la seva fama cresqués exponencialment i es convertís en el psiquiatre del règim. Acabada la Guerra Civil de la que surten vencedors els nacionals col·laborà en la formació d'una psiquiatria per al nou estat. Va tornar a dirigir el manicomi de Ciempozuelos, es va fer càrrec del servei de neuropsiquiatria de l'Hospital Militar de Madrid i va contribuir a la creació de manicomis com el de Sant Boi del Llobregat a Barcelona. L'any 1945 publica una de les seves obres més

[19] VINYES, Ricard: *Construint Caïm*. Pàg. 14

importants *Tratado de psiquiatría* que es va convertir en text universitari per als alumnes de medicina. El llibres escrits després de la guerra tenen uns objectius didàctics i destaquen per la seva simplicitat. El 1947 publica *Biotipología*, una monografia on es pot apreciar la clara influència de l'autor alemany Ernest Kretschmer. Aquesta ciència ens recorda Rafael Huertas que: «ya la utilizó en sus estudios con los prisioneros de guerra» [20] perquè intenta descobrir les relacions entre lo somàtic i lo intel·lectual. Cal destacar, però, que per a Vallejo-Nágera la ciència sempre ha d'estar supeditada a la moral catòlica, si no ho tenim present és difícil entendre els seus raonaments psiquiàtrics del nacional-catolicisme. L'any 1947 es va convertir en el primer catedràtic en psiquiatria del país. Vallejo-Nágera va aconseguir un nou destí enfront la psiquiatria acadèmica espanyola. El 1951, Vallejo va ser nomenat membre de la *Real Academia de Medicina*, privilegi que va mantenir fins la seva mort el 24 de febrer de 1960.

4.1.1.2. Influències

Les principals influències del psiquiatre les podem dividir en dos grups: les polítco-socials i les psiquiàtriques. En el primer grup trobem al grup d'autors regeneracionistes i els de la generació del 98 com Ramiro de Maeztu mentre que en el segon cal destacar la figura dels psiquiatres alemanys Kraepelin i Kretshcmer.

a. Vessant ideològica: Ramiro de Maeztu

El regeneracionisme és un moviment que sorgeix a Espanya després de la pèrdua de les últimes colònies, Cuba i Filipines, l'any 1898 però que té com a rerefons la insatisfacció del sistema polític de la restauració. Aquest corrent ideològic propugnava la supremacia tècnica i administrativa sobre la política i la necessitat d'un dictador. Volien regenerar la vida social i política espanyola que havia entrat en decadència des de finals del Segle d'Or. Amb el mateix objectiu apareix la generació del 98 que tractarà el tema des d'una vessant literària. Els autors del moviment, com Ramiro de Maeztu, consideraven que s'estava produint una estrangerització i s'estaven perdent els valors de la *Hispanidad* de manera que calia recuperar-los. Ramiro de Maetzu, un dels principals autors de la "Generación del 98", va ser un teoritzador polític, assagista i diplomàtic.

[20] HUERTAS, Rafael: Lafora, Vallejo-Nágera, Garma. *Los médicos de la mente, de la neurología als psicoanàlisis*. Pàg. 105.

Fig.17: Ramiro de Maeztu. Font: Enciclopedia Catalana.

La seva ideologia política va, en un primer moment, encaminada cap a l'anarquisme però més tard es decantà cap a la dreta. L'autor propugnava un retorn als valors catòlics i tradicionals. Ramiro de Maeztu va dirigir la revista *Acción Española*, la primera edició de la qual data de 1931 durant la II República. L'article que millor resumeix la seva ideologia és el de "Defensa de la hispanidad". En aquest fragment de l'article podem apreciar clarament el seu pensament:

> «Sin apenas soldados, y con sólo su fe, creó un Imperio en cuyos dominios no se ponía el sol. Pero se le nubló la fe, por su incauta admiración del extranjero, perdió el sentido de sus tradiciones y cuando empezaba a tener barcos y a enviar soldados a Ultramar se disolvió su Imperio, y España se quedó como un anciano que hubiese perdido la memoria. Recuperarla, ¿no es recobrar la vida?»[21].

L'autor ens parla de que l'Espanya imperial del s.XVI, l'Espanya que gaudia de reconeixement i poder i on mai es posava el sol s'està perdent. L'esperit d'*Hispanidad* i els valors d'aquest es dilueixen per la influència del comunisme soviètic i materialisme nord-americà. És aquesta pèrdua de fe i tradició i el fet de voler estrangeritzar el país el que ha fet que es perdés l'Imperi colonial. El diplomàtic equipara aquesta voluntat d'estrangerització amb una malaltia i senyala com a culpable de la infecció la no defensa dels valors patriòtics. També creu que el poble ha deixat de lluitar per els seu propi esperit, esperit amb el qual incorporava a la societat occidental i cristiana les races de color, és a dir, esperit a partir del qual el país va colonitzar Amèrica. Aquest esperit, segons l'autor, si no es defensa s'esvaneix. En aquest article es mostra contrari a la revolució social ja que

[21] DE MAEZTU, Ramiro: «Defensa de la hispanidad». *Acción española*, núm 5. Pàg. 449-457

l'únic que pot fer és empitjorar la situació del país. Aquestes idees seran recolzades per Vallejo-Nágera que participarà activament en la revista *Acción española*.

b. Vessant psiquiàtrica: Kraepelin i Kretschmer

La psiquiatria deu a Emil Kraepelin, nascut a Alemanya l'any 1856, una nova classificació de les malalties mentals. Va dedicar la seva vida a l'estudi de la psicosis maníaco-depressiva, coneguda actualment com a trastorn bipolar, i de la demència precoç o esquizofrènia, malaltia que considerava irreversible. Kraepelin va descriure clínicament totes les malalties mentals conegudes i les va classificar segons la seva gravetat i estudià els efectes psíquics de l'alcohol i la fatiga en els processos mentals. El seu llibre publicat l'any 1883 *Lehrbuch der Psychiatrie* va orientar durant anys als psiquiatres europeus. Segons la doctora Humbert, psiquiatra biologista cal destacar que Vallejo-Nágera fos: «un dels pocs alumnes d'en Kraepelin que realment és el pare de la psiquiatria moderna, i no Freud»[22]. El propi Vallejo-Nágera en *La locura y la guerra* diu del psiquiatre: «La ciencia psiquiátrica debe a Kraepelin transcendentes descubrimientos»[2].

Fig.18: Emil Kraepelin. Font: www.wikipedia.org

Tant o més important és la influència de Ernst Kretschmer sobre el nostre psiquiatre. Kretschmer va néixer a Alemanya l'any 1888 en una família de metges i teòlegs. Durant la I Guerra Mundial va estar assignat a un servei psiquiàtric militar on ingressaven las histèries de la guerra, d'aquí observà entre altres reaccions el que ell anomenà *Bewegungssturm* o tempesta de moviments i *Totstellreflex* o reflex d'immobilització. La seva aportació més destacada és la de relacionar la constitució de l'individu amb el seu caràcter, o més concretament, el tipus corporal amb el

[22]Consutltar annex: entrevista a la Dra. Humbert (27 d'octubre de 2010). Pàg.9

temperament i la psicopatologia. Dels resultats del seu estudi en va treure la classificació biotipològica en leptosomàtics, pícnics i atlètics que tingué una gran difusió i que tant entusiasmà a Vallejo-Nágera. L'autor va quedar tant fascinat per la obra de Kretschmer que utilitzarà el seu mètode per determinar la figura corporal en els presos i preses durant les seves investigacions. En *La locura y la guerra* es declara entusiasta de la seva doctrina. Els biotips que classifica el psiquiatre alemany, que ja hem anomenat anteriorment, són: leptosomàtics o astènics, atlètics i pícnics. Kretschmer relaciona aquests biotips amb dos temperaments, el esquizotímic i el ciclotímic, i amb dos patologies, la esquizofrènia i la psicosis maniacodepressiva que havia descrit anteriorment Kraepelin. Els dos temperaments ens els explica el propi Vallejo-Nágera en el seu llibre *Niños y jóvenes anormales*.

4.1.2. Pensament d'Antonio Vallejo-Nágera

Un dels psiquiatres més reconeguts en la història d'Espanya va ser l'ideòleg i artífice del macroprojecte psiquiàtric que es va dur a terme al país el 1938 per trobar les arrels biopsíquiques del marxisme. El seu pensament es troba en les obres: *Eugenesia de la Hispanidad y Regeneración de la raza, La locura y la guerra*, *Psicopatología de la conducta antisocial*, *El factor emoción en la Nueva España* o *Eugamia*, *Divagaciones intrascendentes* i *Niños y jóvenes anormales*, signades pel mateix psiquiatre.

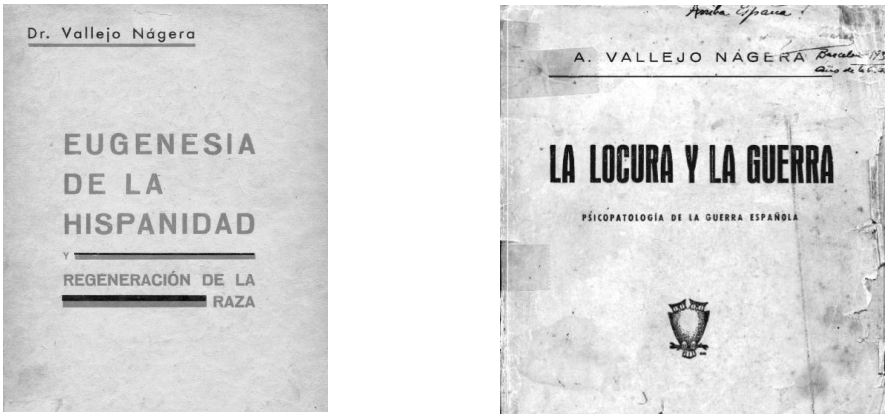

Fig.19: Dos de les obres més importants de Vallejo, Eugenesia de la Hispanidad y regeneración de la raça i La locura y la guerra. Font: Eugenesia de la Hispanidad y regeneración de la raça i La locura y la guerra.

En termes generals, Vallejo-Nágera, igual que el pare de l'eugenèsia, defensa un procés d'eugenèsia per regenerar la raça espanyola, degenerada durant els darrers 200 anys per un medi ambient nociu i per reconstruir un país

caigut en decadència d'ençà la Guerra del Francès. Per entendre les seves tesis és fonamental conèixer el seu concepte de raça pàtria ja que l'eugenèsia que planteja està vinculada a la seva manera d'entendre la raça.

4.1.2.1. La raça

La raça és una adquisició cultural. Per Vallejo-Nágera la definició de raça no és la estrictament biològica sinó que en té una concepció de caire espiritual. Considera que no es pot aplicar la paraula raça en un sentit estrictament biològic perquè són pocs els pobles que gràcies a l'aïllament conserven relativa puresa racial i que per al contrari la majoria de nacions són constituïdes per l'encreuament de genotips diferents. Espanya, menys que altres pobles, no pot parlar de puresa de genotip donades les repetides invasions que ha patit. En la raça ibèrica no existeix la unitat racial, al tractar-se d'un país sotmès a moltes influències civilitzadores no hi ha unitat del biotip, dit d'una altre manera, un basc té unes característiques físiques i psíquiques diferents a les d'un català o a les d'un gallec, i per això no es pot parlar de raça des d'un punt vista zoològic. L'autor no està d'acord amb la percepció darwinista-materialista de raça sinó que coincideix amb Oswald Spengler en què no existeix la puresa racial perquè les espècies s'han anat mesclant i en què: «Lo que importa no es la raza pura, sino la que el pueblo integra»[23]. El que realment importa és la raça forta en cos i ment que integra un poble o nació. Per Vallejo-Nágera la raça es correspon amb la Hispanidad: «Al hablar nosotros de raza, nos refereimos a la raza hispana, al genotipo ibérico, que en el momento cronológico presente ha experimentado las las más variadas mezclas a causa del contacto y relación con otros pueblos»[24]. La raça: «no correspon amb un grup biològic humà, sinó amb una societat – la de l'època de cavalleria –, amb un grup social – l'aristocràcia – i amb una forma de govern fonamentada en la disciplina militar i dipositària d'unes presumibles virtuts patriòtiques»[25]. Vallejo-Nágera associa la raça a uns valors espirituals, valors que van permetre al país civilitzar terres immenses i influir intel·lectualment en tot el món. Per ell la raça ha d'estat fonamentada en la disciplina militar, les virtuts patriòtiques i sobretot, la moral cristiana.

[23] VALLEJO-NÁGERA, Antonio: *Eugenesia de la Hispanidad y regeneración de la raza*. Pàg 107.
[24] VALLEJO-NÁGERA, Antonio: *Eugenesia de la Hispanidad y regeneración de la raza*, *op. cit.* Pàg 108.
[25] VINYES, Ricard: Construint Caïm, *op. cit.* Pàg 15.

La *Hispanidad* està formada per aquelles característiques com el pensament o la llengua que són *luz del espíritu*. La raça hispana és aquella que ha estat capaç de travessar fronteres i poblar nacions americanes a les quals ha transmès els caràcters biològics i també les idees, els hàbits, la religió, la llengua, la cultura... i per això es parla d'unitat racial entre tots aquestes antigues colònies i la metròpoli. El concepte de *Hispanidad* comprèn i caracteritza la totalitat dels pobles hispans i el seu esperit és capaç d'enfortir els dèbils, aixecar els caiguts i facilitar als homes els mitjans necessaris per progressar segons creu Vallejo. Aquesta raça, la *Hispanidad*, és un sentiment espiritual: «El espíritu racial es aquella parte del espíritu universal que no es asimilable, que ha sido creado por nuestros padres,(...), cuya custodia nos está encomendada»[26].

Una part molt important de qualsevol raça, i encara més de la raça hispana, és l'essència i aquesta essència és el patriotisme perquè no hi pot haver raça sense pàtria. El patriotisme comprèn el territori, la raça, els valors culturals com la religió, les tradicions i els costums. Vallejo diu que un home normal ha d'estimar la seva pàtria perquè l'ha nodrit i ha d'estimar la gent de la seva mateixa raça perquè són trossos de la seva terra. Recordant a Cánovas: «Con la Patria se está con razón o sin ella, como se está con el padre y con la madre»[27]. És l'esperit patriòtic el que ha alçat pobles caiguts en la misèria i la desgràcia, per això: «Perecerán las razas, las naciones y los pueblos que por extranjerizarse no sepan conservar su espíritu»[28]. L'esperit és la part vital de la raça i el poble.

4.1.2.2. La degeneració de la raça

> «Comprenderemos prácticamente el concepto de degeneración racial, si de nuestros recuerdos de visitas a pinacotecas establecemos, imaginativamente, una comparación entre la belleza de los biotipos de nuestros primeros padres, trazados por Durero o Tiziano, y los enclenques y deformes monstruos velazqueños, pareciendo imposible que desciendan de tan hermoso y robusto tronco tales engendros». [29]

En poques paraules Vallejo-Nágera exposa la degeneració de la raça. Com ell, els regeneracionistes i els grups més conservadors de la societat creuen que des de feia 200 anys a Espanya s'estava produint una degeneració de la raça, una pèrdua dels valors patriòtics i de l'esperit de la raça hispana. A partir del *Siglo de Oro*, on

[26] VALLEJO-NÁGERA, Antonio: *Eugenesia de la Hispanidad y regeneración de la raza*, *op. cit.* Pàg 114.
[27] Ibidem. Pàg 114.
[28] Ibidem. Pàg 114.
[29] Ibidem. Pág 1.

Espanya va arribar al seu màxim esplendor i reconeixement internacional, el país va començar a declinar en trista decadència. «L'essència espanyola es va perdre cap a l'any 1800 (...)Els franquistes, conservadors, falangistes, carlins... tenen la idea que amb la Guerra del Francès de 1808-1814 s'ha pervertit l'essència espanyola i a partir de l'entrada del liberalisme de la Revolució Francesa ha anat a pitjor»[30].

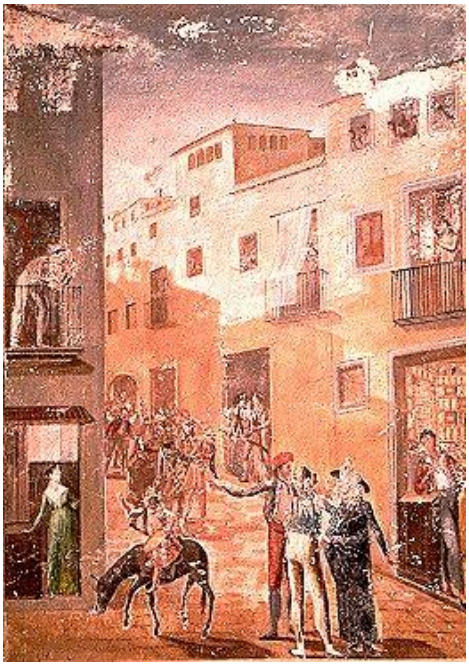

Fig.20: Escenificació de la Guerra del Francès. Font: Enciclopèdia catalana.

La degeneració havia començat amb l'arribada del pensament democràtic que va entrar al país amb la Revolució Francesa: «grácias a la Revolución francesa pueden participar en la gobernación de los pueblos personalidades que por su inferioridad biopsíquica deberían quedar relegadas al papel de masa anónima y pasiva»[31]. Des d'aquell moment Espanya va entrar en decadència i el genotip hispà es va començar a pervertir. Va ser el grup d'intel·lectuals tradicionals i conservadors espanyols qui va crear la idea que la: «raça espanyola a mesura que han anat avançant els processos de modernització s'ha anat deteriorant»[32]. Als ideals liberals que havien arribat a Espanya el s. XVIII s'unien els moviments internacionals del XIX. La *Hispanidad* va començar a córrer greu perill des del moment que, fruit d'una nova organització de la societat, van entrar corrents de

[30] Consultar annex: entrevista a Aram Monfort i Coll (12 de novembre de 2010). Pàg. 17
[31] VALLEJO-NÁGERA, Antonio: *Psicopatologia de la conducta antisocial*. Pàg. 40.
[32] Consultar annex: entrevista a Ricard Vinyes (17 de setembre de 2010). Pàg. 3

pensament procedents d'Europa com l'anarquisme i el marxisme que demanaven la igualtat de classes. En l'Espanya concebuda pels sectors tradicionals no hi podia haver igualtat de classes sinó que hi havia els *selectos* que eren els cavallers, els nobles... i el poble, els plebeus. Amb la Revolució Industrial les coses van començar a canviar i la burgesia va anar adquirint força en la nova societat. El canvi de mentalitat es notava en el paper de la noblesa en el s. XIX, un botó de mostra: «El hidalgo de nuestros siglos XVI y XVII recibía en su niñez, adolescencia y juventud una educación tan dura, disciplinada y espinosa que el pueblo reconocía de buena gana su superioridad»[33] en canvi ara, el poble ja no reconeixia aquesta superioritat sinó que demanava, influenciats per corrents de l'estranger, estar a la mateixa alçada que aquests *hidalgos*. Per què ja no es reconeixia la superioritat dels selectos? Perquè en els règims democràtics, explica Vallejo, no diferenciaven al *selecto* del degenerat i així els últims acabaven predominant en la societat destruint poc a poc el país. A mesura que la burgesia creixia la noblesa perdia poder: «Pero cuando la crianza de los ricos se hizo cómoda y suave, y al espíritu de servicio sucedió el de privilegio, que convirtió la Monarquía Católica en territorial, y a los caballeros cristianos en señores, primero, y en señortis luego, no es extraño que el pueblo perdiera a sus patricios el debido respeto»[34].

Fig. 21: Obra del pintor holandès Pieter de Hooch (1629-1684), que fou un gran retratista de la burgesia del seu país. Font: Enciclopèdia catalana.

Així doncs, el problema estava en el sorgiment de la societat de classes representada per la burgesia, exemple de la vida basada en el plaer, i el proletariat,

[33] VALLEJO-NÁGERA, Antonio: *Eugenesia de la Hispanidad y regeneración de la raza*, *op. cit.* Pàg.112.
[34] VALLEJO-NÁGERA, Antonio: *Eugenesia de la Hispanidad y regeneración de la raza*, *op. cit.* Pàg. 112.

portador dels corrents marxistes i anarquistes que l'autor considera gèrmens de la societat. Aquests dos grups, però en concret el que transmetien (la burgesia transmetia la vida basada en el plaer i el proletariat la lluita de classes), tornaven la senyorial societat espanyola en una societat plebea que destruïa l'esperit racial i els valors patriòtics que havien fet d'Espanya una gran potència i que poc a poc anava degenerant el genotip. Es destruïen els valors que Vallejo anomenava *complejos afectivos idóneos* que són: la religiositat, el patriotisme i la responsabilitat moral i que estan vinculats a ideals ètics, estètics i al *yo ideal*[35]. La destrucció no només afectava a la manera de pensar, a la pèrdua dels valors i costums, sinó que també afectava a la morfologia de la població, també afectava al fenotip:

> «Absorbidos los restos de la pequeña nobleza por la burgesía engendrada por una democracia aplebeyada, el instinto de adquisitividad hipertrofiábase en virtud de las cualidades ancestrales excelsas. El fenotipo amojamado, anguloso, sobrio, casto, austero, transformábase en otro redondeado, ventrudo, sensual, versátil y arribista, hoy predominante. Tiene tan estrecha relación al figura corpora con la psicología del individuo, que hemos de entristecernos de la pululación de Sanchos y penuria de Quijotes»[36].

La degeneració era evident i una de les proves era: «El hecho de substituirse en un grupo escolar el nombre de Lope de Vega por el de un obscuro maestro argentino, revela claramente lo que puede esperarse de nuestra "raza"»[37], però qui o què degenerava la raça? El principal culpable de la degeneració de la raça era el medi ambient, un medi ambient contaminat pels ideals d'igualtat i pels corrents liberals i internacionals. És important detenir-nos en aquest punt. Si recordem anteriorment hem explicat que el fenotip és el resultat del genotip i els factors medi ambientals. Avui en dia encara no es coneix en quina proporció el medi ambient influeix en el genotip, però de ben segur que hi influeix. El genotip és el qui conté la informació per formar la nostra personalitat però el medi ambient és qui la modela al llarg de la seva formació. I no només el medi ambient és important sinó també les experiències viscudes. Posem un exemple: dos bessons univitel·lins, que per tant tenen la mateixa dotació genètica, han estat criats sota les mateixes influències medi ambientals. Si el seu genotip és idèntic i els factors ambientals també, seran

[35] L'ideal ètic es basa en els postulats de la moral cristiana, propagant l'austeritat, la força de l'ànim, l'educació vigorosa, l'acció contra allò dolent i l'activitat a favor d'allò bo. El contrari d'ideal ètic seria la forma de vida basada en el plaer. L'ideal estètic consisteix en recuperar les manifestacions plàstiques i literàries producte del geni espanyol abandonades durant el procés d'estrangerització. El Yo ideal és l'ídol, aquella persona que a la que volem imitar per semblar-nos admirables les seves qualitats i virtuts.

[36] VALLEJO-NÁGERA, Antonio: *Eugenesia de la Hispanidad y regeneración de la raza*, *op. cit.* Pàg 8.

[37] Ibidem. Pàg 109.

aquests dos individus iguals físicament i psíquicament? Pensaran el mateix i tindran les mateixes sensacions i percepcions? La resposta és no. Les diferències entre els dos individus les donaran les experiències pròpies i individuals. En el cas que algun dels dos es faci mal i li quedi una cicatriu, aquesta cicatriu no la tindrà l'altre bessó i el mateix passa amb les emocions i els sentiments. Bé, així doncs, els factors ambientals ajuden a modelar la personalitat de l'individu. Per això si el medi ambient està carregat dels corrents marxistes i anarquistes és normal que la població estigui influenciada per aquests corrents. De fet, la degeneració és: «una desvalorización progresiva y continuada del potencial hereditario, tanto somático como psíquico, causada, bien por inferioridad bilógica de los progenitores, bien por la influencia de agentes exógenos desfavorables»[38]. Per tant, l'ambient no és l'únic causant. Recordem que la raça és una transmissió de valors influïda pel medi ambient. Llavors, més concretament, l'ambient el que fa és entorpir o afavorir la transmissió d'aquests valors. Vallejo defensa que un medi ambient catòlic i patriòtic afavoreix la transmissió mentre que un medi ambient liberal i democràtic l'entorpeix. Com que a Espanya el medi ambient estava contaminat pels virus marxista i anarquista s'entorpia la transmissió de valors i en resultava una desvalorització del potencial hereditari. Conclusió el problema a solucionar era l'ambient: «La degeneración de la raza reside a nuestro entender en factores externos que actúan de manera desfavorable sobre el plasma germinal»[39]. Tot i que l'eugenèsia a Espanya anirà encaminada a modificar l'ambient que és el principal causant de la degeneració cal dir que no és l'únic i que: «donde falta la adecuada dotación genética, un conjunto de características intelectuales y morales inscritas en la constitución biopsicológica, resultan generalmente inútiles los esfuerzos dirigidos a moldear un hombre espiritualmente sano, por muy cuidado y exhaustivo que sea el conjunto de inlfuencias mediambientales»[40]. Llavors, si la dotació genètica també degenera la raça, perquè Vallejo no proposa cap mesura al respecte? Senzill, per Vallejo no els partidaris de les ideologies d'esquerres no tenen una mala dotació genètica, tenen la mateixa que els *selectos* però han estat criats sota unes males influències. Aquestes males influències són els ja anomenats corrents marxistes,

[38] VALLEJO-NÁGERA, Antonio: *Eugenesia de la Hispanidad y regeneración de la raza*, *op. cit.* Pàg 43.
[39] VINYES, Ricard: *Construint Caïm*, *op. cit.* Pàg. 16.
[40] BRANDÉS, Javier i LLAVONA, Rafael: «La psiologia en los campos de concentración de Franco». *Psichotema*, vol. 1 núm 8, 1996. Pàg. 3

l'essència dels quals són els *complejos psicoafectivos* (el ressentiment, el rancor, l'enveja, la venjança i l'ambició) que descomponen la pàtria.

Tot i no ser el cas d'Espanya, tal i com hem vist, per molt que es cuidin tots els factors ambientals si el genotip falla la degeneració es produeix igualment encara que es cuidin al detall tots els factors ambientals. La teoria de la degeneració en la psiquiatria la va exposar Magnan qui deia que els fills de nerviosos seran neuròtics i els néts de bojos imbècils, el genotip es degenera. La teoria té a favor el que les possibilitats de degeneració són majors quan s'uneixen dos individus defectuosos si seguim les lleis de l'herència. En el cas que s'unissin una persona sana i l'altre malalta les possibilitats de degeneració dependrien de si el gen és dominant o recessiu. De les anomalies que pot presentar un determinat individu, moltes no exerceixen la menor influència sobre la fisiologia general i no tenen importància cara la descendència si no es presenten en l'individu en un nombre elevat situant-lo en inferioritat biològica. Si bé és cert que en un genoma degenerat hi ha un conjunt de gents anormals o mutants, podem considerar les mutacions negatives si degeneren la raça i positives si la regeneren. Vallejo creu que la majoria de les mutacions són positives i per tant l'espècie o raça té tendència a regenerar-se. Per entendre aquesta tendència a la regeneració sabem que en l'home hi ha fins a 4096 combinacions possibles entre els cromosomes que provenen de la mare i els que provenen del pare i que en només un d'aquests casos es transmet a la descendència la massa hereditària d'un dels dos progenitors (aquest cas afavoriria a la degeneració al no existir combinació). Això explica que moltes de les mutacions desapareguin ja que solen ser recessives. El perill es troba en la unió de dos persones malaltes ja que les possibilitats de que la descendència estigui afectada són molt altes tot i que les mutacions siguin recessives. Vallejo conclou que la regeneració de l'espècia es produirà amb la unió entre consanguinis sans.

Per acabar fer un petit incís, Vallejo-Nágera creu que el culpable últim de la degeneració de la raça són el jueus conversos del s. XIV. Els jueus no es van convertir a la fe cristiana tal i com van fer creure, sinó que des d'aquell moment van començar una acció disgregadora: «El convers va seguir odiant la civilització cristiana i estenia la discòrdia entre nobles i plebeus, moros i cristians[41]». Són els

[41] VINYES, Ricard: *Construint Caïm*, *op. cit.* Pàg. 16.

jueus els responsables de: «la difusión de la impiedad, del racionalismo, del materialismo, del marxismo, consiguió que disminuyera la influencia político-social de la Iglesia, que la sociedad se aplebeyase e inmoralizarse, que surgiese feroz lucha de clases, que se quebrantasen los más sólidos cimientos de la civilización occidental»[42]. Els jueus van ser els encarregats de dur a terme una missió malvada, tal i com senyala Ricard Vinyes, els encarregats de destruir la pàtria, desarticular la societat cristiana i de perpetrar tot tipus de crims. Són els culpables de la revolució i de la degeneració del genotip.

- L'enemic polític

Tot el discurs de Vallejo-Nágera sobre la raça i la degeneració d'aquesta desembocava en l'enemic republicà. L'objectiu era fer veure a la societat espanyola que, malgrat no ser directament els culpables, eren ells qui degeneraven la raça i havien fet caure Espanya en una profunda crisis política, econòmica i social, però sobretot moral. Al dir que ells no eren directament els culpables volem dir que el principal culpable era l'ambient i ells eren víctimes d'aquest ambient.

El psiquiatre pensa que el marxisme està relacionat amb la inferioritat mental: «La idea de la íntimas relaciones entre marxismo e inferioridad mental ya las habíamos expuesto anteriormente en otros trabajos»[43]. Aquesta és la clau, els marxistes ho són perquè són mentalment dèbils i s'han deixat influenciar per l'ambient mentre que els selectos s'han mantingut ferms i han defensat la Pàtria. Els partidaris de la ideologia marxista no només són inferiors mentals sinó que entre les files marxistes hi ha un gran nombre de psicòpates antisocials: «parece presumible que se alistasen en sus fuerzas de choque los psicópatas internacionales de todas las categorias, particularmente antisociales»[44]. En termes estrictament psiquiàtrics un psicòpata és aquella persona que pateix un trastorn antisocial de la personalitat o trastorn del desenvolupament intel·lectual: «El psicòpata seria aquell individu que no és empàtic amb els demés, l'empatia és la capacitat de ficar-se en el lloc dels altres, no és atent, no té una bona atenció a la normativa social, no a la llei sinó a la normativa social del seu grup»[45]. Aquesta seria en l'actualitat la definició de psicòpata intel·lectual. Per Vallejo-Nágera i la

[42] Ibidem. Pàg. 16.
[43] VALLEJO-NÁGERA, Antonio: *La locura y la guerra*. Pàg. 52
[44] Ibidem. Pàg. 52
[45] Consultar annex: entrevista Dra. Humbert, (17 de setembre de 2010). Pàg.9

psiquiatria del s. XX psicòpata incloïa persones que podien tenir fòbies socials o ser tímids: «es definien moltes formes de psicopatia que eren trets de personalitat que dificultaven al subjecte un correcte desenvolupament però ara s'ha restringit la paraula psicopatia per aquest trastorn de la personalitat».[46] Vallejo-Nágera veu al psicòpata com una persona que té un trastorn en la conducta. La majoria dels marxistes tenen una conducta psicopàtica que està motivada: «por complejos de inferioridad deficiente o anómalamente hipercompensados o reprimidos»[47]. Les persones amb l'anomenada conducta es caracteritzen, sosté Vallejo, per tenir desitjos i interessos superiores a les seves possibilitats i al no aconseguir-los sorgeixen els complexos afectius de rancor, venjança i perversió que tenen el seu efecte en la conducta antisocial. Les personalitats psicopàtiques, són propenses a totes les formes de delinqüència, no tenen sentiments ètics i responen d'una manera exagera a estímuls insignificants. Aquesta conducta antisocial no és només pròpia dels psicòpates sinó que hi ha altres que també obren antisocialment i la gran part són marxistes o "rojos" en general. Per tant, no són homes normals, l'enemic polític és un infrahome capaç de perpetrar tot tipus de delicte perquè es deixa emportar per els seus instints. Així doncs, la característica essencial dels marxistes és que tenen una conducta antisocial causada per la seva inferioritat mental, i aquesta conducta antisocial està acabant amb Espanya. Una cosa és segura, els partidaris de les ideologies d'esquerres són "deficientes mentales" i per això és deixen manipular per les idees d'igualtat expressades per agents revolucionaris: «los agentes revolucionarios, que, conocedores de la psicología de los pueblos y multitudes aprovechan tales conociemientos para provocar y encauzar las reacciones antisociales que dorroquen todos los fundamentos de la civilización cristiana y del orden social establecido»[48]. El poble es deixa modelar com la cera pels líders revolucionaris que al cap i a la fi només són bojos i degenerats. Tots els revolucionaris són uns: «inadaptados, rencorosos, mediocres, resentidos, cuyas reacciones psicopáticas se hallan (...) en los grupos de psicópatas»[49]. Com exemple de revolucionari que influencia les masses el psiquiatre presenta a Karl Marx: «Carlos Marx es una calamidad como economista pero ha de proclamársele como excelente psicólogo, pues conocía a la maravilla

[46] Consultar annex: entrevista Dra. Humbert, (17 de setembre de 2010). Pàg.9
[47] VALLEJO-NÁGERA, Antonio: *Psicopatologia de la conducta antisocial*, *op. cit.* Pàg. 43
[48] Ibidem. Pàg.9
[49] VALLEJO-NÁGERA, Antonio: *Psicopatología de la conducta antisocial*, *op. cit.* Pàg.123

los efectos del resentimiento lactante en el subconsciente del mediocre y del inferior mental»[50]. Els que segueixen la ideologia marxista són mediocres i inferiors mentals moguts pel ressentiment que han estat convençuts per un brillant psicòleg que ha sabut utilitzar les seves habilitats.

El marxisme és una epidèmia que s'estén per tota Espanya i un cop la persona ha estat contagiada és inútil acudir a la lògica i a la raó ja que: «la idea absurda se ha impuesto a la masa y se extiende como la mancha de aceite»[51]. S'havia d'aturar l'epidèmia i intentar curar als afectats per protegir la mare pàtria i per això Vallejo proposa una eugenèsia de la *Hispanidad*.

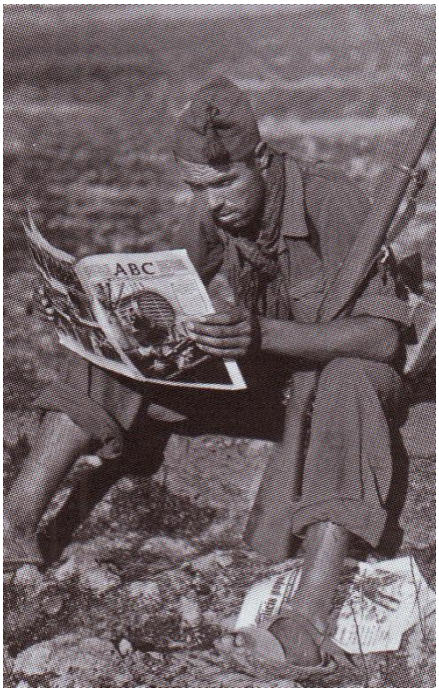

Fig. 22: L'enemic republicà al qual Vallejo infrahumanitza. Font: Los niños perdidos del franquismo.

4.1.2.3. La regeneració: Eugenèsia positiva

És evident, des del punt de vista del psiquiatre, que la raça estava necessitada d'una regeneració urgent i que s'havia de protegir la societat del virus marxista. S'havia d'emprendre una lluita higiènica contra els gèrmens que afectaven la raça hispana per a conduir-la cap a la regeneració i aquesta passava per modificar l'ambient. Per això s'havien de reincorporar en el pensament els valors dels homes del s. XV i XVI per així sanejar moralment el medi ambient, de manera que es

[50] VALLEJO-NÁGERA, Antonio: *Divagaciones intrascendentes*. Pàg.29
[51] VALLEJO-NÁGERA, Antonio: *Psicopatología de la conducta antisocial*, *op. cit.* Pàg.105

reforcés psicològicament el fenotip i s'evités la degeneració del genotip. Per regenerar la raça s'havien recuperar els valors de la Hispanidad. Aquest serà el principal objectiu del *Movimiento Nacional*: «Guerreamos por la Hispanidad ahora, y alcanzada la paz, construiremos una Nueva España impregnada del espíritu de la Hispanidad, con el afán de extenderle, que éste es nuestro imperialismo»[52]. El *Movimiento Nacional* havia de posar ordre a la caòtica situació del país i el *Caudillo* redirigir al poble amb un règim dictatorial perquè: «la muchedumbre es incapaz de pensar lógicamente y por eso ha de sugerírsele las ideas mejor que explicarselas. La multitud sugestionada recuerda a los rebaños de animales confiados ciegamente al caestro o animal guía, y por eso se dispersan en cuanto les falta el animal conductor». El poble estava necessitat d'un dictador que els portés pel bon camí.

La regeneració era possible gràcies a què l'*ideal hispano* encara estava en peu, és possible perquè encara hi ha gent que conserva l'esperit racial. Perquè es produeixi una regeneració de la raça s'ha de dur a terme un procés d'eugenèsia però diferent a l'eugenèsia genetista. L'objectiu era el de seleccionar els elements procreadors perquè pares biològicament perfectes tinguin fills sans i es millori successivament la raça. Aquesta teoria no és nova sinó que Francis Galton proposava el mateix. Es tractava de seleccionar els *selectos*, dit d'una altre manera, aquells individus que posseïen les característiques desitjades i afavorir la seva unió i reproducció per tal que els caràcters favorables es transmetin de generació en generació i es regenerés progressivament la raça. L'eugenèsia es fonamenta en l'estudi i aplicació de les lleis de l'herència, és a dir, de les lleis de transmissió dels caràcters hereditaris i dels adquirits. Vallejo-Nágera no creu en l'eugenèsia genetista perquè no és infalible i perquè es fonamenta en les lleis de l'herència que encara no es coneixen del tot. Tampoc podem estar segurs al 100 per cent que els productes de l'encreuament de pares seleccionats presentin les característiques escollides. Per últim, les lleis de l'herència poden fallar i es poden produir mutacions que farien fracassar el procés. A més, en el cas que res fallés i obtinguéssim els resultats desitjats, aquesta eugenèsia perpetuaria un biotip perfecte, però podria ser que les qualitats físiques atrofiessin les psíquiques, sosté Vallejo.

[52] VINYES, Ricard: *Constuint Caïm*, *op. cit.* Pàg.15

Vallejo-Nágera proposarà un procés d'eugenèsia, però una eugenèsia espiritualista: «la Nueva España ha de eregirse en los solidos fundamentos de una higiene racial espiritualista»[53]. El procés d'higiene racial havia de ser obligatòriament espiritualista perquè la concepció de raça també ho era i a més, Vallejo creia que l'eugenèsia genetista (que elimina els individus inferiors o bé impedeix la seva reproducció) ofereix una orientació negativa perquè vol: «eliminar de la paternidad al mayor número posible de inferiores biológicos y psíquicos»[54]. L'eugenèsia que proposava Vallejo-Nágera consistia en: «multuplicar los selectos y dejar que perezcan los débiles»[55]. Vallejo l'anomenarà positiva perquè a diferència de la negativa o genetista ni s'eliminen ni s'esterilitzen els inferiors: «De esta eugenesia constructiva y positiva han de esperarse resultados superiores a los proporcionados por métodos negativos y reprobables»[56]. La higiene racial que proposava el psiquiatre es basava en modificar l'ambient tot afavorint els matrimonis entre els selectes i canviant la personalitat dels degenerats, en altres paraules, fer-los canviar la manera de pensar. Per fer canviar la manera de pensar de l'enemic polític, un ésser malvat, Vallejo-Nágera no dubtava al sostenir que s'havien de liquidar moralment: «la seva reclusió, la seva liquidació moral i la seva segregació en benefici de la *Hispanidad*»[57]. Aquest serà l'objectiu principal de la repressió, la liquidació moral de l'individu. De fet, la repressió és basarà en el concepte psiquiàtric del reforç negatiu, és a dir, els "rojos" havien tingut una conducta antisocial, havien intentat acabar amb Espanya i amb els valors de la *Hispanidad* segons Vallejo i els seus, per tant, se'ls havia d'aplicar un càstig. Si en algun moment els "rojos" tornessin a intentar la revolució, recordarien el càstig i llavors es farien enrere inconscientment, no farien allò que els ha aportat dolor instintivament. Així s'aconseguiria fer-los canviar ja que allò que defensaven els fa mal. Les previsions eugenèsiques que Vallejo tenia planificades per als republicans eren clares:

> «Inductures y asesinos sufrirán las penas merecidas, la de la muerte la más llevadera. Unos padecerán emigración perpetua, lejos de la Madre Patria, a la que no supieron amar, porque también los hijos descastados añoran el calor materno. Otros perderan la libertad, gemirán durante años en pririones, purgando sus

[53] VALLEJO-NÁGERA, Antonio: *Psicopatologia de la conducta antisocial*, *op. cit.* Pàg.75
[54] VALLEJO-NÁGERA, Antonio: *Eugenesia de la Hispanidad y regeneración de la raza*, *op. cit.* Pàg.75.
[55] VALLEJO-NÁGERA, Antonio: *Eugenesia de la Hispanidad y regeneración de la raza*, *op. cit.* Pàg. 76.
[56] VALLEJO-NÁGERA, Antonio: «Ilicitud científica de la esterilización eugénica» *Acción Española* vol. 1 núm. 2, 1932, *op. cit.* Pàg. 142-154
[57] VINYES, Ricard: *Construint Caïm op. cit.* Pàg 19.

> delitos, en trabajos forzados, para ganarse el pan, y legarán a sus hijos un nombre infame: los que traicionan a la Patria no pueden legar a la descendencia apellidos honrados».[58]

La repressió, els camps de concentració i les presons entraven a formar part del procés d'eugenèsia ja que el seu objectiu era liquidar moralment l'oposició política. Les altres dues pràctiques o teràpies, ja que del que es tractava era de curar l'enemic, en les quals es centrarà el procés són: els consells prematrimonials per afavorir el matrimoni entre *selectos*, de manera que s'augmenti el nombre d'aquests dins de la societat i la segregació infantil. L'eugenèsia de Vallejo buscarà regenerar la raça hispana tot augmentat els *selectos* i disminuint els degenerats com ja hem indicat. Per multiplicar els *selectos* va proposar els consells prematrimonials. Per disminuir els marxistes el que s'havia de fer era segregar els individus des de l'infància per tal: «liberar a la sociedad de plaga tan temible». Aquest cas serà conegut com els nens perduts del franquisme i es basa en modificar el medi ambient. El problema era que aquests nens creixien en un ambient contaminat, en un ambient democràtic, que afectava a la formació de la seva personalitat i els acabava convertint en uns infrahomes com els seus pares. Si aquests nens criats en ambients republicans es segreguen en centres adequats o es donen en adopció a famílies catòliques del règim en els quals es promogués: «una acción constante sobre cada individuo para mejorarlo física y moralmente»[59] amb l'objectiu de millorar el fenotip o en altres paraules si es promogués: «una exaltación de las cualidades biopsíquicas raciales y eliminación de los factores ambientales que en el cursos de las generaciones conducen a la degeneración del genotipo», es regeneria la raça hispana i el país tornaria als temps de Felip II. En definitiva, l'objectiu era separar els nens dels seus pares i portar-los en centres on fossin reeducats per tal que canviessin la seva manera de pensar. Així doncs, per acabar amb l'epidèmia marxista s'havia de segregar als nens criats en els ambients que eren considerats un caldo de cultiu d'aquesta epidèmia i readoctrinar-los políticament i moral. Calia que aquests nens creixessin en un entorn on predominés la disciplina i la moral catòlica perquè l'entorn és el que: «encauza los pensamientos, los afectos, las costumbres, la conducta de las gentes»[60]. Si l'infant es troba en un lloc on es troben la moral i la disciplina ambientals en abundància,

[58] VALLEJO-NÁGERA, Antonio: Divagaciones intrascendentes. Pàg. 70.
[59] VALLEJO-NÁGERA, Antonio: *Eugenesia de la Hispanidad y regeneración de la raza*, *op. cit.* Pàg.77.
[60] VALLEJO-NÁGERA, Antonio: *Sinfonía retaguardista: conferencias en retaguardia*, *op. cit.* Pàg.112

es convertirà en una persona adulta amb sentiments altruistes i un comportament cavalleresc. El conjunt d'aquests nens originarà en el futur pròxim un medi ambient social on imperaran la moral i la disciplina i aconseguiran contrarestar: «las fuerzas sociales que empujan hacia la anarquía, el libertinaje y el desenfreno de los instintos y pasiones»[61]. Aquest lloc on es troben en abundància la moral i la disciplina és la família cristiana i per això és que aquesta família afavoreix: «la regeneración del biotipo e impede su degeneración»[62]. La vida familiar influeix sobre la salut de la raça i la formació de les personalitats dels ciutadans i per aquesta raó els infants han de ser criats en les famílies de moral cristiana o en cas que no es pugui, en llocs on es trobi aquesta moral. Aquests llocs, com veurem, són els centres de l'Auxilio Social i s'encarregaran d'exaltar els valors espirituals del poble hispà. En cas que el nen pugui ser adoptat per una família del règim, aquesta farà d'incubadora d'aquests valors que mica en mica aniran germinant malgrat les desfavorables condicions atmosfèriques i acabaran transformant l'ambient. L'eugenèsia i els seus mètodes estaven plantejats i els seus objectius reals només responien a la necessitat de liquidar moralment i èticament l'adversari polític tot depurant i segregant.

4.1.3. Les investigacions

4.1.3.1. El Gabinete de Investigaciones Psicológicas

El projecte de Vallejo-Nágera comença l'estiu de 1938, en plena guerra civil, quan a la *Inspección de Campos de Concentración de Prisioneros*, a Burgos, arriba el telegrama postal 1.565. Aquest telegrama estava dirigit al coronel en cap de la inspecció de Camps que seria l'encarregat de fer-lo arribar a l'últim destinatari: Antonio Vallejo-Nágera, *jefe de los Servicios Psiquiátricos Militares*.

> «En contestación a su escrito de 10 del actual proponiendo la creación de un Gabinete de Investigaciones Psicológicas cuya finalidad primordial será investigar las raíces biopsíquicas del marxismo, manifiesto que, de conformidad con su mencionada propuesta, autorizo la creación del mismo. Los gastos que origine la instalación serán sufragados de los generales de esa Inspección, y el personal que preste sus servicios en el mismo será el médico que voluntaria y gratuitamente se ofrezca para ello, lo que podrían ser militarizados si se considera necesario. Lo que traslado a Vd. para su conocimiento y efectos, debiendo proponerme los médicos que deben ser militarizados, al efecto de que cuanto antes empiece a funcionar dicho Gabinete».[63]

[61] VALLEJO-NÁGERA, Antonio: *Sinfonía retaguardista: conferencias en retaguardia*, *op. cit.* Pàg.113
[62] Ibidem. Pàg. 113
[63] VINYES, Ricard: *Constuint Caïm*, *op. cit.* Pàg. 10

Aquest és el telegrama postal. Data del 23 d'agost de 1938 i està signat pel general Francisco Franco. El telegrama responia a un escrit oficial del 10 març del mateix any en el qual el psiquiatre demanava al general l'autorització per crear una institució sense precedent tal i com la descriu Ricard Vinyes. L'objectiu primordial d'aquesta institució l'enuncia el mateix general: investigar les arrels biopsíquiques del marxisme. L'octubre de 1938 la institució i el projecte ja estaven en marxa. El gabinet es va establir a la ciutat de Burgos, prop del monestir convertit en camp de concentració de San Pedro de la Cardeña. Vallejo-Nágera va comptar amb la col·laboració dels metges: Enrique Conde Gargollo i Agustín del Río, encarregats d'efectuar l'estudi empíric durant la fase inicial de la investigació, i amb l'ajuda del advocat criminalista Miguel A. Fernández Rivera. Tots tres van dur a terme l'aplicació de diversos tests als presoners. El camp de concentració que hem nomenat anteriorment, San Pedro de la Cardeña, és el camp on es trobaven els presoners de les Brigades Internacionals. Els supervivents recorden la presència de membre de la Gestapo en el camp que feien mesures antropomètriques i interrogaven als presos. També recorden dos científics alemanys que van arribar al monestir amb el propòsit de: «to find out what kind of human being had enlisted in the International Brigades. They had a two-hundred intem questionnaire, in english, gerrman, french and spanish»[64]. Els dos metges alemanys van realitzar tests de 200 preguntes als presoners en diferents idiomes, tot i així no sabem quines eren les preguntes ni a què feien referència. Aquesta és una altra mostra de la bona relació entre el nazisme i el franquisme.

Els resultats i les conclusions de les investigacions dirigides per Vallejo-Nágera van ser publicats simultàniament a les revistes: "Semana Médica Española"(San Sebastián) i "Revista Española de Cirugía y Medicina de Guerra"(Valladolid). El 8 d'octubre de 1938 es publicava una introducció a la *Sección Científica* de "Semana Médica Española" on el psiquiatre explicava la metodologia que seguiria. Els articles amb els resultats es presentaven sota el títol de *Psiquismo del fanatismo marxista*. El gabinete va aturar la seva comesa un cop acabada la Guerra Civil i començada la Segona Guerra Mundial, l'octubre de 1939, un any després de la seva creació. Segons Ricard Vinyes: «No té res d'estrany, al capdavall, el propòsit, descrit amb precisió al telegrama de l'estiu anterior, havia

[64] BRANDÉS, Javier i LLAVONA, Rafael: «La psiologia en los campos de concentración de Franco». *Psichotema*, vol. 1 núm 8, 1996, *op. cit.* Pàg. 4

acabat. I, a més, amb èxit»[65]. Que vol dir que el propòsit havia acabat amb èxit? Quin propòsit?

4.1.3.2. Objectiu de les investigacions i del Gabinete

El propòsit o objectiu que s'havia assolit amb èxit l'octubre de 1939 era el de: «assentar empíricament la convicció preestablerta de la naturalesa psicosocial degenerativa i inferior de l'adversari»[66]. El gabinete havia estat creat per obtenir proves científiques que legitimessin la ideologia feixista. Els resultats de les investigacions havien de demostrar que l'adversari polític: «era tant poc respectable com havien imaginat[67]». Si aconseguien diagnosticar a l'enemic, li podrien aplicar les teràpies o pràctiques que creguessin convenients amb tranquil·litat moral. Les investigacions donarien el règim les proves empíriques de que el marxisme era una malaltia i, per tant, havien d'actuar ràpidament abans de que el virus "rojo" infectés tota la societat, abans que afectes la *Hispanidad*.

La investigació es basava en els següents postulats:

1. Buscar les relacions entre alguns tipus de personalitat biopsíquica i la predisposició constitucional al marxisme.
2. Proporció d'inferiors mentals en les files marxistes.
3. Proporció de psicòpates antisocials en les masses marxistes;

Les investigacions també volien demostrar: la maldat dels règim democràtics que afavoreixen el ressentiment i promocionen als fracassats socials amb polítiques públiques (en els règims aristocràtics només triomfen els millors) i la brutalitat del fanatisme marxista. Tornant als postulats, el primer es fonamenta en les conclusions de Kretschmer sobre les íntimes relacions entre temperament i figura corporal. La idea de relacionar la personalitat biopsíquica i la predisposició constitucional al fanatisme polític marxista prové del coneixement de que la figura corporal pícnica està lligada al ciclotímic i les figures corporals astènica i atlètica al temprament esquizotímic. Els ciclotímics tendeixen a l'oportunisme polític mentre que l'esquizotímic és de vida interior més intensa i tendeix al sentimentalisme, al idealisme i al misticisme fantàstic. Els marxistes que han agafat les armes i han anat a lluitar al front tenen un temperament esquizotímic o les seves variants

[65] VINYES, Ricard: *Constuint Caïm*, *op. cit.* Pàg.11
[66] Ibidem. Pàg.10
[67] Ibidem. Pàg.11

degeneratives mentre que propagandistes i vividors del marxisme es suposa que pertanyen al temperament ciclotímic i les seves variants degeneratives. El segon postulat es basa en que el simplisme del ideal marxista i la igualtat de classes que propugna afavoreix la seva assimilació per part dels inferiors mentals i els delinqüents culturals que: «hallan en los bienes materiales que ofrece el comunismo y la democracia la satisfacción de sus apetencias animales. El inferior mental y el inculto encuentran en la política marxista medios de facilitarse la lucha por la vida»[68]. El tercer postulat es fonamenta en la idea que el marxisme juntament amb l'antisociabilitat i la immoralitat social (contraria a la moral catòlica) sembla possible que s'allistin a les files marxistes psicòpates de tot tipus, però especialment psicòpates antisocials.

Resumint, Vallejo-Nágera vol fonamentar la inferioritat de l'adversari i un cop fonamentada, aplicar teràpies als opositors: «la reacción social más interesante al objeto de nuestro estudio es la transformación político-social del fanatismo marxista, posibilidades de transformación que deducimos de sus pricobiograma y reacción psicológica a la prisión»[69]. En poques línies trobem el veritable i essencial propòsit de les investigacions: tenir una base científica a partir de la qual poder transformar els opositors del règim en devots d'aquest. Transformar políticament i social a l'adversari convertint-lo en un exemplar de raça hispana. Ho podem considerar eugenèsia? Al cap i a la fi, no deixa de ser una manera de millorar la raça, en comptes d'eliminar els desafectes que la degeneren es transformen en no degeneradors. Un cop determinats els objectius de les investigacions a curt i llarg termini podem observar en les paraules preliminars dels sis articles quina és la importància del conflicte bèl·lic: «La enorme cantidad de prisioneros de guerra en manos de las fuerzas nacionales salvadoras de España permite efectuar estudios en masa, en favorabilísimas circunstancias, que quizás no vuelvan a darse en la historia del mundo. Con el estímulo y beneplácito del Escmo. Señor inspector de los Campos de Concentración, al que agradecemos toda suerte de cariósa facilidades, iniciamos investigaciones seriadas de individuos marxistas, al objeto de hallar las relaciones que puedan existir entre las cualidades biosíquicas del sujeto y

[68] VINYES, Ricard; ARMENGOU, Montse i BELIS, Ricard: *Los niños perdidos del franquismo*. Pàg.235
[69] VINYES, Ricard: *Constuint Caïm*, *op. cit.* Pàg.24

el fanatismo político democrático-marxista»[70]. La guerra aporta la matèria primera de les investigacions.

4.1.3.3. Grups i proves

Un cop conegudes les tesis del primer catedràtic de psiquiatria a Espanya i la creació del Gabinete de Investigaciones Psicológicas entrem en les investigacions. Vallejo-Nágera diferenciarà 5 grups:

- Grup A: els presoners de les Brigades Internacionals internats en el camp de concentració de San Pedro de la Cardeña.
- Grup B: presos polítics de nacionalitat espanyola que compleixen condemna per les seves activitats polítiques.
- Grup C: preses polítiques espanyoles de la presó de Màlaga empresonades pels mateixos motius que els presos.
- Grup D: separatistes bascos en els quals es produeix l'estrany fenomen del fanatisme polític unit al fanatisme marxista.
- Grup E: marxistes catalans, dels qui diu: «en ellos se une el fanatismo marxista y el antiespañol»[71].

Tot i el macroprojecte dissenyat per Vallejo, els resultats que apareixen publicats a les revistes només fan referència al 1r i 3r grup, els brigadistes i les preses de Màlaga.

La metodologia seguida pel psiquiatre en les investigacions és: 1) Determinació del biotip (figura corporal) dels presoners mitjançant l'esquema de Kretschmer. 2)Elaboració d'un psicobiograma personal del subjecte mitjançant un qüestionari semblant al que s'utilitza a les clíniques psiquiàtriques ampliat amb dades referents als antecedents polítics, religiosos i militars del subjecte. 3)Diagnòstic del tipus de reacció temperamental primària utilitzant el test Neymann-Kohlstedt d'introversió-extroversió. 4) Diagnòstic de les qualitats fonamentals de l'activitat moral a partir del test Marston-Mira. 5) Determinació del coeficient intel·lectual a partir del mètode de Yerkes.

1. La determinació del biotip es feia segons l'esquema de Kretschmer, psiquiatre a qui Vallejo-Nágera admirava. L'obra més important de Kretschmer, com ja hem enunciat anteriorment, és la relació entre la morfologia corporal i les

[70] VINYES, Ricard: *Construint Caïm*, *op. cit.* Pàg.22
[71] Ibidem. Pàg.23

qualitats psíquiques. Vallejo-Nágera emula al seu company alemany en *El factor emoción en la Nueva España* on fa la seva versió. En aquest llibre Vallejo-Nágera associa la lletgesa a complexos de ressentiment i rancor – presents en el bàndol republicà -, en canvi, la bellesa estava vinculada a la intel·ligència i a la noblesa de l'ànima. Tal i com ens informa Ricard Vinyes a "Construint Caïm" hi ha un capítol dins d'aquest llibre titulat *La sonrisa del Caudillo* on estableix comparacions entre el físic de Manuel Azaña, president de la II Replública, i el de Francisco Franco Bahamonde. La conclusió obtinguda de les comparacions és que la lletgesa d'Azaña la seguien les forces del mal i l'horda, és a dir, el conjunt de gent indisciplinada o dit d'una altre manera els defensors de la igualtat de classes. D'altre banda la bellesa del general era seguida pels defensors del bé. Així doncs, en els resultats trobem el tipus de figura corporal: astènica, atlètica, pícnica, mixta ateltopícnica o displàstica (sense una figura corporal determinada).

2. Del psicobiograma personal no en sabem gran cosa. De la seva elaboració només en coneixem el que Vallejo-Nágera ens explica: «Mediante un cuestionario parecido al que suele usarse en la clínicas psiquiátricas, ampliado con datos referentes a los antecedentes polítcos, religiosos y militares del sujeto»[72].

3. El diàgnostic de la reacció temperamental primària es fa a partir del test d'introversió-extroversió de Neymann-Kohlsted que consisteix en una graella on has de puntuar del 0 al 4 (de res a moltíssim) diferents aspectes de la personalitat com si ets sociable o optimista.

4. Per avaluar l'activilat moral s'utilitza el test de R. Marston modificat per Emili Mira, psiquiatre republicà. El test Marston-Mira avalua l'activitat moral a partir dels testimonis i opinions de persones de l'entorn on viu el subjecte. Per aquesta raó el test no es va poder aplicar als brigadistes internacionals.

5. L'última prova és la determinació del «coeficiente intelectual con el metodo de Yerkes en aquellos individuos cuya inteligencia se presuma inferior a la media normal en la clase social correspondiente»[73].

A part dels tests realitzats, per investigar els factors ambientals (molt importants alhora de formar la personalitat) Vallejo-Nágera analitza factors com la

[72] VINYES, Ricard: *Construint Caïm*, *op. cit.* Pàg.25
[73] Ibidem. Pàg.25

posició econòmica, la professió laboral, els antecedents polítics i la formació política, l'edat dels presos, la religiositat i el patriotisme, les aficions individuals i els fracassos professionals, socials i sexuals de l'individu ja que: «resultan siempre de la desproporción entre sus aptitudes y dotes y sus aspiraciones y ambiciones; pero, en todo caso, fonamentan complejos de rencor y resentimiento que se traducen en conducta antisocial»[74].

4.1.3.4. Resultats i Conclusions

Abans de mostrar els resultats i les conclusions fem un petit glossari dels conceptes i definicions que apareixen en les investigacions per tal d'entendre millor els resultats:

- **Factors constitucionals**: A) la figura corporal es classifica en astènica, atlètica, pícnica i mixta segons la tipologia de Kretschmer. B) La reacció temperamental primària és la tendència a la introversió o extroversió del subjecte deduïdes de les respostes al test Neymann-Kohlsted i de la seva actitud enfront l'explorador. C) El temperament és la reacció primitiva afectiva. Es consideren "normals" els temperaments esquizotímics i ciclotímic i "degeneratius" els que es tradueixen en reaccions exagerades, casi patològiques, i són: esquizoide, cicloide, paranoide, epil·letoide... S'anomenen "neutres" els temperaments a reaccions temperamentals indefinides, bé per l'escassa intel·ligència del subjecte o bé per l'equilibri en les respostes al test i en les reaccions experimentades al llarg de l'exploració. D) La intel·ligència es separa en intel·ligència pròpiament dita i en cultura. A més, també es valora la instrucció rebuda i es té en compte la classe social a la qual pertany el subjecte i la cultura mitja d'aquesta classe social. En l'apartat d'instrucció rebuda, quan fan referència a instrucció universitària també inclouen les Escoles Superiors (enginyeria, arquitectura...). Els analfabets són aquells individus que deletrejen malament i que no han rebut instrucció primària.
- **Factors ambientals**: aquests factors s'estudien perquè són els que han influït en la formació de la personalitat biopsíquica del individu. En concret, s'estudia la posició econòmica familiar i individual, la formació política i religiosa, i l'ambient familiar polítco-religiós.

[74] BRANDÉS, Javier i LLAVONA, Rafael: «La psiologia en los campos de concentración de Franco». *Psichotema*, vol. 1 núm 8, 1996, *op. cit.* Pàg.5

- **Personalitat social**: per diagnosticar la personalitat social s'analitza la conducta dels subjectes ja que és la manifestació de la personalitat o caràcter. L'autor remarca que aquest estudi de la personalitat social no pot ser molt concret ja que el presoner de guerra oculta tot allò que el pugui perjudicar. Els tipus de personalitat són: a) personalitat social mitjana (aquell individu que no provoca conflictes); b) revolucionàri nat, que són aquells subjectes que: «inducidos por sus cualidades biopsíquicas constitucionales y tendencias instintivas, motivados por complejos de rencor y resentimiento, o por fracaso de sus aspiraciones, propenden (...) a traslocar el orden social existente»[75]; c) imbècil social que són el conjunt d'éssers incultes que formen la multitud i que són: «torpes, sugestibles, carentes de espontaneidad e iniciativa que contribuyen a formar la gran parte de la masa gregaria de las gentes anónimas»[76]; d) i psicòpata que ja s'ha definit.
- **Reaccions antisocials de la personalitat**: per l'estudi és important conèixer la causa de l'allistament a les files marxistes, els fracassos individuals que han patit els subjectes i les toxicomanies que pateixen.
- **Reaccions socials de la personalitat**: el diagnòstic de la personalitat social es perfila investigant les aficions socials, esportives, culturals, artístiques... del subjecte. També s'estudia la vida sexual d'aquest que pot ser normal o anormal. Per últim, s'estudia la transformació político-social del fanatisme marxista deduïda a través del psicobiograma personal i a través de la reacció psicològica a la presó.

A continuació, exposem els resultats de les investigacions que hem estret de la *Sección Científica* de Semana Médica Española[77]. Dividirem l'apartat en dos subapartats: els brigadistes internacionals i les preses de Màlaga.

a. Brigadistes Internacionals

Per realitzar la investigació es van utilitzar 297 brigadistes de diferents nacionalitats: 78 hispanoamericans, 72 nord-americans, 30 portuguesos, 41 anglesos i 76 britànics (17 escocesos, 14 irlandesos, 3 gal·lesos i 32 canadencs). De tots els grups analitzarem els anglesos i els nord-americans.

[75] VINYES, Ricard; ARMENGOU, Montse i BELIS, Ricard: Los niños perdidos del franquismo, *op. cit.* Pàg. 236
[76] VINYES, Ricard; ARMENGOU, Montse i BELIS, Ricard: Los niños perdidos del franquismo. *op. cit.* Pàg. 236
[77] Consultar annex: Semana Médica Española. Pàg. 467

Brigadistes anglesos

El 21,9% van ser reclutats convençuts en tabernes i cafès i el 17% van formar part de les brigades perquè els hi van pagar el viatge. La resta van ser convençuts per "xarlatans", reclutats en agències de col·locació d'aturats o convençuts per la propaganda marxista.

Resultats

Factors constitucionals

- **Figura corporal**: en la figura corporal s'observa l'alt percentatge de la figura astènica o leptosomàtica, els subjectes que la presenten es caracteritzen per tenir una elevada estatura, per ser prims i tenir poca musculatura. Vallejo-Nágera fa un incís en el fet que siguin "francamente displásticos".

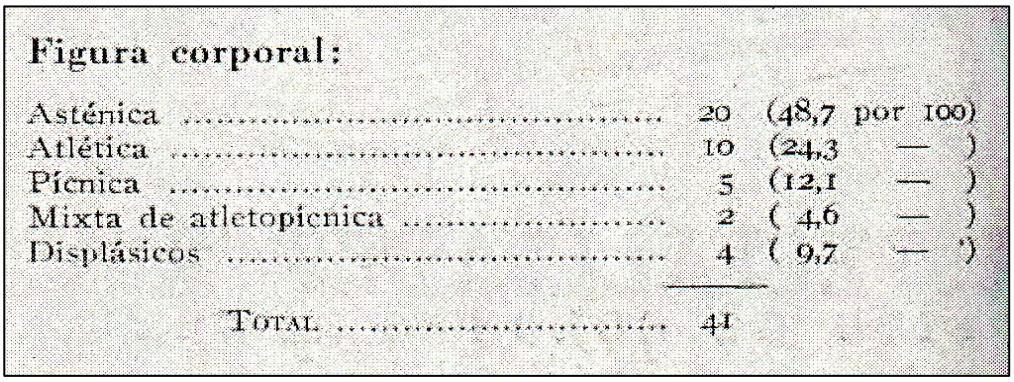

Figura corporal:		
Asténica	20	(48,7 por 100)
Atlética	10	(24,3 —)
Pícnica	5	(12,1 —)
Mixta de atletopicnica	2	(4,6 —)
Displásicos	4	(9,7 —)
TOTAL	41	

Fig. 23: Resultats de l'estudi de la figura corporal en els brigadistes britànics. Font: Semana Médica Española, 1938.

- **Reacció temperamental primària:** es produeix una manca de correspondència entre el biotip i la modalitat de reacció temperamental atribuïda a que els subjectes tergiversen les respostes del test Neymann-Kohlsted.

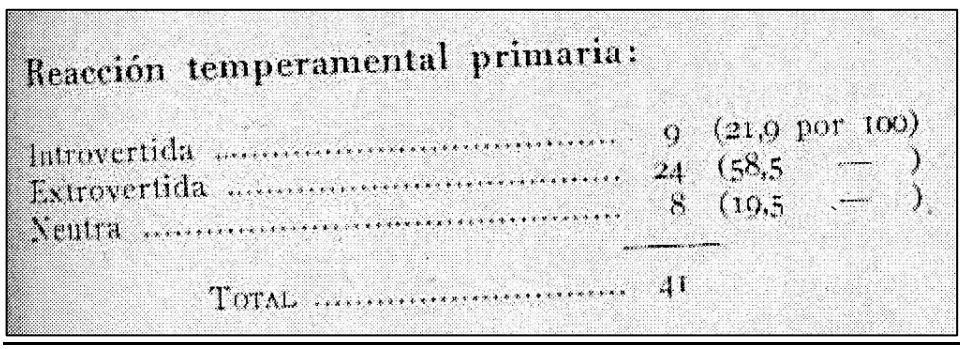

Reacción temperamental primaria:		
Introvertida	9	(21,9 por 100)
Extrovertida	24	(58,5 —)
Neutra	8	(19,5 —)
TOTAL	41	

Fig. 24: Resultats de l'estudi de la reacció temperamental primària en els brigadistes britànics. Font: Semana Médica Española, 1938.

- **Temperament:** el nombre de temperaments normals i el nombre de temperament degeneratius és casi el mateix. Dins dels normals hi ha més temperaments ciclotímics, per tant, individus que tendeixen a l'oportunisme polític. El percentatge d'oligofrènics, és a dir, individus amb retard mental, és major que en altres grups mentre que el de temperaments degeneratius és inferior.

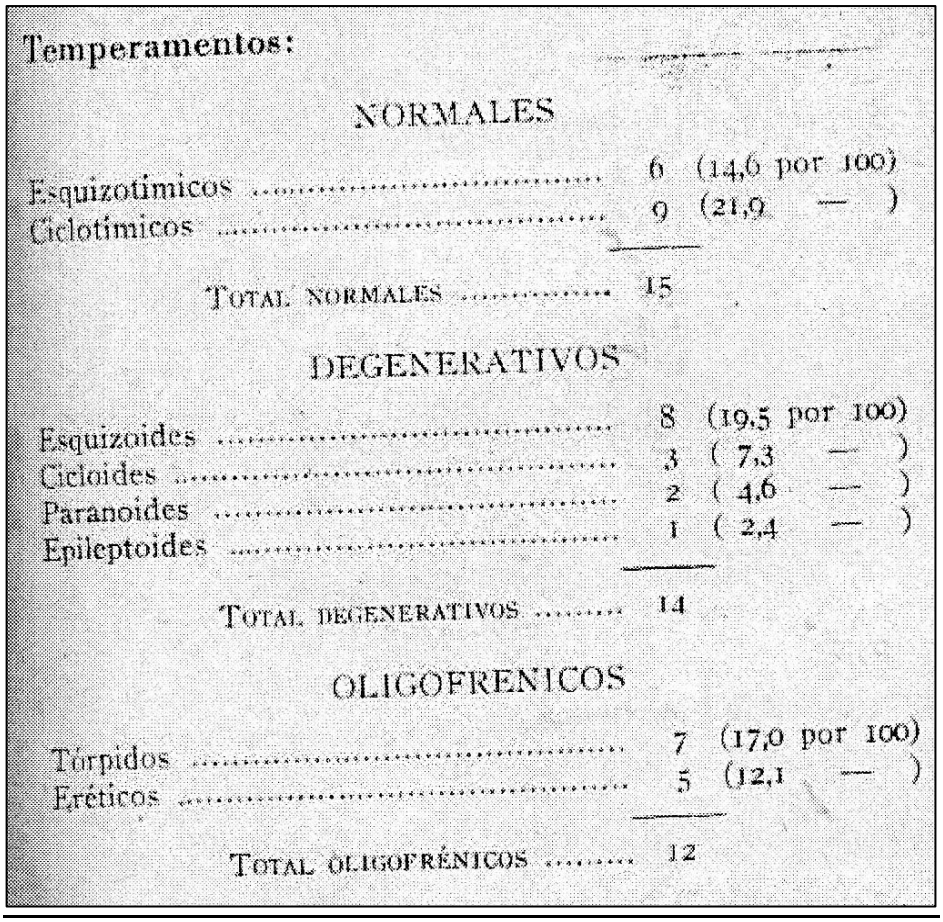

Temperamentos:

NORMALES

Esquizotímicos	6	(14,6 por 100)
Ciclotímicos	9	(21,9 —)
TOTAL NORMALES	15	

DEGENERATIVOS

Esquizoides	8	(19,5 por 100)
Cicloides	3	(7,3 —)
Paranoides	2	(4,6 —)
Epileptoides	1	(2,4 —)
TOTAL DEGENERATIVOS	14	

OLIGOFRENICOS

Tórpidos	7	(17,0 por 100)
Eréticos	5	(12,1 —)
TOTAL OLIGOFRÉNICOS	12	

Fig. 25: Resultats de l'estudi del temperament en els brigadistes britànics. Font: Semana Médica Española, 1938.

- **Intel·ligència i cultura:** predominen les intel·ligències mitjanes, però la cultura general és molt inferior a la dels nord-americans i semblant a les dels sud-americans incultes. Manifesten la mateixa incultura en formació política i aquesta és causada per el desaprofitament de la instrucció rebuda.

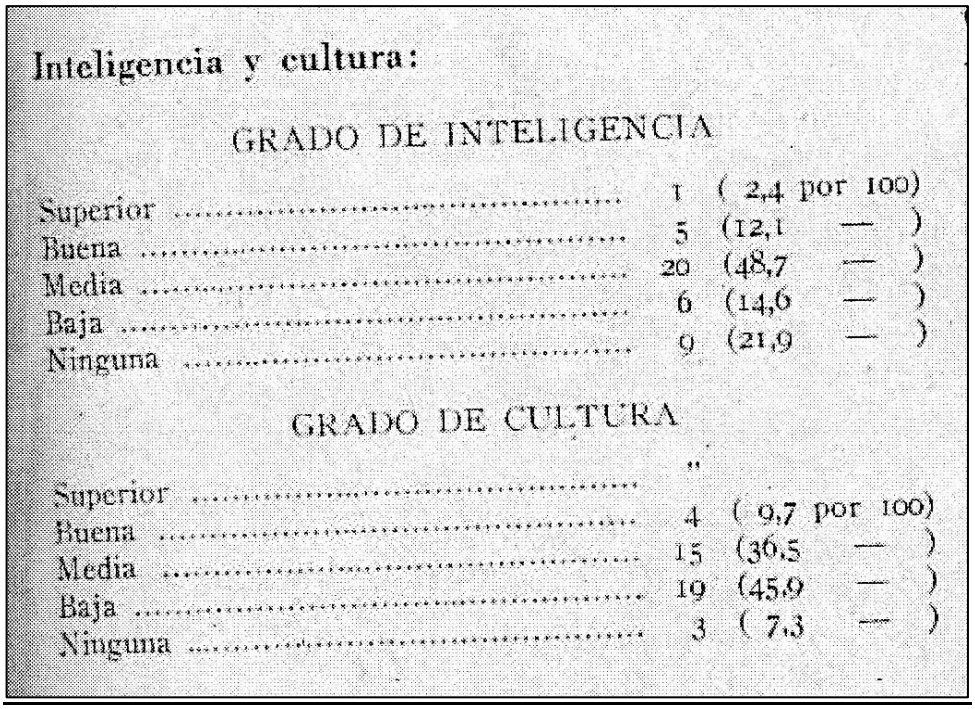

Inteligencia y cultura:

GRADO DE INTELIGENCIA

Superior	1	(2,4 por 100)
Buena	5	(12,1 —)
Media	20	(48,7 —)
Baja	6	(14,6 —)
Ninguna	9	(21,9 —)

GRADO DE CULTURA

Superior	4	(9,7 por 100)
Buena	15	(36,5 —)
Media	19	(45,9 —)
Baja	3	(7,3 —)
Ninguna		

Fig. 26: Resultats de l'intel·ligència i la cultura en els brigadistes britànics. Font: Semana Médica Española, 1938.

- **Instrucció rebuda:** el 75,5% dels individus han rebut una instrucció primària i només un 4,6% universitària. En el grup d'anglesos només hi ha un analfabet.

Factors ambientals

- **Posició econòmica familiar i individual:** és majoritàriament "artesana suficiente", és a dir, que compten amb els medis suficients per sobreviure mentre que només és molt bona en un 7,3% dels casos(posició econòmica familiar) i en un 4,6% (posició econòmica individual). Vallejo creu que l'ambient familiar i la posició econòmica familiar i individual no justifiquen plenament que els subjectes hagin posat en perill la seva vida sinó que han estat moguts per la lluita de classes i l'odi al capitalisme.
- **Formació política:** trobem que el 28% és mitjançant la premsa, el 12,1% a partir dels llibres i el 19,5% no tenen formació, resumint, tenen una precària formació política.
- **Religiositat:** dins del grup d'anglesos 12 són catòlics, 17 són de religió reformada i 12 són ateus. Dels que són catòlics la majoria (41,6%) conserven les creences però no les practiquen i un 25% les han perdut. La majoria dels que són de religió reformada conserven sí que les conserven i practiquen (70%) i el 75% dels ateus provenen de famílies de religió reformada.

Personalitat social

- **Personalitat social:** l'elevat nombre d'imbècils socials i "revolucionarios natos" segons el psiquiatre, no ha de sorprendre'ns donada la incultura i poca intel·ligència del grup. La deficiència mental, la incultura... són els factors intrínsecs i extrínsecs que han format la personalitat d'aquests combatents considerats perillosos enemics de la civilització occidental.

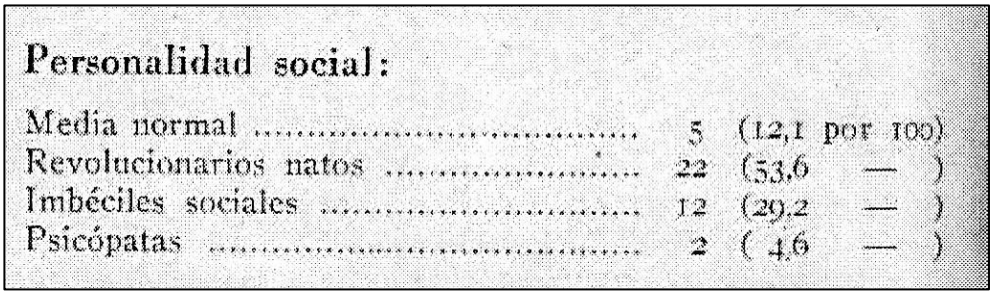

Personalidad social:		
Media normal	5	(12,1 por 100)
Revolucionarios natos	22	(53,6 —)
Imbéciles sociales	12	(29,2 —)
Psicópatas	2	(4,6 —)

Fig. 27: Resultats de l'estudi de la personalitat social en els brigadistes britànics. Font: Semana Médica Española, 1938.

Reaccions antisocials de la personalitat

- **Motius de l'allistament:** la gran majoria dels brigadistes anglesos, un 90,1%, es van allistar per fanatisme polític mentre que només un d'ells per falta de treball. L'edat dels combatents oscil·la entre els 19 i 31 anys, tot i que hi ha combatents fora de l'edat militar.
- **Fracassos:** dels 41 individus 11 han fracassats professionalment i 8 socialment, fet que demostra "la envidia a los privilegiados" dels defensors de la ideologia marxista.
- **Toxicomanies:** els anglesos només beuen alcohol però només un 19,5% són alcohòlics.

Reaccions socials de la personalitat

- **Aficions:** el 70,7% té com a afició la vida social mentre que només un 9,7% té com afició l'esport i un 4,6% el teatre i el cine (la resta de percentatge pertany a aficions com la música i els concerts o la literatura). Vallejo ja s'esperava aquests resultats, les aficions del grup anglès són freqüentar els bars o clubs.
- **Patriotisme:** els anglesos mostren el seu amor per la Pàtria reconeixent alguns problemes d'aquesta, però parlen d'un concepte materialista i no espiritual de la país.
- **Vida sexual:** un 58,2% són solters però han tingut relacions sexuals amb dones no prostitutes. S'observa l'absència de relacions breus.

- **Actitud davant la presó:** l'actitud que mostren davant la presó és la de mantenir les seves idees, un 78% les manté mentre que només un 17% les rectifiquen. El 4,6 restant és indiferent.

Conclusions

Són un grup homogeni racialment i influenciat pel mateix medi ambient. En el grup es confirmen les relacions entre la figura corporal i temperament (no tant exactament com en altres grups). Les tendències marxistes del grup es troben justificades per la seva incultura, irreligiositat, influències ambientals... La formació política és negativa i l'ambient social dels combatents és materialista i pagà. Abunden els fracassats socials i professionals i la gran majoria mantenen les seves idees polítiques.

Brigadistes nord-americans

El 41,66% dels subjectes tenen pares nord-americans saxons, el 5,55 nord-americans hebreus, el 13,88% immigrants saxons, el 12,50% immigrants espanyols i el 5,55% immigrants polacs.

Resultats

Factors constitucionals

- **Figura corporal:** el 34,58% té una figura astència i el 31,94% presenten figura atlètica. Predomina la figura astènica com en els brigadistes britànics.
- **Reacció temperamental primària:** el 51,38% mostren com a reacció temperamental primària l'extroversió. Predomina la reacció temperamental extrovertida enfront la introvertida.
- **Temperament:** predominen els temperaments degeneratius, sobretot, el temperament esquizoide. Dins dels temperaments normals la majoria són esquizotímics, per tant, en aquest grup predominen aquells que tendeixen al misticisme fanàtic i al idealisme.

  En el grup es demostren les relacions entre temperament i figura corporal però no les relacions amb la reacció temperamental primària. D'igual manera que amb els britànics els doctors ho atribueixen a que el subjecte explorat no compren el contingut de les preguntes formulades i dona qualsevol resposta.

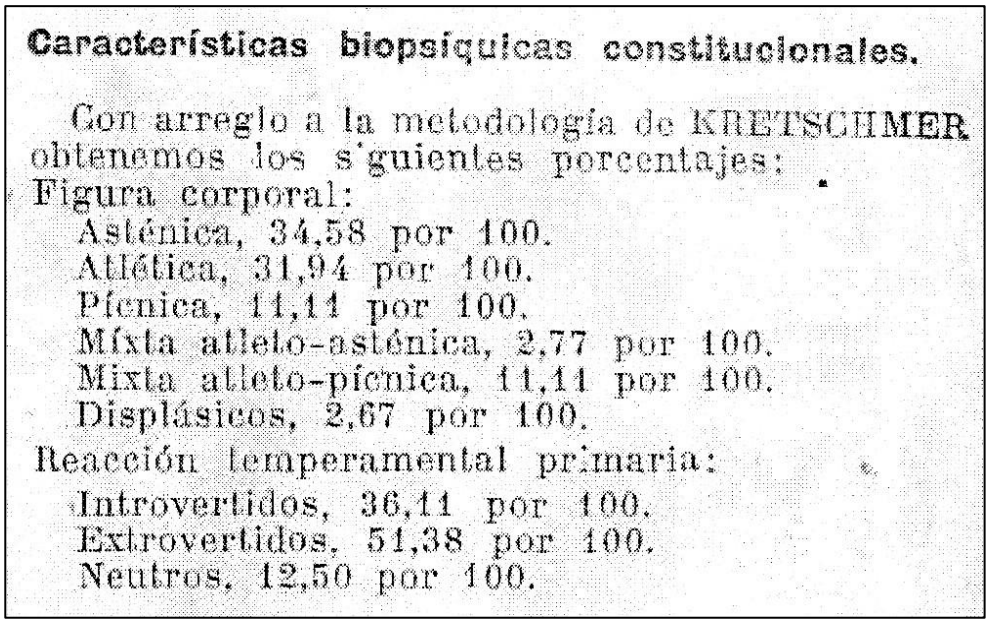

Características biopsiquicas constitucionales.

Con arreglo a la metodología de KRETSCHMER obtenemos los s'guientes porcentajes:

Figura corporal:

Asténica, 34,58 por 100.
Atlética, 31,94 por 100.
Pícnica, 11,11 por 100.
Mixta atleto-asténica, 2,77 por 100.
Mixta atleto-pícnica, 11,11 por 100.
Displásicos, 2,67 por 100.

Reacción temperamental primaria:

Introvertidos, 36,11 por 100.
Extrovertidos, 51,38 por 100.
Neutros, 12,50 por 100.

Fig. 28: Resultats de l'estudi de la figura corporal i de la reacció temperamental primària en els brigadistes nord-americans. Font: Semana Médica Española, 1938.

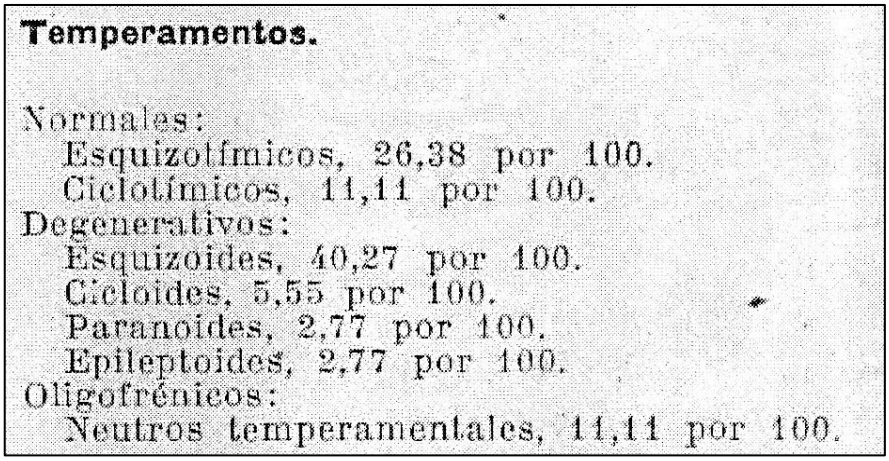

Temperamentos.

Normales:

Esquizotímicos, 26,38 por 100.
Ciclotímicos, 11,11 por 100.

Degenerativos:

Esquizoides, 40,27 por 100.
Cicloides, 5,55 por 100.
Paranoides, 2,77 por 100.
Epileptoides, 2,77 por 100.

Oligofrénicos:

Neutros temperamentales, 11,11 por 100.

Fig. 29: Resultats de l'estudi del temperament en els brigadistes nord-americans. Font: Semana Médica Española, 1938.

- **Intel·ligència i cultura:** sorprèn al psiquiatre que la intel·ligència i la cultura del grup nord-americà siguin relativament elevades en comparació al grup hispanoamericà malgrat que tampoc siguin molt altes. Quant a la intel·ligència, el 36,11% tenen una intel·ligència baixa i un 33,33% una intel·ligenècia mitjana mentre que ningú del grup té una intel·ligència superior. En l'apartat de cultura la majoria, un 52,77% tenen un nivell de cultura baix.
- **Instrucció rebuda:** el 55,55% per cent han rebut instrucció primària i només un 18,05% ha rebut instrucció universitària.

Factors ambientals

- **Posició econòmica familiar i individual:** la posició econòmica familiar és majoritàriament artesana, un 52,77%. La posició econòmica és suficent en un

54,16% dels casos. Tant la familiar com la individual són suficients per sobreviure per això els motius de l'allistament realment no poden ser econòmics segons el psiquiatre.

- **Formació polítca:** la formació polítics rebuda mitjançant la premsa és d'un 50%, la rebuda a partir dels llibres és d'un 16,66% i el nombre de brigadistes que no té formació és d'un 33,33%.
- **Religiositat:** el grup nord-americà és un grup heterogeni pel que fa a la religió. 28 dels individus provenen de famílies amb religió catòlica, 30 dels individus provenen de famílies amb religió reformada, 2 individus provenen de famílies amb religió ortodoxa, 4 individus provenen de famílies amb religió "mosaica", 2 provenen de famílies que pertanyen a seces i 6 provenen de famílies sense religió.

  Personalitat social
- **Personalitat social:** l'elevat nombre d'imbècils socials no ha de sorprendre donat l'ambient cultural i social nord-americà, que precisament afavoreix la seva formació.

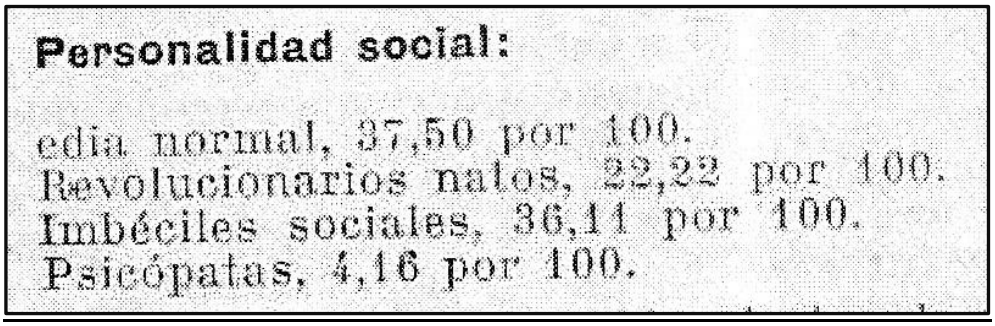
Personalidad social:

edia normal, 37,50 por 100.
Revolucionarios natos, 22,22 por 100.
Imbéciles sociales, 36,11 por 100.
Psicópatas, 4,16 por 100.

Fig. 30: Resultats de l'estudi de la personalitat social en els brigadistes nord-americans. Font: Semana Médica Española, 1938.

Reaccions antisocials de la personalitat

- **Motius de l'allistament:** el motiu principal d'allistament és el fanatisme polític amb un 79,25 per cent mentre que només un 2,77 per cent és per falta de treball. L'edat dels combatents oscil·la entre els 20 i 32 anys.
- **Fracassos:** El nombre de fracassats és de 47 individus, el 34,04% són fracassats professionalment, el 63,82% socialment i el 2,12% sexualment.
- **Toxicomaníes:** només el 23,61% es declaren alcohòlics i la gran majoria s'absté de beure.

Reaccions socials de la personalitat

- **Aficions:** al igual que els marxistes britànics, les seves aficions predilectes són el cafè, el bar, el club, els viatges, l'esport... Els resultats obtinguts fan caure el mite de l'esport nord-americà.
- **Patriotisme:** són els marxistes més patriòtics considerant Estats Units el millor país del món, el més ric i poderós... Aquest patriotisme, però, al igual que l'anglès, és mancat d'espiritualitat.
- **Vida sexual:** els resultats mostren, segons els doctors, que la educació sexual materialista i anticonfesional dels nord-americans es tradueix a "libertinaje sexual". La majoria dels individus del grup, un 47,22%, són solters que han tingut la seva primera experiència sexual amb dones no prostitutes tot i que hi ha un 11,11% que va tenir la seva primera experiència sexual amb prostitues.
- **Actitud davant la presó:** el 79,16% manté les seves idees, un 11,11 evita respondre i només un 9,72 rectifiquen les seves idees.

Conclusions

Són un grup homogeni pel que fa a la raça i a les influències medi ambientals on es confirmen les relacions establertes per Kretschmer. Els graus d'intel·ligència es troben equilibrats i ni la posició econòmica ni la professió justifiquen la seva ideologia marxista. La formació política és mediocre i les motivacions inductores de l'allistament a les files marxistes radiquen en el fanatisme polític. La personalitat social es reparteix equitativament entre revolucionaris congènits, imbècils socials i normals. La religiositat dels subjectes és inferior a la dels seus pares i molts d'ells abandonen les creences familiars. Predominen el nombre de fracassats socials i professionals. Els nord-americans professen amor per la seva pàtria, però és una estima material. Mantenen en la immensa majoria les seves idees politiques.

Conclusions dels brigadistes.

Les conclusions entre els diversos grups d'internacionals no difereixen molt entre si, en tots els grups: predominen les intel·ligències inferiors, els combatents deuen la seva formació política a la premsa revolucionària, defensen la igualtat de classes perquè no volen progressar amb l'esforç personal. Molts d'ells han patit fracassos professionals i socials però no sexuals fet que corrobora la immoralitat de l'enemic. La majoria d'ells conserven les seves idees mostra del seu fanatisme. En els individus investigats es correspon la figura corporal i el temperament en la majoria de casos i presenten un patriotisme materialista, especialment els

americans, i no el patriotisme espiritual que defensa Maeztu i generació del 98. Les conclusions exposades representen el diagnòstic del dissident, al qual demostrada ja la seva maldat i perversitat s'havia d'aplicar amb urgència la corresponent teràpia.

b. Preses de Màlaga

Les investigacions que el doctor realitza amb les preses polítiques són diferents a les dels brigadistes. Aquest grup representarà l'únic estudi publicat sobre presos, en aquest cas preses, espanyols tot i que en un primer moment la idea era de efectuar l'estudi sobre uns altres tres grups de presos espanyols. També cal remarcar que aquest estudi no només està signat per Vallejo-Nágera sinó que aquest comparteix l'autoria amb els doctor Eduardo M. Martínez, tinent metge, director de la *Clínica Psiquiátrica de Málaga* i *Jefe de los Servicios Sanitarios de la Prisión*. Una altre peculiaritat d'aquest estudi és que no es realitzen mesures antropomètriques a les dones i en canvi sí se'ls aplica el test Marston-Mira – impossible de realitzar en els brigadistes pel fet que es basa en opinions de l'entorn del subjecte – que endureix notablement els resultats. Malgrat tot, el tret diferencial d'aquest grup i dels resultats obtinguts és, tal i com ens enuncia Ricard Vinyes a *Construint Caïm*, la "voluntat de criminalització" que es veu reflectida ja en el títol: *Investigaciones psicológicas en marxistas femeninos delincuentes.* Per què en el títol de l'estudi qualifica de delinqüents a les dones i en l'estudi dels brigadistes no? Vinyes ja havia advertit aquesta incidència: «La identificació d'actitud política amb delinqüència comú encara no havia aparegut en cap altre dels estudis del *Gabinete*» [78] i és que per Vallejo i els seguidors de la ideologia franquista les dones no es podien dedicar a la política: «a les estadístiques oficials de les presons gairebé mai no apareixien inventaris de preses polítiques posteriors a la guerra, ben al contrari, es comptabilitzaven incloses amb les comuns, encara que als expedients carceraris sí que consta la causa política de la seva condemna» [79]. En la breu introducció dels resultats es pot entreveure que les conclusions no seran gaire esperançadores per les preses femenines. Des del principi els autors ens exposen la seva opinió sobre la psicologia de la dona, un gènere propens al crim, per intentar justificar l'activa participació del sexe femení en la revolució marxista:

[78] VINYES, Ricard: *Construint Caïm*, *op. cit*. Pàg.27
[79] Ibidem. Pàg.27

> «Recuérdese, para comprender la activísima participación del sexo femenino en la revolución marxista, su característica labilidad psíquica, la debilidad del equilibrio mental, la menor resistencia a las influencias ambientales, la inseguridad del control sobre la personalidad y la tendencia a la impulsividad, cualidades psicológicas que en circunstancias exepcionales acarrean anormalidades de conducta social y sumen al individuo en estados psicopatológicos. Si la mujer es habitualmente de caràcter apacible, dulce y bondadoso, débese a los frenos que obran sobre ella; pero como el psiquismo femenino tiene muchos puntos de contacto con el infantil y el animal, cuando desaparecen los frenos que contienen socialmente a la mujer y se liberan las inhibiciones frenatices de las impulsiones instintivas, entonces despiértase en el sexo femenino el instinto de crueldad y rebasa todas las posibilidades imaginadas, precisamente por faltarle las inhibiciones inteligentes y lógicas.»[80]

És, doncs, l'opressió social en la qual viu la dona la que fa que s'hipertrofiïn les propietats del caràcter dels éssers dèbils: l'enveja, la maldat i la venjança. La dona és dèbil i gràcies a la opressió que sobre ella exerceix la societat, gràcies a que l'home la domina, no s'allibera la seva crueltat caracteritzada pel fet que no queda satisfeta amb el crim, sinó que creix mentre comet el crim. La dona ha jugat un paper molt important en la que el doctor anomena la "tiranía roja" i ha desbordat els límits de la criminalitat femenina habitual participant en robatoris, incendis, en la destrucció d'objectes religiosos...

El material estudiat el constitueixen 50 dones de la presó de Màlaga condemnades per: «auxilio a la rebelión y otros crímenes políticos»[81]. No hi ha constància d'on es van fer, de com es van efectuar ni quan es van dur a terme aquestes investigacions: «la irregularitat jurídica resultava evident, fins i tot des del punt de vista de la legislació penitenciària franquista»[82]. L'edat de les preses oscil·la entre els 15 i 60 anys, tot i que la gran majoria, el 36%, va dels vint-i-u anys als vint-i-cinc. Parlem, doncs, de noies joves condemnes a greus penes. El marge d'edats és molt gran, per Vallejo això demostra que: «la delincuencia marxista afecta a todas las edades»[83].

[80] VALLEJO-NÁGERA, Antonio: «Psiquismo del fanatismo marxista». *Semana Médica Española*, Sección Científica 1938. Pàg 194.
[81] Ibidem.Pàg.195
[82] VINYES, Ricard: *Construint Caïm*, *op. cit.* Pàg.27
[83] VALLEJO-NÁGERA, Antonio: «Psiquismo del fanatismo marxista». *Semana Médica Española*, Sección Científica 1938, *op. cit*. Pàg.195.

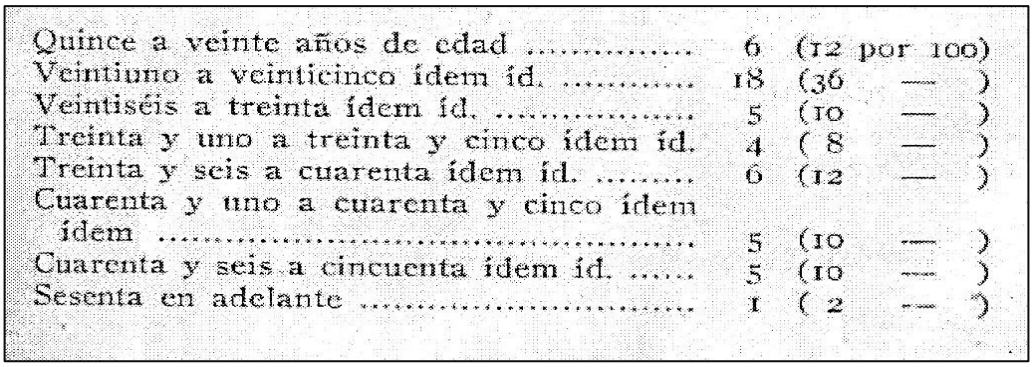

Quince a veinte años de edad	6	(12 por 100)
Veintiuno a veinticinco ídem íd.	18	(36 —)
Veintiséis a treinta ídem íd.	5	(10 —)
Treinta y uno a treinta y cinco ídem íd.	4	(8 —)
Treinta y seis a cuarenta ídem íd.	6	(12 —)
Cuarenta y uno a cuarenta y cinco ídem ídem	5	(10 —)
Cuarenta y seis a cincuenta ídem íd.	5	(10 —)
Sesenta en adelante	1	(2 —)

Fig. 31: Edat de les 50 preses de Màlaga. Font: Semana Médica Española, 1938.

Resultats

De les 50 preses el 66% estaven condemnades a mort i el 20% a cadena perpètua. La resta estaven condemnades a penes de 20 a 12 anys de presó. Vallejo comenta que totes les condemnes a mort van ser commutades per cadena perpètua gràcies a la “magnanimitat“del Caudillo.

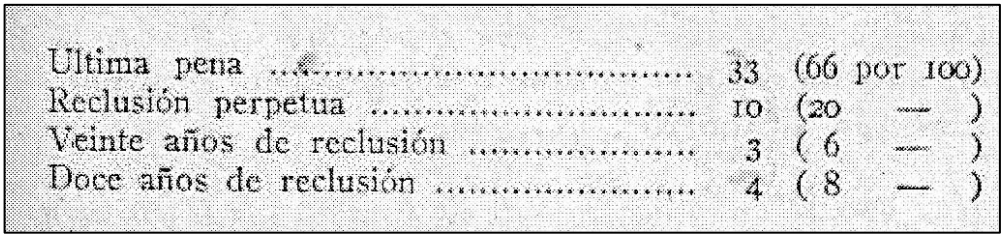

Ultima pena	33	(66 por 100)
Reclusión perpetua	10	(20 —)
Veinte años de reclusión	3	(6 —)
Doce años de reclusión	4	(8 —)

Fig. 32: Condemna de les 50 preses de Màlaga. Font: Semana Médica Española, 1938.

En el següent apartat dels resultats, *Clase de delinquencia*, Vallejo intenta demostrar la crueltat de la dona. Exposa els tipus de delictes que han comès les preses objecte d’estudi. De les 50 preses 14 han participat en els crims efectuats per les patrulles marxistes, 5 de les 50 preses es distingeixen per la seva necrofàlgia maltractant els cadàvers i presenciant amb morbositat l’execució dels crims. El 16% són militants, dit en altres paraules, dones que van anar al front i que van cometre alguna vegada crims urbans. El 14% estan acusades de denunciar a persones ocultes, és a dir, de traïció i el 32% restant estan acusades d’actuació llibertària incitant a les masses a pronunciar-se contra el feixisme mitjançant la propaganda oral. L’últim és el motiu més greu de condemna.

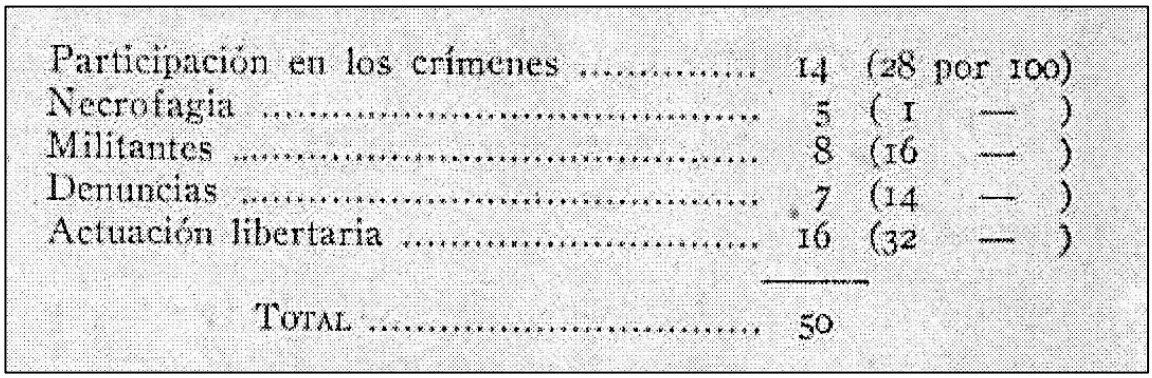

Participación en los crímenes	14	(28 por 100)
Necrofagia	5	(1 —)
Militantes	8	(16 —)
Denuncias	7	(14 —)
Actuación libertaria	16	(32 —)
TOTAL	50	

Fig. 33: Motiu de la condemna de les 50 preses de Màlaga. Font: Semana Médica Española, 1938.

Factors constitucionals

- **Figura corporal:** a les dones no es va realitzar l'estudi de la figura corporal, l'estudi antropològic, necessari alhora d'establir les relacions entre figura corporal i temperament, perquè: «carece de finalidad, por la impureza de los contornos(de la mujer)»[84].
- **Reacció temperamental primària:** la reacció temperamental primària es va determinar amb el test de Neymann-Kohlsted i el de Marston-Mira. La majoria presenten una reacció temperamental primària introvertida, és a dir, predomina la introvertida sobre la extrovertida.

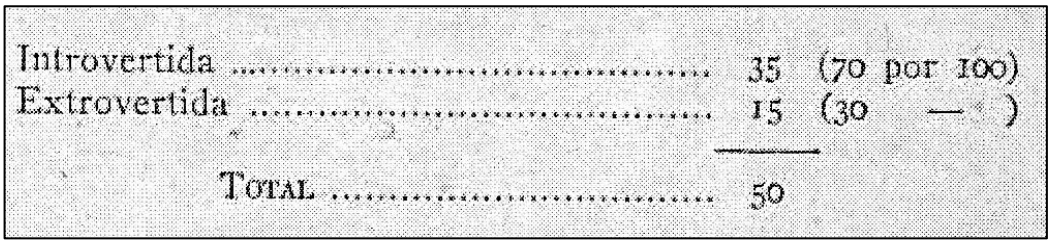

Introvertida	35	(70 por 100)
Extrovertida	15	(30 —)
TOTAL	50	

Fig. 34: Resultats de l'estudi de la reacció temeperamental primària en les preses de Màlaga. Font: Semana Médica Española, 1938.

- **Temperament:** La major part dels temperaments són degeneratius, en concret 36 de 50, hi han més del doble de degeneratius que de normals. A més, en aquest grup, apareix el temperament histeroïde.

[84] Vallejo-Nágera, Antonio: «Psiquismo del fanatismo marxista». *Semana Médica Española*, Sección Científica 1938. Pàg 194.

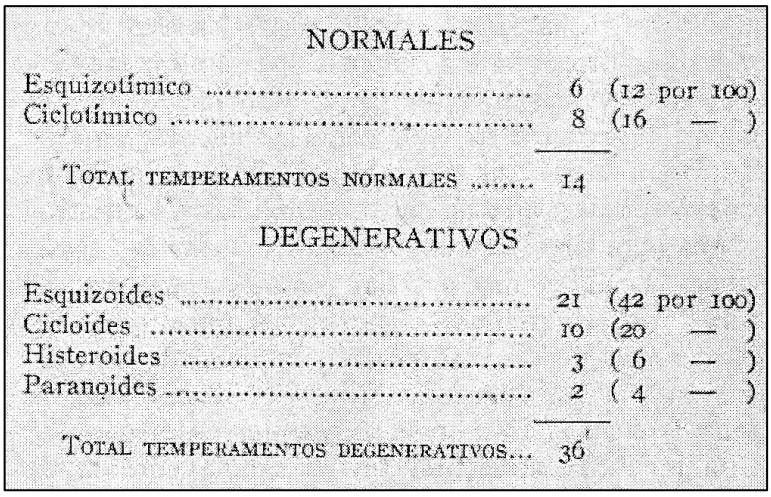

NORMALES		
Esquizotímico	6	(12 por 100)
Ciclotímico	8	(16 —)
TOTAL TEMPERAMENTOS NORMALES	14	
DEGENERATIVOS		
Esquizoides	21	(42 por 100)
Cicloides	10	(20 —)
Histeroides	3	(6 —)
Paranoides	2	(4 —)
TOTAL TEMPERAMENTOS DEGENERATIVOS...	36	

Fig. 35: Resultats de l'estudi del temperament en les preses de Màlaga. Font: Semana Médica Española, 1938.

- **Intel·ligència i cultura:** un 46% de les preses presenten un grau d'intel·ligència inferior i en el mateix percentatge apareixen dones analfabetes. Només un 6% de les dones presenten intel·ligència superior. Quan el grau de cultura, cap presa té un grau de cultura superior i el fet més alarmant és que la majoria, un 45% són analfabetes.
- **Instrucció rebuda:** el 38% no han tingut cap instrucció i un altre 38% ha rebut instrucció primària en una escola pública. Només una de les preses ha cursat batxillerat.

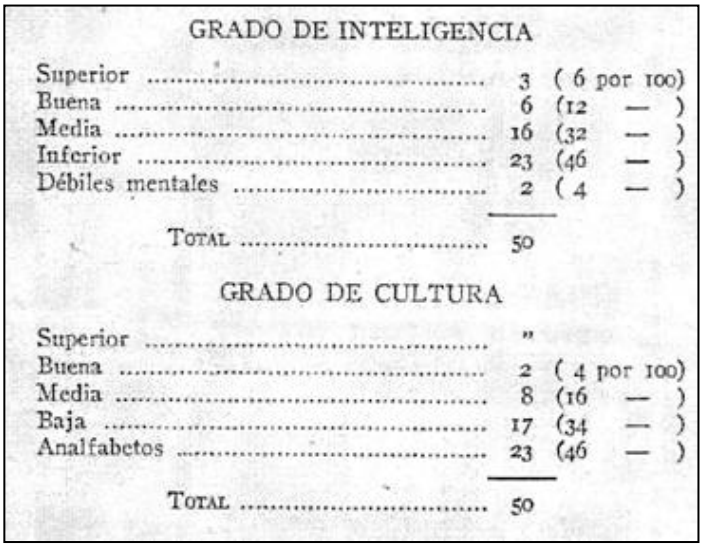

GRADO DE INTELIGENCIA		
Superior	3	(6 por 100)
Buena	6	(12 —)
Media	16	(32 —)
Inferior	23	(46 —)
Débiles mentales	2	(4 —)
TOTAL	50	
GRADO DE CULTURA		
Superior	»	
Buena	2	(4 por 100)
Media	8	(16 —)
Baja	17	(34 —)
Analfabetos	23	(46 —)
TOTAL	50	

Fig. 36: Resultats de l'estudi de l'intel·ligència i la cultura de les preses de Màlaga. Font: Semana Médica Española, 1938.

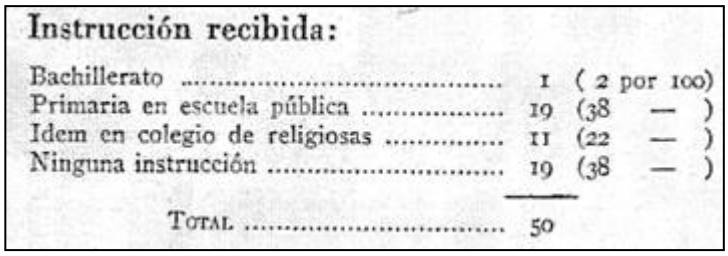

Instrucción recibida:		
Bachillerato	1	(2 por 100)
Primaria en escuela pública	19	(38 —)
Idem en colegio de religiosas	11	(22 —)
Ninguna instrucción	19	(38 —)
TOTAL	50	

Fig. 37: Resultats de l'estudi de l'instrucció rebuda en les preses de Màlaga. Font: Semana Médica Española, 1938.

Factors ambientals

- **Posició econòmica familiar i individual:** els autors subratllen que la mala situació econòmica durant la infància i la joventut de les preses però creuen que la gana no va ser l'únic motiu de l'allistament de les dones a les files marxistes sinó que factors genotípics i fenotípics són els que indueixen al marxisme. Vallejo creu que aquells que van viure en la misèria durant la seva infància no han volgut superar aquesta situació per mitjà del treball i que per això s'han unit al moviment marxista.
- **Formació política:** el 52% de les preses no té cap mena de formació política i la resta ha estat formada per la premsa o per propaganda oral. Només 2 de les 50 presoneres han estat formades mitjançant llibres i follets. Aquesta manca de formació indica, segons Vallejo, que s'han de buscar altres motivacions inductores de la activa participació en la revolució marxista que les ideològiques. Es poden fer tres grups de preses segons si la seva activitat depenia: de factors ambientals, de l'antisociabilitat de la personalitat psicopàtica o de condicions biopsíquiques lligades a la constitució. El primer grup estava format per 19 dels 50 individus i presentaven tots els graus d'intel·ligència. Aquest grup es va incorporar al moviment marxista a causa d'una exaltació dels sentiments passionals. Anomena a aquest grup el de las aprofitades perquè es van unir als robatoris i a la violència sense doctrina política alguna que defensar. El grup de psicòpates antisocials estava format per 12 dels 50 individus i es caracteritza per ser un grup clarament apolític. No tenen preparació ni doctrina i el coeficient intel·lectual és majoritàriament baix. Es van unir al bàndol republicà alliberant les seves tendències psicopàtiques per exaltar el seu instint de crueltat, per fals esperit de reivindicació... L'últim grup, el de les llibertàries congènites, de

revolucionàries nates, estava format per 13 dels 50 individus Aquest grup impulsats els subjectes per tendències biopsíquiques constitucionals, van participar activament en el moviment revolucionari masculí.

- **Religiositat:** els doctors troben curiós que part del grup estigui format per catòliques que no han renunciat a les seves creences tot i admetre l'existència de Déu. La majoria dels subjectes no tenen formació religiosa, escolar ni familiar. El que algunes de les dones mantinguin les seves creences religioses representa per l'autor una esperança per la raça hispana.

Personalitat social

- **Personalita social:** el tipus de personalitat social mitjana normal només el presenta un petit percentatge de les preses. Els autors remarquen l'elevat nombre de personalitats socials anormals i assenyalen com a culpables els factors hereditaris i les influències de l'entorn del subjecte.

  Per explicar el tipus de personalitat Vallejo va estudiar els antecedents familiars d'anormalitat psíquica i els antecedents revolucionaris. Els primers fan referència als pares, germans o tiets carnals, és a dir, als d'herència directa. Els antecedents revolucionaris es divideixen en familiars i matrimonials. Es parla d'antecedents revolucionaris familiars quan els pares, fills o germans han professat idees extremistes que han influït sobre la formació de la personalitat social del subjecte. També es tenen en compte els matrimonials perquè poden induir a la dona a una actuació llibertària ocasional o modificar les seves idees socials.

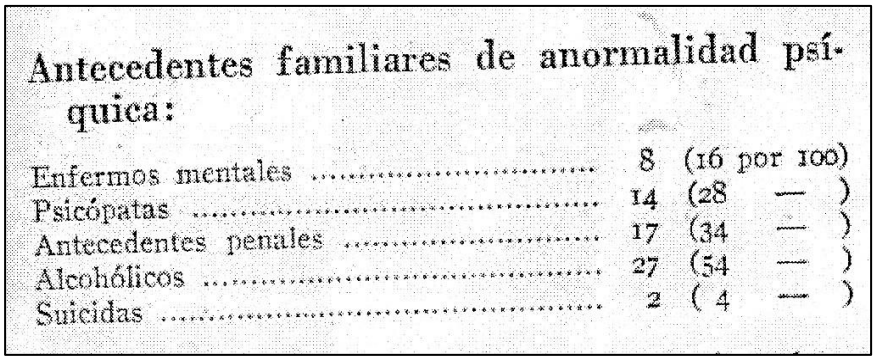

Antecedentes familiares de anormalidad psíquica:

Enfermos mentales	8	(16 por 100)
Psicópatas	14	(28 —)
Antecedentes penales	17	(34 —)
Alcohólicos	27	(54 —)
Suicidas	2	(4 —)

Fig. 38: Resultats de l'estudi dels antecedents familiars d'anormalitat psíquica de les preses de Màlaga. Font: Semana Médica Española, 1938.

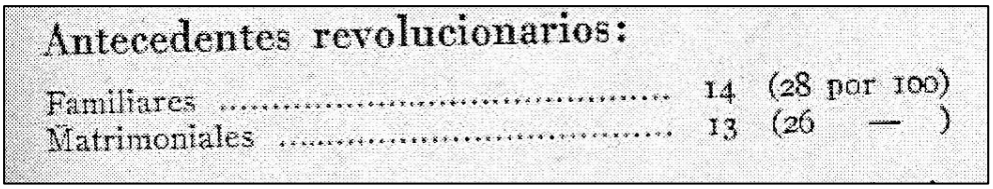

Antecedentes revolucionarios:		
Familiares	14	(28 por 100)
Matrimoniales	13	(26 —)

Fig. 39: Resultats de l'estudi dels antecedents revolucionaris de les preses de Màlaga. Font: Semana Médica Española, 1938.

*Reaccions antisocials de la personalita*t

- **Toxicomaníes:** només un 16% de les preses són alcohòliques, fet que sorprèn als psiquiatres pel fet que en la mateixa regió l'alcoholisme masculí és molt gran. Quan a altres toxicomanies una de les preses és cocaïnòmana.

Reaccions socials de la personalitat

- **Aficions:** les aficions artístiques i literàries han de ser nul·les o grolleres en les classes populars incultes en les que sorgeix amb força el marxisme. Tot i així, els resultats de les investigacions demostren el contrari i eleven el nivell mitjà cultural del poble destacant l'afició per el teatre.
- **Patriotisme:** un percentatge notablement insignificant de les explorades experimenta sentiments patriòtics malgrat fan referència a una estima cap al poble natal i no a la Pàtria en si. També defensen la no existència d'aquesta i que tots els homes són germans.
- **Vida sexual:** els autors consideren important parlar de la vida sexual perquè entre aquesta i la delinqüència hi ha una íntima relació. La majoria de les preses, un 28% són dones casades amb fills i un 20% són verges. Es remarca que en el grup hi ha 7 prostitutes.
- **Actitud política davant la presó:** el 58% de les preses mantenen la seva actitud revolucionària i casualment les que canvien d'actitud són les joves que tenen una certa cultura.

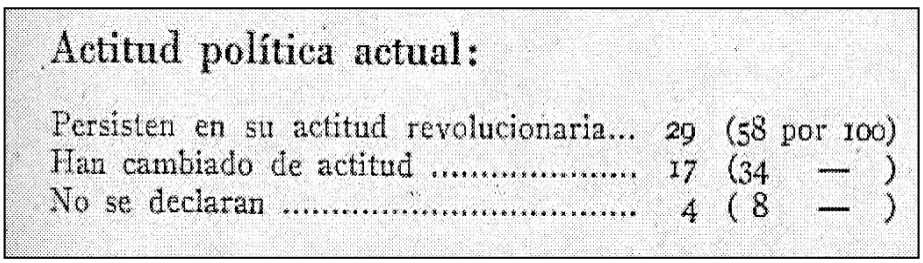

Actitud política actual:		
Persisten en su actitud revolucionaria...	29	(58 por 100)
Han cambiado de actitud	17	(34 —)
No se declaran	4	(8 —)

Fig. 40: Resultats de l'estudi de l'actitud política actual de les preses de Màlaga. Font: Semana Médica Española, 1938.

Paradoxalment, a la pregunta: què opina de la Espanya Nacional? El 48% de les preses, i per tant la majoria, tenen una bona opinió de la "Nueva España". Aquest fet Vallejo l'atribueix a que la "Nueva España" cuida dels nens encara que siguin fills dels enemics, protegeix als pobres i dóna treball. Les dones comparen l'ordre de l'Espanya Nacional amb la caòtica Espanya republicana. També s'ha de considerar alhora d'entendre aquesta bona valoració la por per part dels vençuts a la repressió efectuada pel règim. Les que no coneixen la "Nueva España" és per que han entrat recentment a la presó.

Coincidint amb els anteriors resultats el 62% de les dones tenen una impressió "malísima" de l'època roja.

Malísima	31	(62 por 100)
"Que había revolución"	4	(8 —)
"Que había mucho desorden"	4	(8 —)
"Que eran unos granujas"	3	(6 —)
Ninguna	6	(12 —)
Buena	2	(4 —)

Fig. 41: Resultats de l'estudi de la valoració de l'època roja que fan les preses de Màlaga.

Font: Semana Médica Española, 1938.

Cap de les marxistes es pronuncia a favor del comunisme després de la seva experiència revolucionària. Les que tenen una bona opinió es refereixen al socialisme, les idees del qual serien beneficioses si es poguessin dur a terme o creuen que els socialistes no són dolents (al contrari dels feixistes)[85]. S'observa que el percentatge de desenganyades de la revolució és elevat, dada d'interès considerant que les ara desenganyades van col·laborar a implantar les idees d'igualtat social.

[85] L'autor es declara obertament feixista: « O bien creen que los socialistas no son malos, aunque así nos parezca a los facistas». Vallejo-Nágera, Antonio: «Psiquismo del fanatismo marxista». *Semana Médica Española*, Sección Científica 1938, *op. cit.* Pàg 200.

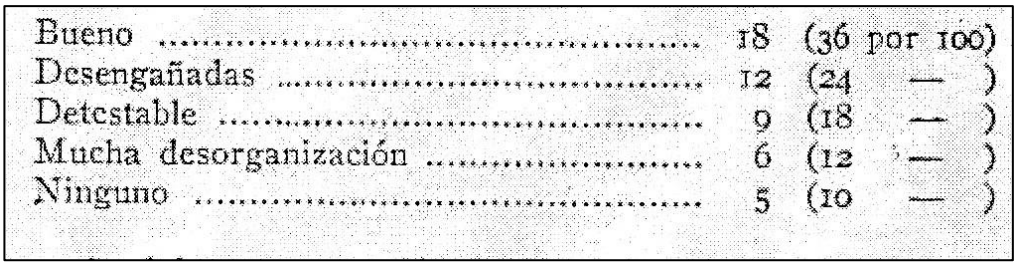

Bueno	18	(36 por 100)
Desengañadas	12	(24 —)
Detestable	9	(18 —)
Mucha desorganización	6	(12 —)
Ninguno	5	(10 —)

Fig. 42: Resultats de l'opinió que tenen les preses del comunisme i el socialisme. Font: Semana Médica Española, 1938.

Al ser preguntades per el concepte de societat, el 58% responen "malo" referint-se a la desigualtat de classes. Quant a la propietat hi ha diversitat d'opinions, el 30% creu que ha de respectar-se mentre que el un 16% no té concepte de propietat.

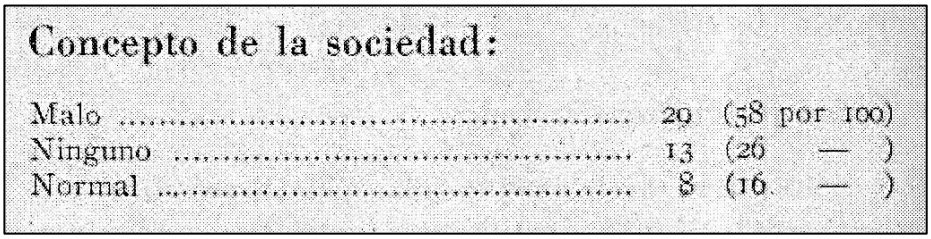

Concepto de la sociedad:

Malo	29	(58 por 100)
Ninguno	13	(26 —)
Normal	8	(16 —)

Fig. 43: Resultats de l'estudi del concepte de societat que tenen les preses de Màlaga. Font: Semana Médica Española, 1938.

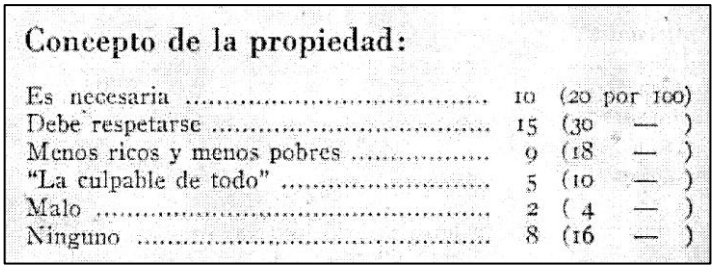

Concepto de la propiedad:

Es necesaria	10	(20 por 100)
Debe respetarse	15	(30 —)
Menos ricos y menos pobres	9	(18 —)
"La culpable de todo"	5	(10 —)
Malo	2	(4 —)
Ninguno	8	(16 —)

Fig. 44: Resultats de l'estudi del concepte de propietat que tenen les preses de Màlaga. Font: Semana Médica Española, 1938.

Conclusions

La primera conclusió que s'extreu de l'estudi és que les preses eren activistes i no combatents com els internacionals. El gènere femení no es movia: «ni per gana, ni per convicció; només havien procedit empeses pel ressentiment i el fracàs social que, en les dones, assegurava Vallejo Nágera, era més notori i en derivava una més gran perversió moral i sexual, i sobretot una immensa crueltat»[86].

[86] VINYES, Ricard: *Construint Caïm*, *op. cit.* Pàg.28

Les conclusions obtingudes són essencialment les mateixes que amb els brigadistes però: «el to i la intencionalitat de les descripcions, valoracions i afirmacions de Vallejo Nágera i de Martínez en aquest capítol de l'estudi global de *Gabinete*, mostraven una duresa particular»[87]. La duresa particular que mostrava el diagnòstic de les preses es pot atribuir a l'aplicació del test Marston-Mira que mitjançant les informacions obtingudes de persones influenciades per l'ambient de la Màlaga nacional dibuixava l'actuació de les preses durant la República. Però també cal tenir en compte el discurs sexista que professava el psiquiatre en el qual la dona no era res. Per bé que els resultats exposats mostrin graus d'intel·ligència inferiors i males posicions econòmiques, la veritat és que la capacitat intel·lectual, la professionalització en el sector terciari i la instrucció rebuda van sorprendre a Vallejo que es va veure obligat a tergiversar els resultats seguint la voluntat expressada en l'inici de criminalització, per exemple: segons mostren les dades obtingudes la meitat de les preses procedeixen de famílies no necessitades, dada que pel psiquiatre era una mostra del seu ressentiment i si la seva capacitat intel·lectual no era tan baixa com havien imaginat volia dir que tenien un caràcter degeneratiu i inferior que es deixa emportar per l'ambient. L'acumulació de dades sobre la vida de la dona que va aconseguir gràcies el test Marston-Mira serviria, assegurava el psiquiatre, per: «evitar en el futur de postguerra l'accés de la dona a la política revolucionària»[88] aplicant reformes socials per disminuir el nombre d'afiliades al marxisme.

4.1.4 La pràctica

Els passos per dur a terme un procés d'eugenèsia es complien. Primer Vallejo-Nágera havia exposat les idees i plantejaments necessaris en els seus llibres, després havia classificat la població en *selectos* i degenerats. Recordem que Vallejo-Nágera proposava augmentar els *selectos* i disminuir els degenerats. Un cop identificats els degenerats va demostrar que eren inferiors efectuant un seguit d'investigacions fins aconseguir «psiquiatritzar la dissidència»[89]. Va obtenir la prova empírica de que els marxistes eren inferiors i estaven influïts per un medi ambient nociu que degenerava la raça. El psiquiatre havia diagnosticat al desafecte: «un individu amb característiques psicològiques innates i degeneratives

[87] VINYES, Ricard: *Construint Caïm*, *op. cit.* Pàg.27
[88] Ibidem. Pàg.29
[89] Ibidem. Pàg.30

històricament, que el feien mentalment inferior, un infrahome, un individu sense basament ètic»[90]. Un cop arribats a aquest punt, només faltava posar a la pràctica les seves tesis, aplicar les necessàries teràpies a l'enemic polític, això sí, amb tranquil·litat moral perquè la ciència ja havia demostrat el que tots ells pensaven. El primer pas que es va seguir un cop es tenien els resultats va ser determinar una política racial per al *Nuevo Estado*.

4.1.4.1. Política racial del Nuevo Estado

Antonio Vallejo-Nágera publica l'any 1938 un llibre titulat *Política racial del Nuevo Estado* que va dedicar al "*Glorioso Ejército Español*". Des d'un bon principi, deixa clar que no és una obra documentada, tan sols una mostra dels seus pensaments, de les seves teories i una proposta de cara a la regeneració de la "raça". En aquesta obra, explica el camí que s'ha de seguir per aconseguir la regeneració de la raça, tal i com havia fet en obres anteriors, però en aquesta concreta més quins són els passos a seguir. A nivell polític, es considerava que s'havia de fer una reforma que regenerés d'alguna manera el pensament de la societat espanyola, en concret, dels individus superdotats, els *selectos*, que havien de poblar l'Estat que s'estava consolidant. Aquests superdotats havien de ser educats amb una disciplina rígida i severa perquè s'acabessin convertint en bons ciutadans. En el pròleg del llibre Vallejo exposa la necessitat de crear un nou estat tot inculcant de nou els valors de Déu, Pàtria i Ideal Espanyol que s'havien perdut en el s. XVIII als individus de moral contreta que habiten en l'Estat del moment. La política racial es basa en una higiene de la raça, en una millora d'aquesta i conseqüentment, en un procés d'eugenèsia. Els medis i mètodes d'aquest procés s'haurien de definir en el mateix moment en què es definís l'Estat totalitari i imperialista o aquest cauria aviat a causa de la degeneració de la raça. Els punts clau del procés són:

- Estimular la procreació dels superdotats tan física com psíquicament
- Afavorir el desenvolupament intel·lectual del nen i del jove.
- Crear un medi ambient favorable a l'expansió biopsíquica d'una raça selecta.

Per dur a terme aquesta pràctica era necessari el *Caudillo* ja que els marxistes són especialment incapaços per a dur a terme una política racial eficaç

[90] VINYES, Ricard: *Construint Caïm*, *op. cit.* Pàg.30

bàsicament perquè afavoreixen la vida dels inferiors i dels mediocres en perjudici dels selectes.

Un punt important dins d'aquesta política racial és la política nupcial, un dels mètodes eugenèsics més utilitzats a Europa i que en el cas d'Espanya servia precisament per multiplicar els *selectos*. En contraposició a l'eliminació de la paternitat o esterilització, va aparèixer el Certificat Mèdic Prematrimonial, un document sanitari que posava de manifest si qui es disposava a casar significava o no un perill pel company i per la descendència. Els certificats garantien que els individus que s'anessin a casar no tinguessin malformacions físiques ni cap tipus d'anomalia psíquica. En aquest certificat hi intervenien tres elements cabdalts:

- **L'Estat:** com a representant de la societat imposa el reconeixement previ com a requisit prematrimonial
- **El metge:** encarregat d'efectuar l'examen i d'expedir el certificat en qüestió.
- **L'individu:** subjecte que s'ha de sotmetre.

Fent referència a l'esmentat Certificat Mèdic Prematrimonial (aquí anomenat "*certificado prenupcial*"), Vallejo-Nágera deixa veure la seva contrarietat vers el tema, ja que l'Església Catòlica no admet altres causes que impedeixin el matrimoni que la incapacitat de consentiment o la de consumació. No pot, per tant, acceptar aquest mètode tot i així, reconeix que quelcom s'ha de fer per tal d'evitar a la raça els defectes que vénen de progenitors tarats o amb malalties contagioses (tuberculosis, etc.) i per això proposarà els consells prematrimonials per orientar a la parella però sense l'existència del certificat. La unió matrimonial de tarats i malats contagiosos resulta catastròfica per a la descendència i, en conseqüència, per a la raça per això s'havia de posar remei tot repoblant *la Nueva España* amb matrimonis joves i prolífics criats sota la influència dels valors catòlics i d'*Hispanidad*.

La política racial definia en general els passos que havia de seguir la nova Espanya per a millorar la raça i regenerar-la però a continuació, parlarem de les pràctiques concretes que es van dur a terme.

4.1.4.2. Els nens perduts del franquisme

Els nens perduts del franquisme és sinònim de segregació infantil. Com hem dit anteriorment, Vallejo planteja aquesta teràpia per modificar l'ambient i fer canviar d'ideologia a aquests nens segregats. La segregació infantil, el mètode eugenèsic per excel·lència a Espanya, va ser una realitat. Com hem explicat anteriorment el que es tractava era de separar aquests nens influenciats pel medi ambient marxista dels seus pares i enviar-los a centres de l'Auxilio Social o donar-los en adopció per tal de modificar l'ambient en el qual creixien. En aquest apartat ens dedicarem a explicar el que va passar realment amb aquests infants apartats de les seves famílies. Tot va començar quan a finals de la tardor de 1939 Josefina Miró Vignau, cap del *Departamento Central a la Madre y al Niño* de l'Auxilio Social va viatjar al País Basc per fer una inspecció a la presó de dones de Motrico situada a Saturrarán. Les condicions de vida en aquesta presó eren infrahumanes, rodejada d'un bonic paisatge a dins només hi havia: «dolor, hambre y muerte»[91]. El 24 de noviembre Josefina va inspeccionar la presó i va comprovar la situació de misèria en la qual vivien les preses i els seus fills. Com a obra de pietat va decidir promoure una acció de caritat que consistia en sol·licitar joguines perquè el dia de Reis es distribuïssin entre els fills de les recloses. També va sol·licitar donatius per a vestir als nens. Els regals de reis van arribar a la presó el 12 de febrer de 1940 i un mes més tard l'Estat franquista va començar a legislar la situació infantil en les presons de manera que aquestes es van començar a quedar sense nens menors de tres anys. Els nens van ser excarcerats amb un procediment anomenat "Destacamento hospicio". Amb aquesta denominació van ser designats entre 1940 i 1944 els trasllats infantils obligats sota la responsabilitat del Ministeri de Justícia.

Cap d'aquells nens havia estat inscrit en el Llibre de Registre d'Entrades de les presons de tal manera que a efectes legals no existien, per tant, seixanta anys després no es van poder tramitar ni les peticions d'indemnització ni cap reclamació de les que van posar les mares en un intent de recuperar allò que els van prendre. No hi havia constància de que aquells nens haguessin estat a la presó, i això no només va passar a Saturrarán sinó que també a la presó de les Corts a Barcelona o la de la Ventas de Madrid, entre altres.

[91] VINYES, Ricard; ARMENGOU, Montse i BELIS, Ricard: *Los niños perdidos del franquismo*, *op. cit.* Pàg.55

No vas ser un cas de negligència burocràtica, l'Estat franquista sempre va tenir en compte la presència d'aquella població infantil i va dictar de forma molt precisa què havia de fer-se.

L'Ordre del 30 de març de 1940.

El 30 de març de 1940, una Ordre del Ministeri de Justícia va establir que les recluses tenien dret a amamantar els seus fills i a tenir-los al seu costat fins que complissin els tres anys. Aquesta disposició autoritzava també una suposada sobrealimentació de les mares, cosa que va ser desmentida amb els testimonis de les recluses. Amb aquesta ordre sobre l'edat de permanència dels nens a la presó amb les mares, va començar el desallotjament legal dels fills de les preses: «Desaparecían sin saber cómo. Desaparecen y tu no sabes, la madre desde la cárcel no puede saber porqué ha desaparecido su hijo, ni cómo ni dónde. Se lo han llevado y se acabó. ¿Cuántas madres han tenido que estar buscando a sus hijos tiempo y tiempo y no los han encontrado?».[92] El que relata Tomasa Cuevas va succeïr a l'esmentada presó de Santurrarán el 1944 quan de sobte funcionaris i religioses van ordenar a les presoneres que els entreguessin els fills. Les mares s'hi van negar i van començar els conflictes. Un dels infants d'aquella presó era Teresa Martín que en aquells moments tenia quatre anys. Aquest és el seu testimoni: «sólo recuerdo estar siempre con mi madre. Siempre, o en brazos de mi madre o de la mano de mi madre. Sólo nos separamos una vez pero fue para siempre»[93].

Fig. 45: Teresa Martín, testimoni. Font: Los niños perdidos del franquismo.

[92] VINYES, Ricard; ARMENGOU, Montse i BELIS, Ricard: *Los niños perdidos del franquismo, op. cit.* Pàg.58
[93] Ibidem. Pàg.58

Com ella, molts nens van ser arrancats dels braços de les seves mares i pujats a trens camí dels centres de l'Auxilio Social.

Fig. 46: Nens de les presons traslladats en tren als centres de l'Auxilio Social. Font: Los niños del Auxilio Social.

«Alguien con poder había ordenado desde algún despacho gubernamental que partiera una expedición infantil hacia un destino desconocido para los pasajeros y sus madres»[94]. Tot tenia que haver estat planificat, organitzat amb anterioritat.

L'Ordre del 30 de març va donar lloc a les deportacions infantils des de les presons cap a l'àmbit tutelar creat per l'Estat amb la funció de «combatre la propensió degenerativa dels petits criats en ambients repulbicans». Aquesta funció respon als escrits de Vallejo-Nágera de l'any 1941 on aconsellava la zarza falangista o catòlica com a millor destinació per a les criatures, per tal de garantir una exaltació de les qualitats biopsíquiques racials i l'eliminació dels factors ambientals que porten cap a la degeneració del biotip, per tal de canviar l'ambient on es criaven aquests nens i així millorar progressivament la raça. Aquesta voluntat d'apartar als nens de fills republicans dels seus pares empresonats es podia llegir a la premsa: «Miles y miles de niños han sido arrancados de la miseria material y moral; miles y miles de padres de esos mismos niños, distanciados políticamente del Nuevo Estado Español se van acercando a és agradecidos a esta trascendental obra de protección»[95].

[94] Vinyes, Ricard; ARMENGOU, Montsei BELIS, Ricard: *Los niños perdidos del franquismo*, *op. cit.* Pàg.58
[95] Ibidem. Pàg.58

Com es gestionava el destí dels infants a les presons?

El 1942, 9.050 nens amb els pares morts o empresonats estaven tutelats per l'Estat, repartits en institucions i escoles catòliques i establiments públics. L'any següent, el nombre va créixer fins els 12.042, dels quals, el 62,6% eren nenes que per la seva condició femenina van ser destinades a centres religiosos. Les xifres oferides per l'Estat eren importants, i precisament la seva magnitud ens permet valorar millor fins on va arribar la situació: no van ser casos aïllats, sinó derivats d'un projecte de reeducació massiva amb els més dèbils. Les publicacions oficials del Nou Estat i els responsables eclesiàstics del Patronat (que era una institució creada pel Ministeri de Justícia el 1943 i que des del setembre de 1945 va assumir la responsabilitat d'acollir tots els fills dels reclusos), sempre varen argumentar que els pares podien confiar els seus fills a l'Estat sense perdre'n la tutela legal, que era quelcom que feia patir els progenitors; la privació del dret de formar els seus fills, amb l'afegit de la desaparició física durant un llarg període de temps, o per sempre, que suposava l'entrada de l'infant en un centre d'aquests.

L'ingrés en les instal·lacions de l'Auxilio Social, o qualsevol centre públic a través del Patronato de la Merced i més tard del Patronato de San Pablo, tot i el que s'havia assegurat anteriorment era el contrari del que afirmava la propaganda. Únicament podien obtenir la tutela aquells que complissin de forma perfecte des del punt de vista religiós, ètic i nacional; és a dir, en cap cas els pares i mares empresonats.

Llei del 4 de desembre

El 4 de desembre de 1941 va entrar una nova llei en vigor, que completava les possibilitats de desaparició d'aquells nens localitzats en la zona de risc. L'anomenada llei permetia que tots aquelles criatures que no recordessin el seu nom, que haguessin estat repatriades o els pares de les quals no fossin localitzables en el Registre Civil, segons criteri del Tribunal de Menors, fossin inscrites amb un nom diferent i una data de naixement aproximada. Va facilitar el canvi de nom de fills de presos, afusellats i exiliats i va obrir el camí a les adopcions irregulars. Vicenta Álvarez Garrido exemplifica els canvis de nom: «y entonces dije que yo me llamaba Vicenta Álvarez Garrido, que yo era hija de Melecio Álvarez, que mi padre era capitán i que vivíamos en la calle Ramón y Cajal nº13, pero me

ponen el nombre de Flores Ruiz. No he comprendido, ¿por qué me cambian el nombre? ¿Por qué me han quitado mi nombre?»[96]. També hi ha casos en els que el que es modificava era la documentació del naixement per tal d'impedir que els pares seguissin el rastre dels fills i així facilitar també les adopcions amb la convenència de religiosos en algunes ocasions.

Per posar un exemple d'adopció irregular, aquest fragment d'una carta on el capellà de la institució Casa Cuna Provincial a Sevilla dóna instruccions als nous pares sobre com han de procedir per alterar els documents sense que quedi rastre de manipulació i la mare no pugui fer cap tipus de reclamació:

> «Mis queridos amigos:
>
> Cuando la superiora hacía unas horas me había entregado esos papeles fue cuando la madre de la niña se presentó en la Diputación a decir que aquí no le daban la razón de una niña que en tal fecha ella echó. Al ver esto y prever que les podían hacer pasar a ustedes un mal rato, decidí no hablar ni tocar el asunto en la Diputación hasta que no estuviera alejada la idea de esta mujer y cuando ustedes, fueran ni se acordaran que tal mujer había ido a reclamar nada. Y así ha ocurrido, pues ya ni la superiora de aquí ni en la Diputación se acuerdan de nada: yo he ido a explorar el terreno y no me han dicho ni una palabra, sino que todo bien y que podéis prohijarla cuando queráis.ya hora buscando entre los papeles de mi archivo los encuentro y se los envío para que hagáis lo siguiente. El papel ese grande lo tenéis que rellenar entre ustedes, el alcalde y el párroco y debidamente firmado lo traen ustedes cualquier día en la Diputación. Si por casualidad os preguntara Serrano que cómo habéis tardado tanto en ir, ustedes le decís solamente "que Miguel había estado enfermo y esperabais como es natural a que el esposo se pusiera bien". No digan ni una palabra más ni una menos sino todo que sí.
>
> [...] si queréis que la niña no aparezca con vestigio ninguno de la cuna, luego que arregléis lo del notario vais al Palacio Arzobispal con los documentos de la prohijación de la Diputación y con la prohijación notarial y allí en la Vicaría del Arzobispado le arreglan el asunto de manera que mandan un oficio a la Casa Cuna para que se inutilice la partida de bautismo de la niña, y otro oficio a la parroquia que ustedes quieran para que pongan una Fe de Bautismo como si la niña se hubiese bautizado en aquella Iglesia»[97].

Molts d'aquests nens donats en adopció eren trets a les preses en el moment del part. Recollim el testimoni d'Emilia Girón, empresonada a Salamanca on va donar a llum:

> «Lo llevaron a bautizar y no me lo devolvieron (…) Yo reclamaba el niño, y que estaba tal y que estaba cual, que si estaba malo, que si no estaba, aquel niño no lo volví a ver. No. ¿Cuántos llevaron más que al mío? Para eso no hacían falta

[96] VINYES, Ricard; ARMENGOU, Montse i BELIS, Ricard: *Los niños perdidos del franquismo*, *op. cit.* Pàg.64.
[97] Ibidem. Pág. 64

permisos. Si, por ejemplo, tu estás pariendo, viene un matrimonio que no tiene hijos y quiere reconocerlo, te lo quitan y lo llevan y nada más»[98].

La pèrdua de la tutela a favor de l'Estat no era només una operació senzilla i arbitrària ja que depenia de l'opinió política que mereixien els familiars a aquells encarregats de prendre les decisions legals.

- Auxilio Social

Fig. 47: Nens orfes traslladats a centres de l'Auxilio Social. Font: Los niños del Auxilio Social.

Molts dels "nens de la guerra", i dels "nens perduts del franquisme" van ser també "nens de l'Auxilio Social". En aquest punt, i un cop definit el cas dels "nens perduts" explicarem què era l'Auxilio Social i en quines condicions es trobaven els infants un cop eren adoptats per aquesta institució, fundada l'any 1936 per la vídua del falangista Onésimo Redondo, Mercedes Sanz Bachiller. Sota el nom d'Auxilio de Invierno l'organització volia ajudar a les persones que ho necessitaven, sobretot als nens, després de caure en la misèria un cop acabada la Guerra Civil. Mercedes Sanz Bachiller va inspirar-se en les bases d'un organisme asistencial nazi anomenada *Winter-Hilfe* que va conèixer gràcies a un amic de la familia anomenat Javier Martínez de Bedoya. La *Winter-Hilfe* era l'Auxilio de invierno que els nazis havien creat. La idea era crear una organització de beneficiència o com l'anomenaven els falangistes de "justífica social". L'Auxilio de invierno va permetre al règim franquista presumir d'una organització que ajuda als necessitats i l'any 1937 va passar a dependre de la Falange a la vegada que va canviar el seu nom

[98] VINYES Ricard, ARMENGOU Montse, BELIS Ricard, Los niños perdidos del franquismo, *op. cit* Pág. 64

per el d'Auxilio Social. El que en els seus inicis havia començant com una obra d'un sol hivern aviat va esdevinir molt més que això i es va convertir en un dels símbols d'identitat del règim de Franco. Primer es van crear menjadors que van anar seguits de guarderies i dels *Hogares Infantiles*. Va ser en aquests *Hogares Infantiles* on van anar els infants separats de les seves famílies. L'Auxilio Social es va estructurar en tres grans seccions l'estiu de 1938:

- **L'Auxilio a Poblaciones Liberadas:** servei encarregat de distribuir material cap a les zones que anaven a ser ocupades.

- **L'Auxilio de Invierno:** desde maig de 1937 s'ocupava de crear menjadors infantils i les denominades com "cocinas de la hermandad",

Per últim, la més important, concebuda per a durar quan desapareguessin les anteriors, creades per a satisfer les necessitats durant la guerra, era **la Obra Nacional Sindicalista de Protección a la Madre y al Niño**, que es va acabar anomenant *Obra Madre y Niño*. Depenien d'ella els centres dedicats a l'atenció a les dones i la infancia, que eren aquells que havien de donar consistència a les aspiracions pronatalistes del règim. Tot i que eren centres d'atenció a les dones i als infants sempre es va considerar prioritària l'atenció cap al nen, més que cap a la mare, i així, es van anar consolidant una xarxa d'institucions dirigides a cuidar de la infancia desvalguda.

Fig. 48: Auxilio Social. Font: Polis 4t d'ESO. Ed. Vicens Vives.

Els dinou centres que l'organització benèfica tenia el 1938 es van anar multiplicant fins arribar quasi a la centena entre 1943 i 1944. El mateix va succeir

amb el nombre d'assistents, que es va duplicar el 1939, de manera que dels 766 de 1938 van passar a ser 1500 l'any de la "Victòria". [99]

Depenien de la *Obra Madre y niño* els *Hogares Infantiles* que com hem dit és on anaven a parar els nens perduts del franquisme. En aquests *Hogares Infantiles* no només hi anaven els nens de la segregació infantil, i per tant fills dels vençuts que hi van anar a parar fruit de les polítiques repressives, sinó que altres hi van entrar víctimes de la misèria dels anys 40, un cop acabada la guerra. La característica principal dels centres era la disciplina a que estaven sotmesos els nens i els abusos que patien. Un cop explicada la creació i els objectius de l'Auxilio Social ens agradaria parlar de les condicions de vida dels nens en els centres i del procés de reeducació al que estaven sotmesos d'acord amb el procés d'eugenèsia.

Disciplina de l'Auxilio Social

Després de llegir *Los niños del Auxilio Social*, un recull de testimonis sobre la postguerra, ens ha quedat clar que en l'origen de totes les històries sempre hi ha una experiència traumàtica pels infants: la separació dels seus pares, juntament amb la posterior separació dels germans, imposada per la normativa de les llars que constitueix la part més íntima i dolorosa del testimoni. Això, és a dir, la debilitació dels vincles afectius era només el primer pas d'una nova vida que estaria marcada per l'aïllament, la disciplina, la reeducació i els abusos físics i psicològics.

La vida a l'interior de les llars de l'Auxilio Social és un magnífic exemple de com es va aplicar el model del poder disciplinari en la dictadura franquista. Es sotmetia els infants a la uniformització o indiferenciació entre ells, a la regeneració moral a partir del treball i a l'obediència i es fomentava la seva identificació amb els representants del poder. L'objectiu final era crear un "home nou" disposat a sotmetre's a l'ordre social i polític establert.

[99] Les xifres extretes del llibre d'Ángela Cenarro: *Los niños del Auxilio Social*

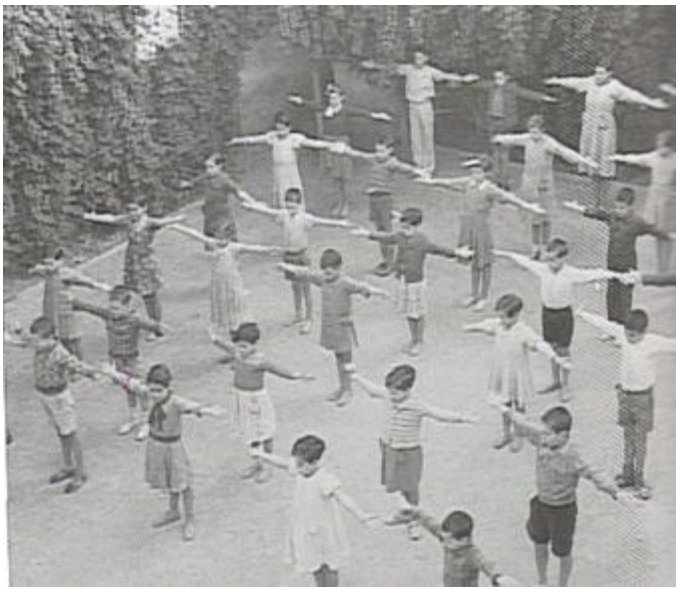

Fig. 49: Disciplina militar en els nens de l'Auxilio Social. Font: *Los niños perdidos del franquismo.*

Altres trets més específics de la vida als centres són: la separació per sexes, l'oci vigilat o la importància de la religió. La rígida separació entre els sexes es mantenia també en les etapes posteriors al periple educatiu, d'acord amb el codi de gènere de l'època.

Fig. 50: Nens del Hogar Nazaret de Madrid reben la visita de l'esposa de l'ambaixador francès. Font: Los niños del Auxilio Social

Les sortides de la llar, com indiquen varis testimonis, eren escasses. Únicament durant les vacances d'estiu i Nadal, sempre que les condicions familiars ho permetessin. El règim de visites era molt estricte, només un cop a la setmana, generalment diumenge (això no passava amb els nens perduts del franquisme sinó amb aquells nens que van anar a parar als centre fruit de la misèria). Tot seguit, un botó de mostra de les condicions de vida dels nens:

«La soledad del niño es tan tremenda… Yo me acuerdo cuando mi madre – porque el niño es que se hace pocos planteamientos – ya me iba a sacar, cuando mi madre salió del hospital, pobrecita mi madre, pobrecita, y fue a verme con muchas dificultades. Alguna vez me dijo "el día tal voy a venir, o tal día vendré otra vez" y no vino, seguramente porque no pudo; a saber si estuvo enferma, a saber si no tenia ni dinero para coger el autobús, a saber porqué no vino… Pero de cara a mí estuve todo el tiempo, todos los dias que pasaban estaba diciendo: "Faltan no sé cuántos días para que venga mi madre, mañana viene mi madre, hoy viene mi madre", y por la mañana, cada minuto, cada minuto, mirando la puerta, mirando la puerta: "Va a entrar mi madre, va a entrar mi madre… ¿Esa es mi madre?, no, esa no es mi madre". Y cuando pasaba la hora y no venía: "Mi madre no viene, mi madre no viene". Y cuando se hizo de noche y no vino, ¡cogí un odio a mi madre! "¡Pues para qué me engañas, pues para qué me dices que vas a venir, pues si no quieres dímelo…!". Porque yo no podía comprender que mi madre estaba llorando por no haber podido venir…»[100]

Aquest testimoni deixa patent les clares dificultats que havien de superar les mares per tal de veure els seus fills internats.

La característica més interessant, als nostres ulls, de la vida en els centres era la intenció de canviar la ideologia del nen, el procés de readoctrinament al que estaven sotmesos. Tal i com diu Ángela Cenarro es tractava de reconquerir les "almas rojas".

«Se iba mucho a misa, mucha bendición, mucho cante, mucha comunión. Catecismo todo los días y rezar, siempre rezar, y misas todos los días, y rezar antes de comer. Sí, rezábamos a todas horas de rodillas, íbamos a misa, toda la misa de rodillas»[101].

Fig. 51: Comunió massiva de nenes. Font: Los niños del Auxilio Social.

[100] CENARRO, Ángela: *Los niños del Auxilio Social*. Pàg.138
[101] Ibidem. Pàg.146

Es tractava d'inocular la doctrina catòlica als infants, però no només la doctrina catòlica sinó que l'objectiu era convertir-los en opositors a la República, modelar-los per a la nova Espanya: «Los niños acogidos en los hogares del Auxilio Social quedaban sometidos a un plan completo de reeducación que comenzaba nada más ingresar en los hogares y que continuaba después, a base de enseñanzas católicas, comuniones y el rigor de la disciplina paramilitar»[102]. Bon exemple d'aquesta reeducació és Uxenu Álvarez, qui va ser educat per anar en contra del seu pare:

> «No me enseñaron nada, sólo las cuatro reglas, leer y escribir, pero ni un oficio, nada. Eso sí, yo me sé todos los himnos épicos de la Falange: "Cara al sol", "Yo tenía un camarada", "Prietas las filas"... Y luego todo lo de la Iglesia: el Padre Nuestro, el Yo pecador me confieso, los Diez Mandamientos... Mi educación es lo que está encerrado en esas simplezas, en esa elementariedad. En todos esos años que estuve interno sólo fuimos dos veces al cino, y claro, ¿qué me iban a llevar a ver?, pues dos películas del tonto, tontísimo de Franco: *Sin novedad en el Alcázar* y *Raza*. Nunca fuimos al teatro, no había música... es de vergüenza, mi infancia es un desierto sin ningún tipo de placer»[103]. Pàg 135

L'objectiu no era formar als nens i nenes sinó formar l'esperit nacional:

> «Teníamos que ser como ellos. A mis dos hermanos les mentalizaron de tal manera que se hicieron curas, aunque lugego se salieron, porque a quien tenía dos dedos de frente ya no se lo llevaban al huerto tan fácilmente. A mí me hacían izar la bandera en honor a José Antonio (...). Mi padre en la cárcel condenado a muerte y yo desfilando por las calles vestido como guardia de Josdé Antonio con antorchas en la mano y celebrando invasiones de ciudades. Me mentalizaron para que fuera en contra de mi padre y de la sociedad auténtica española, la respetuosa, la legal, la democrática»[104]. Pàg 135-136

Un cop vist el procés de reeducació a que es sotmetien els nens, per acabar citarem uns testimonis que parlen de les condicions de vida als centres i del tracte que rebien. Recollim el testimoni de Susy Aguirre:

> «Santa Gema Galgani era un orfelinato horrible, lo más espantoso que nuestra obre mente de niñas recuerda. Dormíamos en un sótano con las patas de la cama medio metidas en agua porque estaba medio inundado. Nos ponían a pelar patatas y nosotras comíamos las mondas crudas porqué estábamos muertas de hambre»[105].

La seva germana, Francisca Arguirre continua explicant:

---

[102] CENARRO, Ángela: *Los niños del Auxilio Social*, *op. cit.* Pàg.152
[103] VINYES, Ricard; ARMENGOU, Montse i BELIS, Ricard: Los niños perdidos del franquismo, op. cit. Pàg.135
[104] VINYES, Ricard; ARMENGOU, Montse i BELIS, Ricard: Los niños perdidos del franquismo, *op. cit.* Pàg 135-136
[105] Ibidem. Pàg.140

«Y las cáscaras de las naranjas también nos las comíamos. Las monjas nos pillaron y nos dijeron que éramos unas delinquentes poruqe éramos hijos de rojos, de asesinos, de criminales. Entonces nos castigaron y el castigo consisitó en que a mí (francisca aguirre) y a otra niño, Cristina, nos hacían llevar peroles con comida al refectorio donde estaban las niñas de pago. Flacas como estábamos, casi no podíamos con transportar aquel perol lleno de sopa. ¡Y encima, teníamos que servirles la comida, nosotras que estábamos a pan y agua! Cristina y yo aguantamos dos días pero al tercero decidimos volcar los peroles por las escaleras. Ya que no comíamos nosotras, que tampoco comieran ellas»[106].

Fig. 52: Comunió massiva de nens. Font: Los niños perdidos del auxilio social.

Aquesta acció va ser castigada amb cops, pessigades, hores i hores de genolls... En resum, les condicions de vida dels centres de l'Auxilio Social eren molt dolentes i l'educació que rebien aquests nens era únicament per anar en contra dels valors democràtics. Els nens que malauradament van formar part d'aquest projecte de segregació van perdre la infància.

Ara que ja coneixem qui són aquests nens, ens agradaria comentar els resultats de les enquestes a la pregunta: sabries explicar què va passar amb els nens perduts del franquisme i amb quins objectius?

[106] Ibidem. Pàg.140

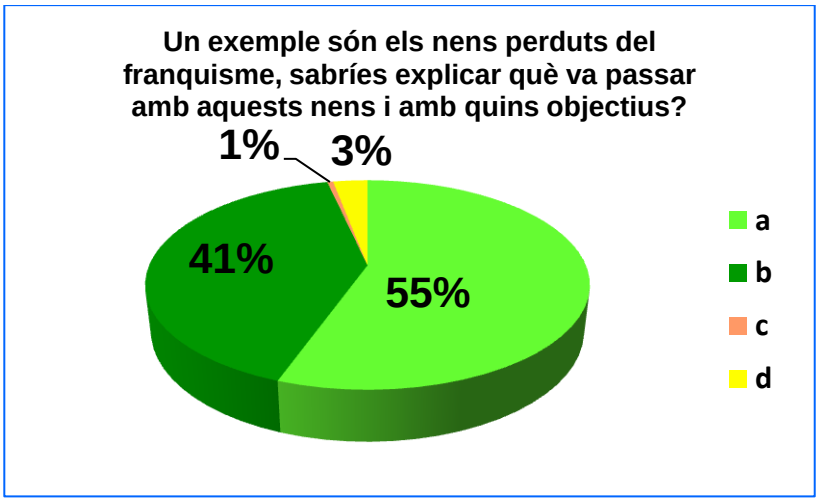

Fig. 53: Gràfic de les enquestes sobre els nens perduts del franquisme. Font: enquestes.

La resposta a) és que són aquells nens, fills de republicans, separats de la mala influència que representaven els seus pares. La b) és que són nens republicans amb l'objectiu d'escapar de la repressió del nou règim. La resposta c) és que són nens que van participar en un programa d'intercanvi amb altres països i la d) és altres. La majoria de la població, un 55% ha optat per la opció a), tot i que un 41% han respost la b). Els resultats mostren que avui en dia encara hi ha molta gent que no coneix el que va passar amb aquests nens i el que van haver de viure.

4.1.4.3. La repressió: camps de concentració i presons

Podem concloure que, efectivament, els nens perduts del franquisme són una pràctica eugenèsica però podem considerar la repressió en general, i en concret els camps de concentració i les pressons, altres pràctiques? Al cap i a la fi, l'objectiu de la repressió era liquidar moralment l'enemic polític i eliminar qualsevol mena d'oposició al nou règim. Tal i com diu Aram Monfort, la repressió va ser l'essència del *Nuevo Estado*. L'Estat franquista havia de néixer en un país dins del qual tenia opositors. Aquests opositors eren els republicans, els marxistes… la gent que estava a favor de la democràcia. Són aquests opositors, els que durant 200 anys es van encarregar de destruir els valors espirituals del país i els que havien anat degenerant la raça. «El nou estat ha d'eliminar tots aquests que han fet possible que Espanya es convertís en un país democràtic»[107] i per això servia la repressió. S'havia d'eliminar l'oposició però: «no només tota una generació sinó totes les

[107] Consultar annex : entrevista a Aram Monfort i Coll (12 de novembre de 2010). Pàg.17

idees que s'han anat forjant amb el pas dels anys, amb la democràcia...»[108]. Per eliminar les idees marxistes és essencial la repressió. En resum, a l'Espanya de la postguerra: «Es va crear un aparell legislatiu i institucional encarregat d'eliminar els opositors, atemorir els possibles dissidents i combatre qualsevol manifestació d'afecció».[109]

Segons les enquestes realitzades, els exemples més comuns de repressió es poden dividir en: repressió física, camps de concentració i presons, censura i repressió política i cultural, segregació infantil, exili, repressió econòmica i repressió laboral. Un altre exemple molt clar de repressió va ser la censura a la que es varen sotmetre els mitjans de comunicació, que van convertir-se en una eina propagandística més que informativa. Amb la finalitat d'eliminar qualsevol oposició política, l'aparell legislatiu esmentat anteriorment, va aprovar un seguit de lleis per tal de destituir tots aquells que eren, com hem dit abans, contraris a la dictadura. La primera de caràcter general va ser la Llei de responsabilitats politiques (1939), per tal de sancionar a qui havia col·laborat amb la República. L'any següent, per tal d'iniciar un expedient als acusats d'anar en contra de la religió, la pàtria i les seves institucions, es va aprovar la Llei de repressió del comunisme i de la maçoneria.

Els braços executors d'aquesta repressió van se les presons i els camps de concentració. Però quina diferència hi ha entre camps de concentració i presons? Les presons són llocs on es tanca la gent que espera per ser jutjada, on es troba la gent jutjada i la que compleix condemna en canvi els camps de concentració estaven al marge del sistema judicial. Els camps es van crear perquè les presons estaven saturades i els presoners de guerra s'havien de portar algun lloc. Exemple de saturació és la Model de Barcelona, amb capacitat per a 1.000 persones, on cap al setembre de 1939 hi havia 13.000 reclusos. Cal incidir en què els que estaven tancats en els camps de concentració no estaven acusats de cap delicte sinó que estaven allà perquè eren opositors polítics, socials o ètnics. A diferència de les presons: «en els camp de concentració no hi ha un delicte personal sinó hi ha una pena col·lectiva»[110].

[108] Consultar annex : entrevista a Aram Monfort i Coll (12 de novembre de 2010). Pàg.17
[109] Llibre de text *Història 2n de Batxillerat*, Ed. Vicens Vives. Pàg.300
[110] Consultar annex: entrevista a Aram Monfort i Coll (12 de novembre de 2010). Pàg.17

Els camps van ser creats durant la guerra, amb la funció de classificar per nivell de perillositat els presos republicans. L'objectiu era identificar personalment als capturats, es tractava de saber qui eren i com de perillosos eren. La gent que entrava als camps havia d'aconseguir un aval, és a dir, un informe que digués que no eren massa contraris al règim, signats pel falangista o el cura del poble. En funció del que digués aquest aval, i del que creguessin els guàrdies, classificaven els presos en cinc categories:

1. Categoria A o "Afectos": pertanyien a aquest grup els que tot i ser soldats republicans havien pogut demostrar que eren partidaris de la dictadura i que si estaven a l'altre bàndol era perquè tenien edat d'entrar a l'exèrcit i havien estat reclutats quan el cop d'estat havia fracassat a Barcelona. Aquests sovint sortien en llibertat, però si estaven en edat militar (de divuit a trenta-dos anys) eren integrats a les tropes franquistes.
2. "Afectos dudosos": és el cas dels catalanistes catòlics, és a dir, el cas on arribaven dos informes contradictoris. D'una banda, com en l'exemple que vàrem conèixer durant l'entrevista amb l'Aram, l'alcalde falangista del poble deia que era un separatista i que representava un perill, i d'altra banda el capellà del poble que informava de que l'individu era de missa diària. Finalment, l'informe de la Guàrdia Civil deia que efectivament era un home religiós, però que pertanyia a la Lliga. Així doncs, quedava etiquetat com a *afecto dudoso* i se'ls enviava als Batallons de treballadors, dels que parlarem més endavant.
3. Categoria B o "Desafectos leves": soldats republicans de poca gradació (soldat ras, alferes, etc.) que havien estat militants de partits o sindicats d'esquerra. Aquests, com els *afectos dudosos* també eren enviats als Batallons de treballadors.
4. Categoria C o "Desafectos graves": considerats els més perillosos de tots, entraven dins d'aquest grup els oficials de l'exèrcit republicà o aquells reconeguts com a alts càrrecs de partits i sindicats. Eren enviats a la presó, on se'ls jutjava i se'ls condemnava. La sentència

podia variar en funció del càrrec que ocupaven, vint anys, trenta i un dia, cadena perpètua, pena de mort...

5. Categoria D o Delinqüents comuns: eren enviats a la presó on complien condemnes lleus.

a. Batallons de treballadors

Com hem dit els presoners de dos dels 5 grups eren enviats a batallons de treballadors. Els batallons es van crear en un primer moment perquè els camps de concentració estaven saturats. L'Estat franquista va emetre un decret en el qual deia que s'havia de concedir el dret a treballar als presoners de guerra per delictes "no comuns". L'objectiu d'aquests batallons, a part d'acabar amb la saturació dels camps, era el d'aprofitar econòmicament els presos. Els batallons van sortir molt rendibles al règim ja que representaven una mà d'obra casi esclava i permetien a un Estat sense recursos financers reconstruir un país en ruïnes.

Fig. 54: Cartell de propaganda franquista. Font: tesis doctoral Aram Monfort i Coll, Barcelona 1939: Ocupació i repressió militar. El camp de concentració d'Horta i les presons de la ciutat.

Així doncs, els BBTT eren:

> «Les unitats militaritzades que, sota dirección castrense, servien per utilizar els captius (presoners i presentats) com a mà d'obra semiesclava en tot tipus de feines relacionades amb la guerra – desactivació, recuperació d'armament republicà i excavació de trinxeres per facilitar l'avenç de l'Exèrcit franquista –, la reconstrucció d'infraestructures – ponts, carreteres, xarxa ferroviària, Canals d'aprovisionament d'aigua i aeròdroms, – tasques d'intendència – com podía ser

descarregar trens –i el condicionament d'instal·lacions com podien ser esglésies, instal·lacions portuàries o edificis militars»[111].

DATA SORTIDA	NOMBRE D'HOMES	BATALLÓ DE DESTINACIÓ (Companyia)	LOCALITAT (Província)	TREBALL REALITZAT
28-3-1939	200	Comisión Provincial de Requisa de Chatarra	Barcelona	Recuperació de ferralla
29-4-1939	900	168	Oviedo	Reconstrucció i desenrunament
29-4-1939	900	169	Bilbao (Biscaia)	Reconstrucció de carreteres
29-4-1939	900	170	Osca	Reconstrucció de la ciutat
29-4-1939	900	171	Terol	Desenrunament
9-5-1939	100	121 (4a)	Barcelona	Desactivació d'armament
26-6-1939	100	121 (2a)	Barcelona	Desactivació d'armament
17-11-1939	376	134 (4a)	Martorell (Barcelona)	Reconstrucció d'infraestructures
20-11-1939	10	12		Reconstrucció d'infraestructures
3-12-1939	3	136 (2a)	Mora d'Ebre (Tarragona)	Recuperació de ferralla
3-12-1939	200	12	Barcelona	Reconstrucció d'esglésies
5-12-1939	277	63 (3a)	Sant Pau de Seguries (Girona)	Reparació de pistes
8-12-1939	322	141	Garrapinillos (Saragossa)	Condicionament d'infraestructures

Fig. 55: Taula de batallons de treballadors. Font: tesis doctoral Aram Monfort i Coll, Barcelona 1939: Ocupació i repressió militar. El camp de concentració d'Horta i les presons de la ciutat.

A més, aquests batallons eren sotmesos a un procés de readoctrinament. Els alferes encarregats dels treballadors van assistir a discursos informatius per tal d'aprofitar: «les debilitats dels treballadors, presoners, per intentar convèncer-los de que abjurin de la seva ideologia republicana, socialista...»[112]. Aquest procés de readoctrinament era un intent de millorar la raça. Com que es suposava que tots els espanyols, per comunistes, anarquistes o republicans que fossin, eren genèticament bons però estaven pervertits per l'ambient, només necessitaven recuperar els valors que havien perdut amb els ideals marxistes.

b. La "mili" de Franco

[111] MONFORT i Coll, Aram: *Barcelona 1939: Ocupació i repression militar. El camp de concentració d'Horta i les presons de la ciutat*. Pàg.135
[112] Consultar annex: entrevista a Aram Monfort i Coll (12 de novembre de 2010). Pàg.17

A part de les lleis de la repressió, del sistema carcerari i de la classificació que hem esmentat anteriorment, també hi havia el servei militar conegut com a "mili de Franco". El servei militar obligatori, popularment conegut com "la mili" es va instaurar durant la República com una crida als homes d'entre 18 i 32 anys per a fer una formació militar de dos anys, i quan comença la guerra es criden a lleves a tots aquells que han passat aquest servei. El règim republicà va mantenir aquesta obligació durant la guerra. Un cop acabada, el bàndol vencedor, amb la seva voluntat d'anul·lar tot allò establert durant el període republicà estableix com a il·legal el servei complert en aquells anys, així que tots aquells que ja el van passar en el seu moment hauran de fer-ho de nou. En això consisteix la "mili de Franco" caràcter molt més repressor i controlador. Per acabar-ho d'adobar, bona part d'aquells que havien lluitat en contra del règim i que per tant eren opositors van haver de fer la "mili" en unes unitats especials anomenades "Batallones disciplinarios de soldados trabajadores", el que implica que les condicions en les quals van fer la "mili" eren les mateixes condicions que tenien els presos enviats al batallons de treballadors.

c. Camp de concentració d'Horta

Recuperant els camps de concentració, els llocs que servien per classificar els presos, expliquem el camp d'Horta per tal d'imaginar-nos com eren els camps de concentració i la vida en ells.

Fig. 56: Camp de concentració d'Horta. Font: tesis doctoral Aram Monfort i Coll, Barcelona 1939: Ocupació i repressió militar. El camp de concentració d'Horta i les presons de la ciutat.

Construït en un principi amb la idea de fer-ne una casa de caritat, amb el seu aspecte medieval impactant i els seus 28.000 m^2 va ser utilitzat pel règim franquista com a camp de reclusió durant la guerra. Es desconeix el nombre d'individus que van passar per ell, ja que no se'n documentaven les entrades ni les sortides, tan

sols se'n feia la classificació de la manera que hem assenyalat. Al soterrani es duien a terme els interrogatoris, sovint coaccionant al subjecte, i tan la planta baixa com la superior servien de dormitori precari dels reclusos. A partir del 1939, quan ja havia complert els tres mesos de funcionament es compta que hi havia aproximadament 15.000 persones, en condicions infrahumanes que van provocar la mort de molta gent. D'altra banda, la comunicació amb l'exterior era pràcticament impossible, fet que dificultava l'obtenció dels avals, necessaris com ja hem dit per a poder aconseguir certa credibilitat envers el jurat i d'aquesta manera fer que la sentencia fos el menys dura possible.

Quan es va aconseguir classificar quasi la totalitat dels presos, i degut a la gran mobilització que es va produir entre 1936 i 1941, i la definitiva consolidació dels batallons de treballs forçats, el camp d'Horta va deixar de tenir una funció específica. Se li van anar restant funcions fins que al final, van acabar tancant-lo. Pel que es veu en la documentació extreta de la tesis doctoral de l'Aram Monfort, aquest procés gradual es va començar a finals de 1939, quan el coronel del camp va rebutjar la instal·lació de comptadors d'electricitat i aigua ja que el pavelló havia d'ésser evacuat en poc temps. Si aquelles reformes no s'havien dut a terme quan eren vertaderament necessàries, fer-les ara que el nombre de presoners havia minvat considerablement no tenia cap mena de sentit. La reducció en la quantitat de presos havia afectat també als oficials destinats al camp. Per últim, es van traslladar els individus que quedaven a altres complexes de reclusió, principalment al de Reus.

4.1.5. Entrevistes

Per acabar de contrastar la hipòtesi hem preguntat als professors d'història contemporània Ricard Vinyes i Aram Monfort si creien que a Espanya s'havia produït un procés d'eugenèsia a Espanya o no.

Aquest és el testimoni de Ricard Vinyes:

> «Sí, clar. La segregació de les criatures.., és a dir, es munta tota la maquinària per generar aquesta eugenèsia el que passa que és una eugenèsia molt particular. Eugenèsia pròpiament tal i com l'he definit jo abans o com la definiríeu vosaltres no es complimenta tota vegada que per Vallejo l'eugenèsia no és igual al que pensen els britànics, els francesos, els alemanys. Per ells la raça és un fenomen biològic, per Vallejo no. (…) el que farà és segregar-los (als nens) dels ambients que generen aquest discurs democràtic. Del que es tracta és d'evitar la transmissió dels principis i dels valors democràtics. Com que en les famílies republicanes és on es transmeten aquests valors el que cal és arrancar

> als fills d'aquestes famílies per educar-los en el context de la formació del nou estat. I això com es fa? Això es fa a partir de la baula més dèbil que és la presó, perquè allí els té. Llavors l'Estat crearà tot un sistema a través del Patronat de Nuestra Señora de la Merced etc. de captació d'aquests criatures»[113].

Per Ricard Vinyes sí que es va produir un procés d'eugenèsia tot i que fos diferent al que universalment s'entén per aquesta tècnica. A continuació mostrem el testimoni d'Aram Monfort que difereix en alguns punts amb l'historiador Ricard Vinyes:

> «Sí i no. A veure, eugenèsia aplicat a millorar la raça... és clar si Vallejo-Nágera parla que la raça és una adquisició cultural i no una qüestió ètnica... Ho intenten però no se'n surten i l'exemple seria que la oposició franquista als anys 60 torna a rebrotar i és una oposició diferent i de fet, el millor exemple és el règim en que estem ara, que és un règim democràtic. El projecte eugenèsic va acabar ser una cosa més de projecte no realitzat que realment de veritat. Ara bé, en aquest procés que va entre la idea i la realització de la idea van estar molt a prop d'aconseguir-ho, i durant anys van aconseguir-ho i van poder fer el que van voler»[114].

Conclusions

Efectivament, un cop resposta la pregunta: es va produir a Espanya un procés d'eugenèsia? i contrastada la hipòtesi – sí que es va dur a terme – podem constatar que hi havia la intenció de realitzar un procés eugènic i que de fet, es va iniciar i durant els primers anys va ser una realitat. Hem demostrat, que es van seguir tots els passos marcats per el pare d'aquesta ciència, Francis Galton, des de determinar el culpable de la degeneració fins dur a terme les necessàries pràctiques eugenèsiques per millorar la raça. Es van realitzar un seguit d'investigacions psiquiàtriques per demostrar empíricament que l'enemic era inferior i degenerava la raça i es van prendre les mesures adients. Al estudiar aquest procés, ens hem adonat que és diferent al que tothom entén per eugenèsia perquè les pràctiques no van anar encaminades a l'extermini o esterilització de l'inferior. En primer lloc, és normal que les pràctiques fossin diferents perquè el que s'havia de modificar era l'ambient i no el genotip en si i perquè la raça és una concepció espiritual per a Vallejo i els seus. En segon lloc, el creador de l'eugenèsia mai va dir quines eren les pràctiques que s'havien de realitzar en un procés d'eugenèsia sinó que va dir que cada societat les havia de triar. Per tant, podem concloure que el que fa Vallejo és eugenèsia amb totes les lletres. De fet, ni Leonard Darwin, president de la *Eugenics Educations Society*, va establir l'extermini com a pràctica. Podem afirmar doncs, que es va dur a terme un procés

[113] Consultar annex: entrevista a Ricard Vinyes (17 de setembre de 2010). Pàg.3
[114] Consultar annex: entrevista a Aram Monfort i Coll (12 de novembre de 2010). Pàg.17

d’eugenèsia a Espanya però que afortunadament, va fracassar. Quina és la prova del seu fracàs? Com diu Aram Monfort la prova és qua avui en dia vivim en una democràcia i si Vallejo i els seus haguessin aconseguit canviar l’ambient i la manera de pensar de tota la societat avui en dia continuaríem en un règim totalitari.

4.2 La pseudociència de Vallejo-Nágera

Un cop estudiades i analitzades les investigacions, les proves i els resultats que se'n deriven la primera pregunta que ens ve al cap és: són científicament vàlids els resultats de les investigacions? La nostra hipòtesis és que no, que Vallejo-Nágera utilitzava la pseudociència per justificar la seva ideologia i la de tot el bàndol franquista.

4.2.1. Validesa científica de les investigacions

Perquè els resultats siguin científicament fiables el fonament teòric de les investigacions ha de tenir una base sòlida i les proves que es realitzen en la investigació han de ser objectives.

4.2.1.1. Base científica de seves les teories

Les principals teories de Vallejo-Nágera de les quals parteix alhora de començar les investigacions són que l'enemic polític és inferior i que el marxisme és una malaltia. Aquesta malaltia es troba en el medi ambient i va deteriorant el genotip així que proposa una millora de la raça, una eugènesia, basada en modificar l'entorn del subjecte i els factors ambientals que influeixen sobre aquest. També proposa per millorar la raça afavorir la reproducció entre els que ell anomena selectes mitjançant consells prematrimonials ja que la unió entre dos selectes fa que la tara marxista es transmeti amb més facilitat, encara que sigui recessiva.

En primer lloc, la seva idea és que: « les persones que pensen d'una determinada manera són persones desviades. Això ja té una *estrechez de miras* molt considerable»[115]. El plantejament no és correcte ja que: «que una persona sigui de pensament conservador o de pensament més obert no és patològic ni en un sentit ni en un altre». La base de les seves teories, és a dir, que el marxisme és una malaltia, queda invalidada. Les teves idees polítiques o socials no et converteixen en un malalt. Aquest és el punt més important de les seves tesis, podem considerar el segon, el fet que es pugui millorar la raça canviant l'ambient. L'ambient és molt important però en el mateix percentatge que la genètica. La pràctica eugenèsica de la segregació infantil consisteix precisament en canviar l'ambient sota el qual es crien els infants. La pregunta és si el canvi d'ambient, el canvi d'educació fa que el nen realment canvia la seva forma de ser. La resposta

[115] Consultar annex: entrevista a la Dra. Humbert (divendres 12 de novembre de 2010). Pàg.

és no tal i com ens explica la doctora: «nens molt petits apartats de les seves famílies d'esquerres i criats en famílies de dretes conservadors suposo que alguns estaran absolutament adequats a aquell entorn i altres no però en funció de les seves variables de personalitat i de com els hagin educat, estimat»[116]. Per últim, ens agradaria comentar la teoria de la degeneració. Vallejo-Nágera explica que si es reprodueixen dos imbècils o dos psicòpates les possibilitats de que la descendència sigui imbècil o psicòpata és molt alta. L'error bàsic d'aquesta teoria és que no s'ha pogut comprovar que aquestes malalties siguin malalties genètiques sinó que poden ser caràcters adquirits durant l'etapa intrauterina, per exemple.

4.2.1.2. Objectivitat de les proves

Les proves a les que fem referència són les realitzades als brigadistes i a les preses de Màlaga en les investigacions. Recordem que les proves eren una mesura antropomètrica per determinar la figura corporal (en les dones no es farà donada la impuresa dels seus contorns) i diversos test com el de Neymann – Kohlsted o com el de Marston-Mira (test que endureix els resultats i només es fa a les preses). Primer analitzem l'objectivitat dels test. Els tests que utilitza Vallejo-Nágera en les seves investigacions s'anomenen tests projectius i són aquells de on: «és capital la interpretació del que passa a la prova»[117]. És a dir, són proves basades en la interpretació del realitzador, proves subjectives. Un exemple d'aquest tipus de prova és el test Rorschach en el qual s'utilitzen unes imatges per avaluar la personalitat. Com tots els test projectius: «aquest test no té cap validesa científica, el que se suposa que mesuren no se sap que és i depèn de lo que digui el personatge entrevistat o el personatge al qual se li passa la prova»[118]. Els tests projectius et poden donar un cert tipus d'informació: «però no és una informació objectiva»[119] sinó subjectiva i la ciència és un saber objectiu, per tant, les proves realitzades no són científicament fiables. Hem determinat que els tests que Vallejo-Nágera aplicava als presos i preses no són objectius, però en concret hi ha un test que és «d'una subjectivitat absoluta»[120]. Aquest test és el test de Marston-Mira, el test que tant endureix els resultats de les investigacions amb les preses de Màlaga

[116] Consultar annex: entrevista a la Dra. Humbert (27 d'octubre de 2010). Pàg.9
[117] Ibidem. Pàg.9
[118] Ibidem. Pàg.9
[119] Ibidem. Pàg.9
[120] Ibidem. Pàg.9

i que és «una trampa brutal»[121]. El test es basa a preguntar a altre persones sobre el subjecte en concret. Això té doble subjectivitat: «una la fiabilitat de l'informador i dos la fiabilitat del que interpreta el test»[122] Aquest test projectiu ja no només depèn de la interpretació del realitzador del test sinó també de la validesa de la informació que et dóna la persona preguntada. A més, les preguntes que es fan a les persones de l'entorn del subjecte es poden esbiaixar o fer amb mala intenció, de fet, les persones de l'entorn de les preses són persones de Màlaga, una ciutat acabada d'ocupar per l'exèrcit franquista: «per tant totes aquelles persones a les que pregunta: vostè què opina d'aquesta dona? expliquen l'alçada d'un campanar»[123]. No només es tracta de que les preguntes es facin o no amb mala intenció sinó que a més l'interpretador tornarà a revaluar la informació amb els paràmetre que a ell més li interessin. «Així que sembla quelcom molt poc seriós científicament, molt tendenciós des del punt de vista polític»[124]. Respecte les mesures antropomètriques l'elaboració d'aquestes és correcte el problema és la correlació que fa entre la figura corporal i les característiques psicològiques seguint l'esquema de Kretschmer. A partir d'una determinada tipologia corporal s'atribueixen unes característiques psicològiques, per exemple una persona pícnica té tendència a la ciclotímia però: «no hi ha correlacions demostrades en absolut»[125]. Només són aproximacions, poden ser dades observacionals, no hi ha cap evidència i els resultats depenen del que cregui l'observador. En conseqüència, les relacions que s'estableixen no tenen validesa científica perquè no han estat comprovades per mitjà d'un procés estadístic, només són dades aproximades.

En conclusió, el valor científic dels resultats de les investigacions és: «zero, absolutament». No tenen cap base sòlida, de fet: «hagués fet el que hagués fet, Vallejo hauria arribat a es mateixes conclusions, perquè és que la conclusió ja està cantada i decidida abans de que pugui plantejar cap hipòtesis»[126]. Els resultats estaven escrits abans de realitzar les investigacions.

Conclusions

[121] Consultar annex: entrevista a Ricard Vinyes (17 de setembre de 2010). Pàg.3
[122] Consultar annex: entrevista a la Dra. Humbert (27 octubre de 2010). Pàg.9
[123] Consultar annex: entrevista a Ricard Vinyes (17 de setembre de 2010). Pàg.3
[124] Ibidem. Pàg.3
[125] Consultar annex: entrevista a la Dra. Humbert (27 octubre de 2010). Pàg.9
[126] Consultar annex: entrevista a Ricard Vinyes (17 de setembre de 2010). Pàg.3

Recollides les evidències i el testimoni de Maria Soledad Humbert, psiquiatre biologista podem concloure que els resultats de les investigacions no són vàlids i, consegüentment, podem confirmar la nostra hipòtesis. Ni les tesis de les quals parteix Vallejo-Nágera per dur a terme les investigacions estan ben fonamentades ni les proves que es realitzen són objectives i com la ciència és una branca del coneixement caracteritzada per la seva objectivitat podem assegurar que els resultats no són vàlids ni científicament fiables.

4.3. Vallejo-Nágera legitima el *Nuevo Estado*?

La nostra hipòtesis a la pregunta metodològica: van les investigacions realitzades pel psiquiatre legitimar el nou règim? La nostra hipòtesis és que sí, que els resultats pseudocientífics de les seves investigacions van legitimar el règim i van ajudar a consolidar la dictadura. El primer mètode que utilitzarem per contrastar la hipòtesis són les enquestes.

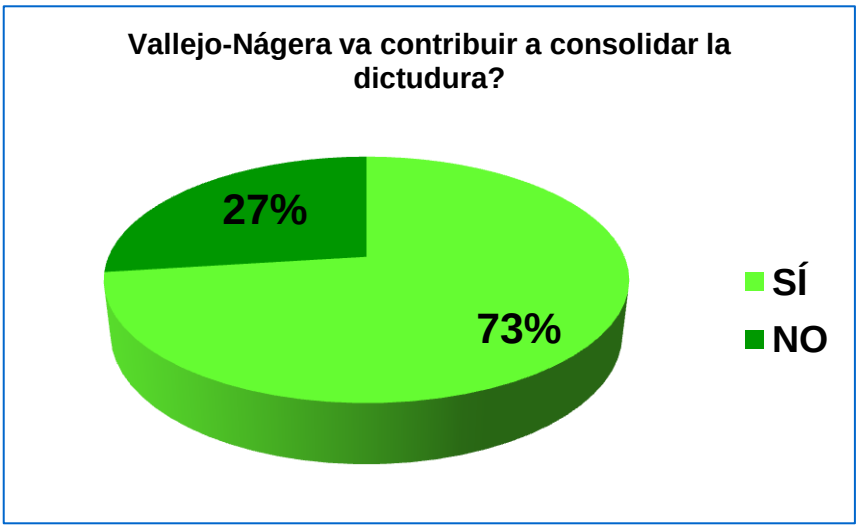

Fig. 57: Gràfic sobre la contribució de Vallejo-Nágera al règim franquista. Font: enquestes.

El gràfic anterior és un diagrama de sectors i la variable estadística, és a dir, la característica que estudiem en els individus de la població és si creuen que Vallejo-Nágera va contribuir a consolidar la dictadura. Aquest gràfic està fet sobre una mostra de 100 persones i no de 200 com les demés preguntes perquè només 100 persones coneixien a Vallejo-Nágera podien, doncs, respondre aquesta pregunta. Un 73% dels enquestats, el que equival a 73 persones del total, creuen que Vallejo-Nágera sí ajuda a consolidar la dictadura. Per arribar a unes millors conclusions, tal i com farem d'ara en endavant, analitzarem els resultats segons l'edat, el sexe i els estudis cursats mitjançant diagrames de barres.

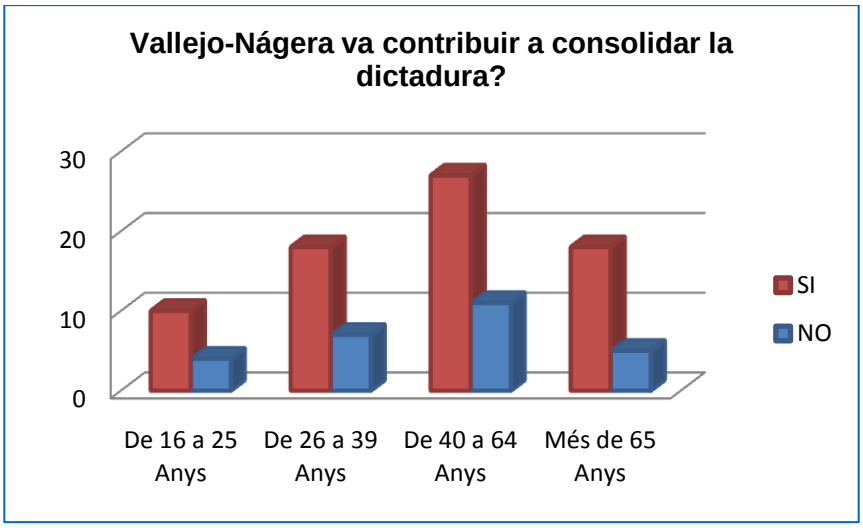

Fig. 58: Gràfic sobre la contribució de Vallejo-Nágera al règim franquista per edats. Font: enquestes.

El diagrama de barres mostra els resultats per edats. En tots els grups surt com a clar vencedor el sí. En aquest sentit, no hi ha dubte que l'opinió general considera que l'aportació d'aquest personatge va contribuir a legitimar les bases ideològiques del règim i conseqüentment va consolidar la dictadura.

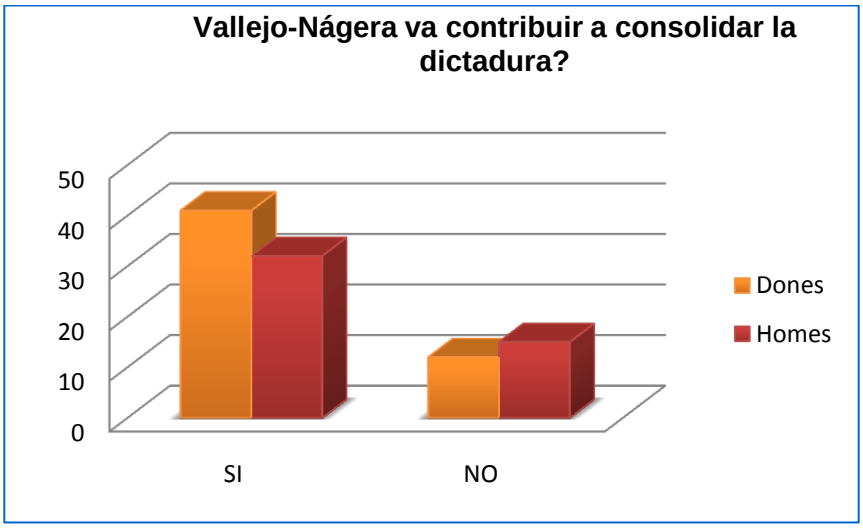

Fig. 59: Gràfic sobre la contribució de Vallejo-Nágera al règim franquista per sexes. Font: enquestes.

Per sexes els resultats també han estat positius pel sí en ambdós sexes, tot i que, hi ha més homes que creuen que no es pot comparar. Aquesta pregunta de l'enquesta l'han contestada 53 dones i 47 homes. De les 53 dones 41 diuen que sí va contribuir a consolidar la dictadura 12 no, mentre que dels 47 homes 32 creuen que sí i els 15 restants que no. El tant per cent dels que creuen que sí és: en dones

77,36% i en homes 68,09%. La diferència és gairebé de 10 punts entre els percentatges dels dos sexes.

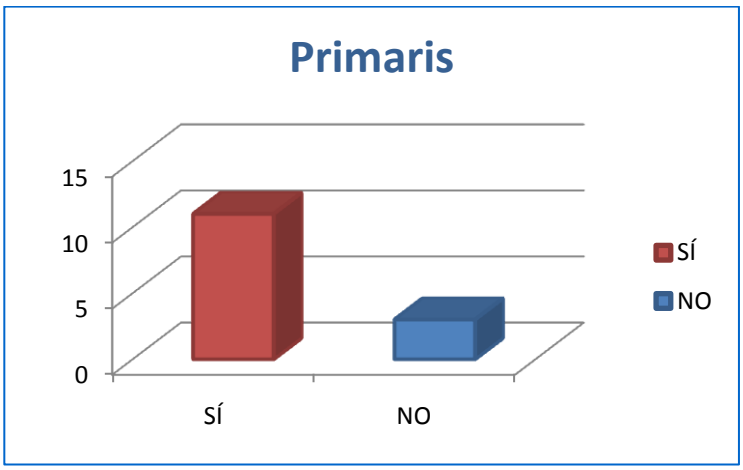

Fig. 60: Gràfic sobre la contribució de Vallejo-Nágera al règim franquista per estudis. Font: enquestes.

Seguidament, analitzem els gràfics per estudis. En el grup d'estudis primaris 11 persones de 14 creuen que sí va contribuir mentre que 3 creuen que no. El percentatge dels que han respost sí és de 78,57%.

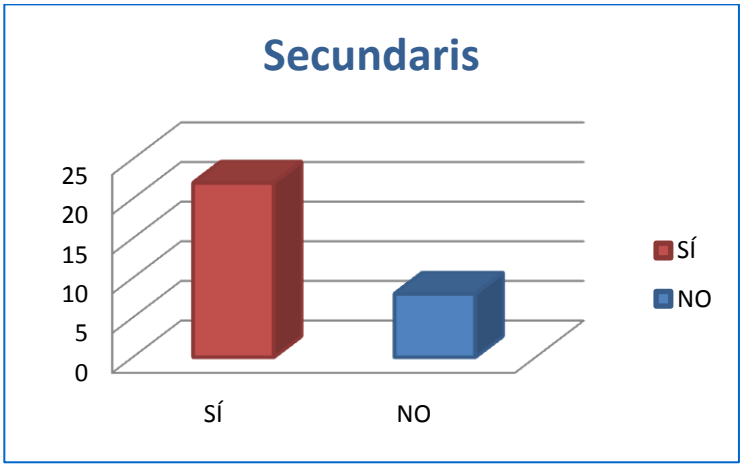

Fig. 61: Gràfic sobre la contribució de Vallejo-Nágera al règim franquista per estudis. Font: enquestes.

En el grup d'estudis secundaris 22 persones de 30 creuen que l'aportació del primer catedràtic espanyol va ser clau alhora de configurar el *Nuevo Estado* i consolidar el règim i 8 creuen que no. El tant per cent dels que han respost sí és de 73,33%.

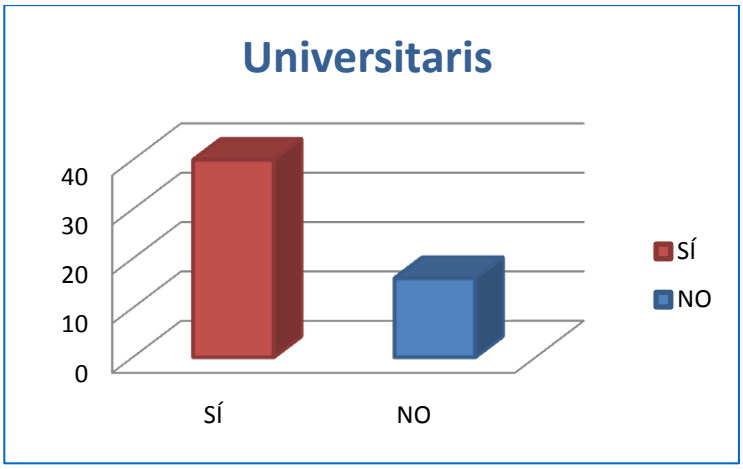

Fig. 62: Gràfic sobre la contribució de Vallejo-Nágera al règim franquista per estudis. Font: enquestes.

En el grup d'estudis universitaris el nombre de persones que han respost afirmativament són 40 sobre les 56 del total mentre que 16 han respost que no. El percentatge de les que han respost sí és de 71,43%. Aquest és el grup on el tant per cent és menor així doncs, hi ha un 28,57% que considera que el paper del psiquiatre i les seves aportacions científiques no van ser tant importants.

Per acabar de confirmar l'hipòtesis tindrem present els testimonis d'Aram Monfort i Ricard Vinyes.

«Sí. Sí absolutament»[127] Vallejo-Nágera legitima el *Nuevo Estado*. A mesura que l'exèrcit franquista anava avançant i ocupant els pobles i ciutats desplegava el seu òrgan repressió sobre els vençuts. La repressió va ser present al llarg dels 36 anys de dictadura però la més dura es va donar els any 40. Aquesta repressió va ser una repressió planificada contra l'opositor polític que necessitava ser justificada, i per això, per justificar i legitimar la pràctica repressiva Franco va buscar tres arguments: el moral aportat per l'església, l'econòmic i el científic aportat per Antonio Vallejo-Nágera. El moral aportat per l'església l'estudiarem més endavant. L'econòmic justificava el treball semiesclau que havien de fer els vençuts:

> «Tres razones fundamentales existen para firmarnos en la necesidad de que la mano de obra de los prisioneros de guerra debe ser utilizada en la reconstrucción de los pueblos destruidos por las hordas rojas: 1. El principio lógico y justo de que reconstruyan con su esfuerzo aquellos que destruyeron o ayudaron a destruir con su odio y cobardía; 2. La economía que para la Hacienda pública significa la baratura de la mano de obra de prisioneros; 3. La necesidad imperiosa de que los

[127] Consultar annex: entrevista a Aram Monfort i Coll (12 de novembre de 2010). Pàg. 17

> prisioneros no sean unos parásitos del Estado, cumpliendo a la vez el deseo del Caudillo que les ha concedido el derecho al trabajo que dignifica».[128]

L'últim, l'argument "científic" l'aporten els resultats de les investigacions de Vallejo-Nágera. Científic entre cometes perquè hem comprovat que els resultats no tenen cap validesa científica i que per tant, la repressió no estava ben justificada. Tot i així, a Franco no li importava molt si els resultats eren fiables o no, amb les investigacions aconseguia que la ciència justifiqués el seu òrgan repressiu. El nou Estat s'estava creant i necessitava eliminar qualsevol residu de resistència, era necessari eliminar de socarrel tota oposició política per conferir força i estabilitat al nou règim. Per això requeria la repressió però havia de ser una repressió legitimada. Prova de la importància de l'argument científic i consegüentment de les investigacions és la rapidesa amb què es forma el Gabinete de Investigaciones Psicológicas i com va créixer exponencialment el reconeixement del psiquiatre un cop obtinguts els resultats. Franco només havia trigat 10 dies en respondre la petició del doctor demanant la institució i mes i mig més tard, el 8 d'octubre de 1938 ja havien sortit publicats els primers resultats. La celeritat es deu a que l'exèrcit franquista era molt eficaç però sobretot a que: «del que es tracta en el fons és de que la ciència digui que el republicà és tant dolen, és tant pervers com tots ells creuen i si ho diu la ciència molt millor, és a dir, volen fer un arquetip del mal»[129]. L'objectiu del Gabinet era aconseguir: «un discurs científic per justificar uns prejudicis polítics»[130]. Al cap i a la fi: «tots els exèrcits i tots els estats han intentat sempre mostrar que l'adversari és pervers i trobar aquesta perversitat és el requeriment previ a la seva aniquilació»[131].

Una altra evidència de que els resultats legitimen el nou règim és la importància que adquireix la figura del psiquiatre. Vallejo-Nágera va ser ascendit de comandant a coronel i va rebre la felicitació de l'Estat major. En el seu full de serveis es poden veure tots els telegrames de felicitació que rep per haver fet les investigacions en els brigadistes i en les preses. Si el psiquiatre ja era reconegut en el món de la psiquiatria, les investigacions van augmentar la seva fama fins a tal punt que l'any 1951 va presidir el Primer Congrés de Psiquiatria celebrat a París.

---

[128] Archivo General Militar de Ávila, Fondo Cuartel General del Generalísimo, Rollo 128, Armario 1, Legajo 57, Carpeta 51, "Sobre la utilización de la mano de obra de los prisioneros en la reconstrucción de las Regiones Devastadas", 13-7-1938.

[129] Consultar annex: entrevista a Ricard Vinyes (17 de setembre de 2010). Pàg.3

[130] Consultar annex: entrevista a Aram Monfort i Coll (12 de novembre de 2010). Pàg.17

[131] Consultar annex: entrevista a Ricard Vinyes (17 de setembre de 2010). Pàg.3

Vallejo-Nágera tenia contacte directa amb Franco i les seves xarxes de poder eren considerables, només cal dir que és el primer i únic catedràtic de psiquiatria a Espanya: «obté la seva càtedra l'any 41 vestit de militar i amb la pistola, i la posa damunt de la taula, i evidentment el fa catedràtic, tu diràs»[132]. Vallejo-Nágera va controlar la psiquiatria espanyola fins els anys 60, quan va morir i va gaudir de gran prestigi dins l'exèrcit al llarg de la seva vida. D'aquesta manera, no es pot dir que Vallejo no ha estat una persona amb un pes important dins del règim autoritari de Franco i dir-ho és: «és confondre la realitat amb la ignorància pròpia»[133]. En poques paraules, Vallejo-Nágera va aconseguir que el seu discurs i el dels regeneracionistes s'institucionalitzés i prengués poder: «fent-lo penetrar en els intersticis de l'Estat, l'Estat assumeix aquest discurs com a propi»[134].

Conclusions

Amb els resultats de les enquestes i els testimonis d'Aram Monfort i Ricard Vinyes podem concloure que els resultats de les investigacions realitzades per Antonio Vallejo-Nágera legitimen el nou règim al qual aporten la necessària base científica. El psiquiatre va contribuir a consolidar la dictadura ja que l'essència d'aquesta és la repressió i van ser els resultats i per tant, la ciència la que va justificar aquesta repressió, encara que com hem pogut comprovar els resultats no tinguessin res de científics.

[132] Consultar annex: entrevista a Ricard Vinyes (17 de setembre de 2010). Pàg.3
[133] Ibidem. Pàg.3
[134] Ibidem. Pàg.3

4.4. El cas alemany

4.4.1. Eugenèsia i raça ària

L'eugenèsia, com ja hem definit anteriorment, és la branca de la ciència que tracta sobre totes les influències que milloren les qualitats innates d'una raça. Sabem també que aquesta ciència ha estat interpretada segons les necessitats de cada forma de poder en diferents períodes de la història de la humanitat i en diferents civilitzacions.

Nosaltres, per a comparar el cas espanyol hem pres com a exemple l'Alemanya de la Segona Guerra Mundial, el cas més evident d'eugenèsia del segle XX que coneixem. Per a poder-ne parlar extensament, primer farem una breu introducció al pensament nazi, basat en la idea d'una societat dividida en dos grups. Els que pertanyien al cos cultural i històric de la nació i els que no, que al cap de poc van ser identificats com "enemics". Conformaven aquest grup de rebutjats els jueus, els flamencs, els discapacitats psíquics i tots aquells que presentaven tendències antisocials, que rebien el nom de asocials hereditaris.

El concepte de raça ària, tot i ser molt antic està associat irremediablement amb el nazisme i l'obsessió d'Adolf Hitler per aconseguir una Alemanya "neta" i "pura", poblada únicament amb éssers superiors. Aquests havien de presentar un fenotip determinat i, a més a més, havien de compartir les bases ideològiques del líder del govern, o eren automàticament marginats i rebutjats dins la societat. Es defensava, sense cap mena d'argument, la puresa d'uns certs individus amb unes característiques semblants.

4.4.2. Joseph Mengele i Auschwitz

Josef Mengele, conegut com "l'àngel de la mort" pels seus experiments als camps d'extermini amb éssers humans es va instal·lar a Auschwitz l'any 1943. Ell era qui decidia quins dels presos arribats en els trens moririen directament i quins servirien per a treballar i/o per a l'experimentació. Les noies joves i els homes en bones condicions físiques eren destinats al treball, mentre que les embarassades, els nens, els vells i els discapacitats anaven directament a les cambres de gas.

Mengele sentia especial predilecció pels germans bessons com a subjecte d'estudi, interès que radicava en la influència rebuda per part de dos mestres que va tenir en l'Institut de Genètica i Eugenèsia, on va adquirir el

concepte de raça pura. Tots els experiments duts a terme per Mengele eren mancatsn de valor científic però no obstant eren finançats pel govern. Trobem, per exemple, intents de canviar el color dels ulls a partir d'injeccions de químics a la retina, amputacions diverses i fins i tot un cas documentat d'un intent de crear "siamesos artificials" mitjançant la unió de les venes de dos germans bessons, amb resultats nefastos. En cas de sobreviure als experiments, els individus eres quasi sempre assassinats i després els seus cossos sotmessos a dissecció. Una altra de les línies de la seva investigació va ser el virus "etno-específic", un virus al que únicament eren immunes els individus de raçaària, fet que deixava en evidència l'inferioritat d'aquells que no ho eren.

4.4.3 Es pot comparar?

La nostra hipòtesi a la pregunta metodològica: Es pot comparar el que va passar a Espanya amb el cas alemany? És que no, que no es pot comparar. Per tal de contrastar la hipòtesi, analitzarem els gràfics de les enquestes i explicarem les diferències entre els processos espanyols i alemanys a partir de les opinions de Ricard Vinyes i Aram Monfort.

La hipòtesis diu que el procés d'eugenèsia o intent d'eugenèsia d'Espanya no es pot comparar amb el projecte alemany. Per començar, analitzarem els resultats obtinguts de les enquestes. El següent diagrama de sectors mostra el que opinen els 100 enquestats d'aquesta (no són 200 perquè per aquesta pregunta era indispensable conèixer Vallejo-Nágera).

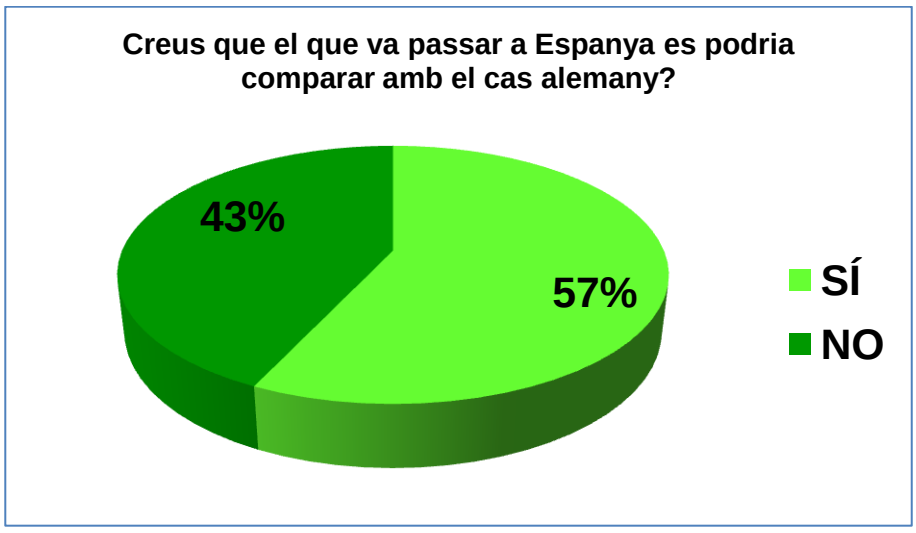

Fig. 63: Gràfic sobre la comparació amb el cas alemany. Font: enquestes.

Els resultats mostren que la majoria de la gent creu que sí es pot comparar amb el cas alemany, tot i així, la diferència no és tant gran com en altres casos. El 57% de la població considera que sí mentre que un 43% creu que no. A continuació, els diagrames de barres ens mostren els resultats per edats, sexe i estudis cursats.

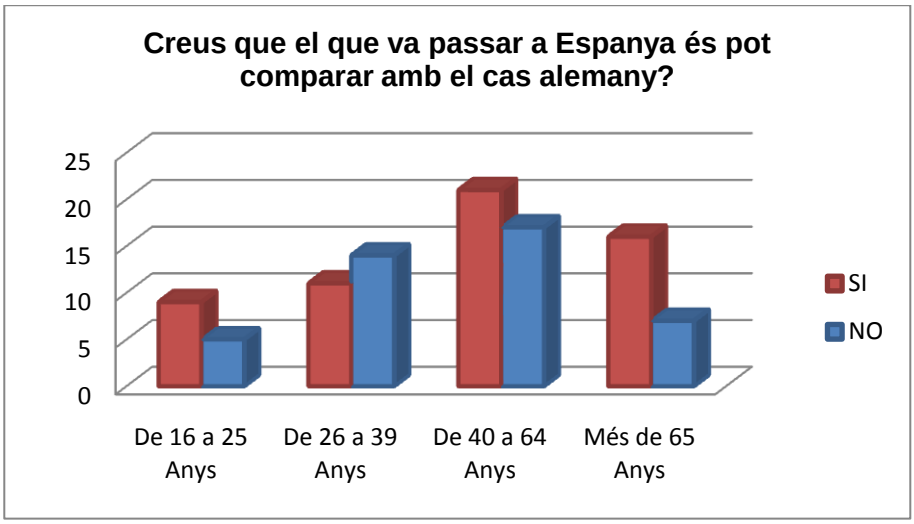

Fig. 64: Gràfic sobre la comparació amb el cas alemany per edats. Font: enquestes.

El diagrama de barres ensenya que no tots els grups creuen que es pot comparar l'Espanya franquista amb l'Alemanya nazi. En el grup de 16 a 25 anys 9 consideren que sí i 5 que no, en el grup de 26 a 39 anys 11 creuen que sí i 14 que no, en el 3r grup 21 creuen que sí i 17 que no i en l'últim, 16 han respost que sí i 7 que no. Els percentatges de les opcions guanyadores en cada grup són: en el primer grup un 64,29% ha respost que sí es pot comparar, en el segon grup un 56% creu que no es pot comparar, en el grup de 40 a 64 anys un 56,26% ha valorat que sí es pot comparar i en el grup de més de 65 guanya el sí amb un 69,56%. Aquests tants per cent permeten comprovar que els dos resultats en estat molt igualats i que en la majoria dels casos ha sortit que sí tot i que el segon grup ha conclòs que no. El grup on guanya es sí amb una majoria més àmplia és el quart. Això ho podem atribuir a que els altres grups al no van viure directament la repressió i han pogut tenir més perspectiva històrica.

Fig. 65: Gràfic sobre la comparació amb el cas alemany per sexes. Font: enquestes.

De les 52 dones enquestades un 61,54% (32 dones) creu que sí es pot comparar i un 38,46% (20 dones) creu que no. En el cas dels homes, un 52,08% (25 homes) conjectura que sí i un 47,92% (23 homes) conjectura que no. Els percentatges dels homes estan molt més igualats que els de les dones.

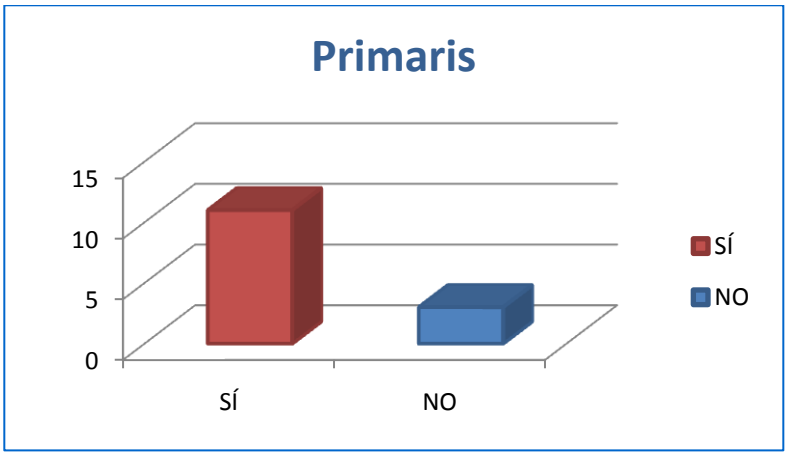

Fig. 66: Gràfic sobre la comparació amb el cas alemany per estudis. Font: enquestes.

Dels 14 individus que han cursat estudis primaris, 11, un 78,57% conclouen que el que va passar a Espanya sí es pot comparar amb el que va passar a l'Alemanya de Hitler i per contra només 3, un 21,43%, creuen que no.

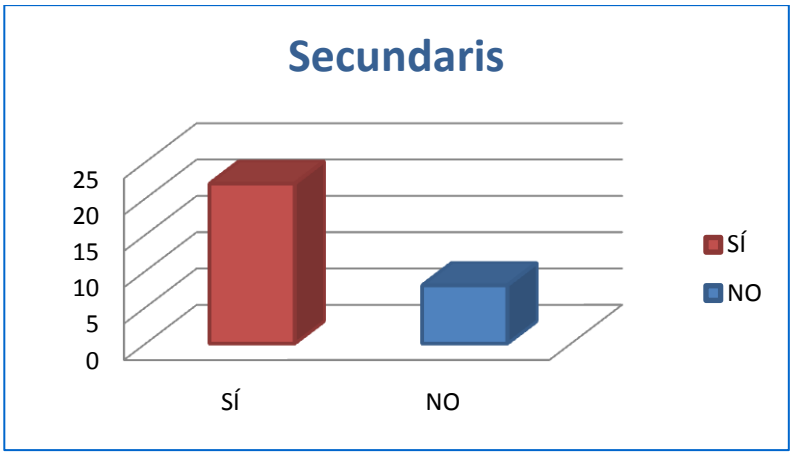

Fig. 67: Gràfic sobre la comparació amb el cas alemany per estudis. Font: enquestes.

Dels 30 individus que han cursat estudis secundaris, 22, un 73,33% conclouen que el que sí podem comparar el cas franquista amb el cas nazi i per contra només 8, un 26,67%, creuen que no.

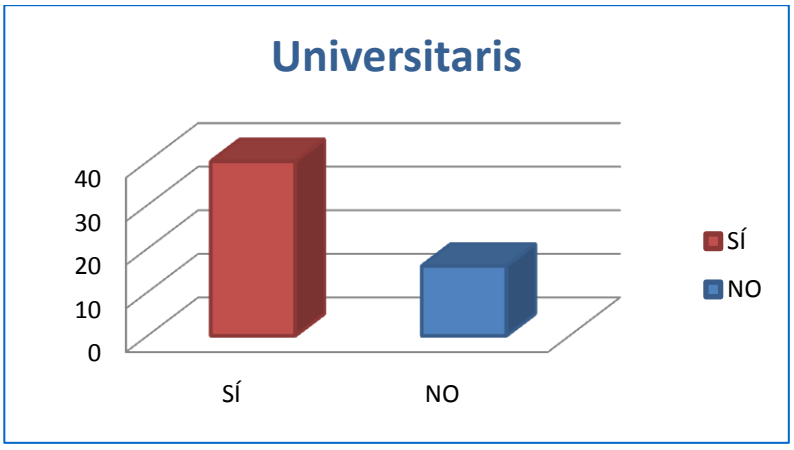

Fig. 68: Gràfic sobre la comparació amb el cas alemany per estudis. Font: enquestes.

Dels 56 individus que han cursat estudis universitaris, 40, un 71,43% conclouen que el que sí es pot comparar el que va passar aquí amb el cas nazi i 16, un 28,57%, que no.

Es pot concloure que en tots els grups el percentatge de persones que creuen que sí és força elevat però que en els grups on és més alt és en els d'estudis primaris i secundaris, grups que no han aprofundit tant en aquests temes.

Hi han dues diferències bàsiques entre Espanya i Alemanya. La primera fa referència a l'eugenèsia i ens l'explica Aram Monfort. L'eugenèsia alemanya és diferent a l'eugenèsia o intent d'eugenèsia espanyol bàsicament perquè la seva concepció de raça és diferent a la d'aquí. Els alemanys parlen de la raça com a

concepte estrictament biològic. Aquí a Espanya no es pot parlar de raça en aquest sentit perquè tant conservadors com marxistes pertanyen a la mateixa raça biològica. Per a Vallejo-Nágera la raça és quelcom espiritual de manera que l'eugenèsia ha d'anar encaminada a transformar l'ambient i a recuperar els valors de la raça hispana que s'havien perdut amb la Guerra del Francès. A Alemanya nazi, en canvi, l'objectiu eugenèsic era millorar la raça ària que estava essent degenerada per races inferiors com la jueva i per això l'únic mètode que es podia contemplar era l'extermini, i en tot cas, l'esterilització. Tot i així, en aquest apartat podem parlar d'una semblança, la voluntat d'infrahumanitzar l'enemic polític i apartar-lo de la societat. L'opositor no és vist com a rival polític o social, sinó que és considerat un enemic i com a tal se'l tracta amb una repressió excessiva.

Dins d'aquest apartat podem considerar la diferència entre els camps de concentració nazis i els espanyols. En el cas nazi, els camps van ser dissenyats com a eina per a aplicar un càstig col·lectiu als desafectes al nazisme abans de començar la II Guerra Mundial, mentre que en el cas franquista responen a una necessitat de guerra. Tampoc hi trobem la voluntat d'extermini que predominava en les altes esferes hitlerianes atès que el que els alemanys consideraven races inferiors a Espanya era vist com un problema de culturització, que es podia solucionar a partir d'una reeducació disciplinària i estricta. Per últim, els presoners dels camps nazis no tenien la possibilitat de sortir dels camps. Cal fer un petit incís, el fet que en els camps espanyols no es construïssin cambres de gas i per tant, no s'exterminés la gent no vol dir que el règim fos menys radical i més piadós amb els seus opositors. Així com els camps d'extermini nazis són tancats i abolits en acabar la guerra, com passa amb Mengele i el seu efecte (que acaba el 1945), els camps espanyols perduren un cop acabada la Guerra Civil i el seu índex de mortalitat és més elevat que el de la Itàlia feixista d'abans de la II Guerra Mundial.

La segona diferència prové justament d'una semblança. Ambdós règims i en general qualsevol règim totalitari, com ens diu la Dra. Humbert, busquen justificar-se i per això utilitzen la ciència. El màxim representant científic del cas alemany és Joseph Menguele i aquí és Antonio Vallejo-Nágera. La diferència fonamental entre els dos i per tant, en la manera de justificar científicament els dos règims totalitaris, és que Mengele fa experiments i Vallejo-Nágera fa investigacions. Ricard Vinyes insisteix en marcar la diferència: «Vallejo mai fa experiments (…) L'experiment és jo

punxo i tu crides. En una investigació pot haver-hi experiments o no»[135]. És més, considerar que s'experimentava amb els subjectes en els camps de concentració i presons espanyoles és una equivocació molt greu. Molta gent parlar d'experiments perquè: «sembla que així es pugui equiparar amb el model de perversitat que és el doctor Menguele per als alemanys. Oi que els alemanys feien experiments doncs els d'aquí també feien experiments. No, resulta que els d'aquí són iguals de dolents però resulta que no fan experiments. Vallejo-Nágera mai fa experiments, investiga»[136]. Tot i que ambdós individus comparteixen la nul·la solidesa científica de les seves bases, no és suficient. L'efecte que van causar en la societat del moment és un altre punt que els distancia. L'efecte Mengele, segons Vinyes, acaba el 1945 amb la derrota de l'imperi nazi. En canvi, l'efecte Vallejo repercuteix en un estat que durarà 40 anys, en un estat on avui en dia, més de 30 anys després de la fi de la dictadura, hi ha gent que no sap qui són els seus pares de veritat ni com es diuen realment.

Conclusions

Un cop contrastada la hipòtesi amb les dues opinions i amb els resultats de les enquestes, podem concloure que no es poden comparar els dos règims malgrat les enquestes diguin que sí. La majoria dels enquestats han valorat que sí es poden comparar perquè a primer cop d'ull pot semblar que tenen característiques compartides. Després d'haver entrevistat als dos professors d'història contemporània creiem fermament que no es pot comparar. Quan diem que no es poden comparar no volem dir que el cas alemany va ser més dur o cruel perquè com diu Ricard Vinyes: «jo no sé que és més bèstia si tallar-li el braç algú i fer-ne una làmpada o agafar milers de criatures, treure-les del costat dels pares i tancar-les»[137]. Creiem que no es poden comparar perquè tots dos règims totalitaris, malgrat estar íntimament relacionats entre ells, van seguir dinàmiques diferents i a més, tampoc guanyem res comparant-los.

[135] Consultar annex: entrevista a Ricard Vinyes, (17 de setembre de 2010). Pàg.3
[136] Ibidem. Pàg.3
[137] Ibidem. Pàg.3

4.5. El paper de l'Església

L'església va ser un dels organismes que més pes van tenir en el règim franquista, per això ens preguntem quin va ser exactament el seu paper durant la postguerra i com va influir en el procés d'eugenèsia i repressió. La nostra hipòtesis és que l'església com a institució va augmentar els efectes de la repressió tot i que el catolicisme com a religió va disminuir l'abast de les pràctiques eugenèsiques. Per contrastar la primera part de la hipòtesis comptem amb els resultats de l'enquesta.

El següent gràfic és un diagrama de sectors i la variable estadística és de quina manera el catolicisme va incidir en la repressió.

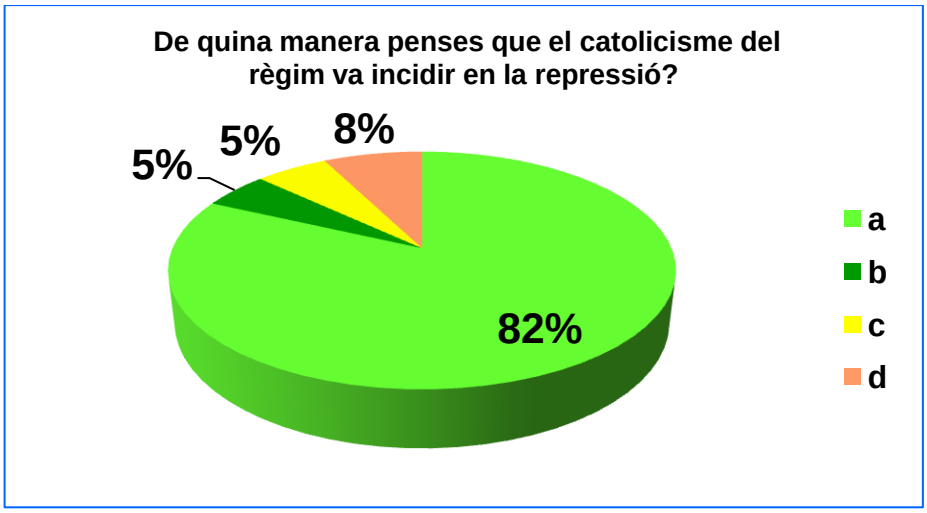

Fig. 69: Gràfic sobre el paper de l'església en la repressió. Font: enquestes.

La opció a) és que el catolicisme del règim va augmentar els efectes de la repressió, la b) és que els va disminuir, la c) és que no va incidir de cap manera i la d) és altres.

Els resultats donen una àmplia majoria a la opció a). Dels 200 individus 163 creuen que l'església augmenta la repressió, 10 que l'església disminueix els efectes, 11 que no incideix de cap manera i els 15 restants pertanyen a la opció d). Tot seguit, analitzarem els gràfics per edat, sexe i estudis per extreure conclusions. Tots els gràfics utilitzats són diagrames de barres.

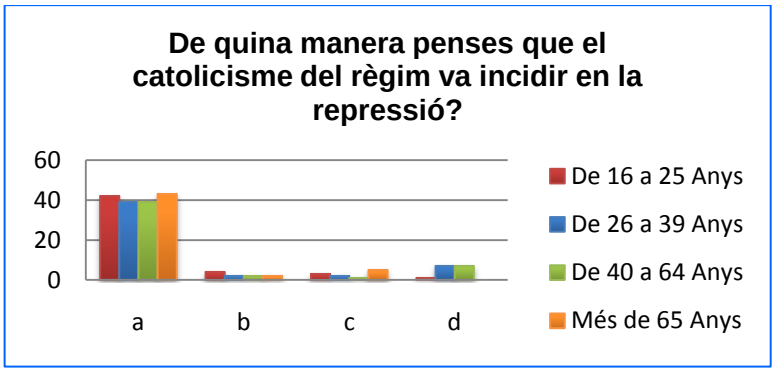

Fig. 70: Gràfic sobre el paper de l'església en la repressió per edats. Font: enquestes.

En el gràfic per edats, dels 163 individus que creuen que el catolicisme va augmentar els efectes de la repressió, 42 pertanyen al grup de 16 a 25 anys, 39 al grup de 26 a 39 anys, 39 al grup de 40 a 64 anys i 43 al grup de més de 65 anys. Dels 10 individus que creuen que el catolicisme de l'estat disminueix els efectes, 4 pertanyen al 1r grup, 2 al segon, 2 al tercer i 2 al quart. Dels 11 individus que creuen que el catolicisme no va incidir de cap manera, 3 són del 1r grup, 2 del segon, 1 del tercer i 5 del quart. Dels 15 que han respòs altres 1 és del primer grup, 7 del segon, 7 del tercer i del quart no hi ha ningú.

En tots els grups d'edat guanya amb una àmplia majoria l'opció a), és a dir, que l'església va augmentar els efectes de la repressió. Cal remarcar que els dos grups on el nombre és més elevat són el de 16 a 25 anys i el de més de 65. Aquest últim es pot explicar perquè és el grup de gent que ha viscut directament la repressió de la postguerra i que per tant, sap de primera mà quin paper hi va jugar l'església. D'altra banda, que el primer grup tingui un percentatge tant elevat es deu a la imatge que tenen de l'església i la influència que sempre ha exercit aquesta institució en l'esfera política, especialment en un règim que va beneir de manera manifesta.

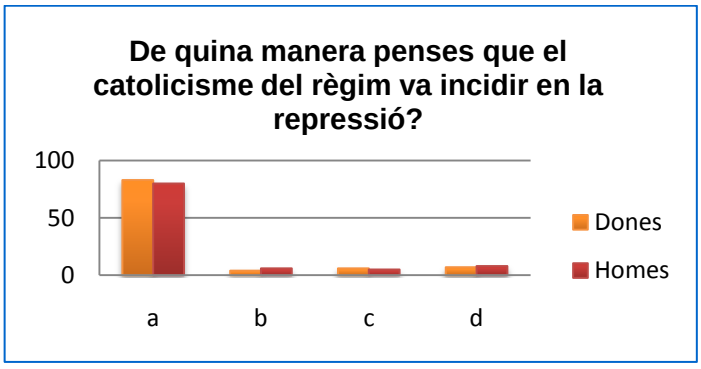

Fig. 71: Gràfic sobre el paper de l'església en la repressió per sexes. Font: enquestes.

Per sexes, sobre el total de 100 dones enquestades, 83 han escollit la opció a), 4 la opció b), 6 la opció c) i 7 la opció d). En el cas dels 100 homes enquestats, 80 han escollit la opció a), 6 la opció b), 5 la opció c) i 8 la opció d). En aquest cas, la diferència entre dones i homes és mínima i guanya per majoria la opció a, és a dir, el catolicisme va augmentar els efectes de la repressió.

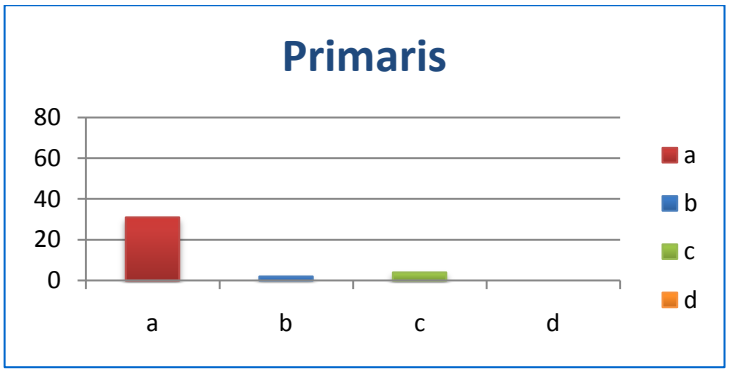

Fig. 72: Gràfic sobre el paper de l'església en la repressió per estudis. Font: enquestes.

Sobre el total de 200 individus de la mostra 37 han cursat estudis primaris. Els resultats obtinguts són: 31 han respost la a), 2 han respost la b), 4 han respost la c) i ningú ha respost la d).

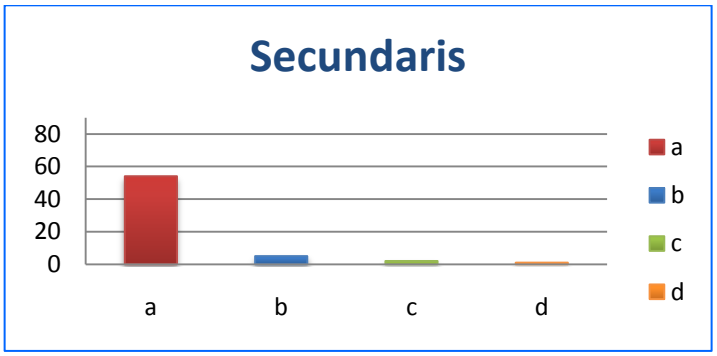

Fig. 73: Gràfic sobre el paper de l'església en la repressió per estudis. Font: enquestes.

Dels 200 individus de la mostra, 62 han cursat estudis secundaris. Els resultats obtinguts són: 53 han respost la opció a), 5 la b), 2 la c) i només 1 la d).

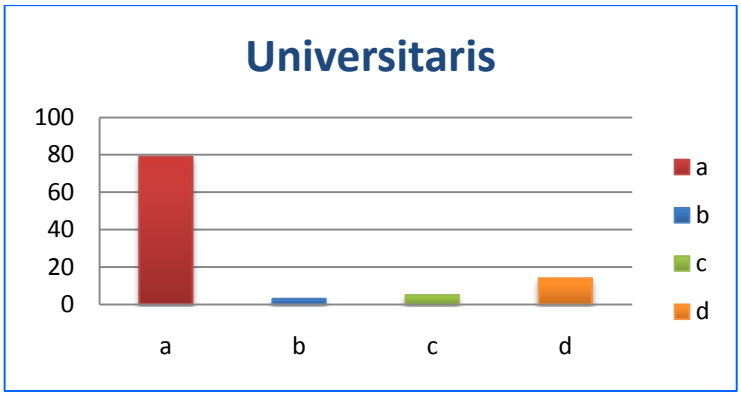

Fig. 74: Gràfic sobre el paper de l'església en la repressió per estudis. Font: enquestes.

Dels 200 individus de la mostra, 101 han cursat estudis universitaris. Els resultats obtinguts són: 79 han respost la opció a), 3 la b), 5 la c) i només 14 la d).

Per fer-nos una idea, els enquestats de cada grup que creuen que el catolicisme augmenta els efectes representen els següents tant per cents: del grup d'estudis primaris un 83,78%, del grup d'estudis secundaris un 87,09% i del grup d'estudis universitaris un 78,21%. En tots els grups i independentment de l'estudi realitzat està present el paper de l'església durant la postguerra i la dictadura. El tant per cent d'universitaris és menor que en els altres dos grups perquè molts d'ells han matisat que gràcies al catolicisme el grau de repressió no va assolir el nivell del genocidi alemany.

La conclusió que en traiem dels resultats és que la majoria dels enquestats han valorat que l'església va estar a favor del règim i va contribuir a augmentar els efectes de l'ambient repressiu. Per acabar de contrastar la primera part de la hipòtesis comptem amb el testimoni d'Aram Monfort i amb la informació extreta dels llibres: *El papel político de la Iglesia Católica en la España de Franco* i *El franquismo y la iglesia.*

Aram Monfort afirma que: «L'església estava al costat del règim» [138] o dit en altres paraules: «l'església forma part dels vencedors, l'església forma part dels conservadors»[139]. L'església justificava el cop d'estat i la repressió un cop guanyada la guerra pels franquistes. Prova del posicionament de l'església és la carta que fan l'agost de 1937, en plena guerra civil encara, sobre la lluita entre el bé i el mal i és que: « la guerra se presentava como "santa" o , "cruzada"; "religiosa",

[138] Consultar annex: entrevista a la Presidenta de la Associació per a la recuperació de la memoria histórica de Catalunya, (24 de novembre de 2010). Pàg.15
[139]Consultar annex: entrevista a Aram Monfort i Coll (12 de novembre de 2010). Pàg.17

en definitiva»[140]. El mal eren els rojos. L'església s'implica i diu que: «tot el que se'ls hi està fent a aquesta gent està justificat perquè han pecat i han d'expirar els seus pecats»[141]. El més clar exemple de com l'església es va involucrar en l'organisme repressiu és el fet que el sistema de redempció de penes pel treball de 1939 fos ideat per un jesuïta, per José Antonio Pérez del Pulgar. Pérez del Pulgar: «justifica ideològicament i amb arguments religiosos perquè els que han estat jutjats i condemnats han de treballar per l'Estat»[142]. La institució eclesiàstica juga, doncs un paper molt important en la repressió del Nuevo Estado cap els vençuts, però no només en la repressió sinó en el règim franquista i en la societat de la dictadura. Aquesta organització religiosa recolzava el règim i recíprocament el règim recolzava l'església de manera que la importància d'aquesta en la societat va anar creixent exponencialment: «la población, visto el apoyo oficial que se presta a la Iglesia, se siente casi obligada a la pràctica religiosa, tanto en aras del medro personal como para protegerse de eventuales acusaciones polítcas anteriores»[143]. Qui no anava a missa era sospitós de ser roig. «Las relaciones (...) de la Iglesia y el Estado en España y la importancia presente de aquélla en la vida pública arranca de la guerra»[144]. L'església va tenir durant els anys que Franco governava Espanya una altíssima incidència en la vida espanyola. El general Franco havia format un *Nuevo Estado* on l'església era un dels pilars fonamentals. Pel cap de la dictaduran amb la victòria l'institució catòlica renaixia després de l'època liberal i l'Estat unia tots els espanyols en una sola religió:

> «La unión de los católicos españoles, que divididos durante más de un siglo por las baderías políticas pareció ser un crónico mal de resolución imposible (...) hoy se ha hecho, por fin, con la supresión de partidos y la derrota de los separatismos».[145]

La segona part de la nostra hipòtesis és si el catolicisme augmenta o disminueix els efectes del procés d'eugenèsia. Per respondre a aquesta hipòtesis presentem el testimoni de Ricard Vinyes.

Tal i com ens explica Ricard Vinyes, el concepte d'eugenèsia per Vallejo és diferent el concepte que tenen els britànics o els alemanys. Com que per ell la raça

[140] RUIZ Rico, Juan Jose: *El papel político de la Iglesia Católica en la España de Franco*. Pàg 76.
[141] Consultar annex: entrevista a Aram Monfort i Coll (12 de novembre de 2010). Pàg.17
[142] Ibidem. Pàg.17
[143] RUIZ Rico, Juan Jose: *El papel político de la Iglesia Católica en la España de Franco*, *op. cit.* Pàg 76.
[144] Ibidem. Pàg 76.
[145] GOMANEZ Perez, Rafael: *El franquismo y la Iglesia*. Pág 50.

és quelcom espiritual, per regenerar-la les pràctiques que s'han de dur a terme són de segregació i de reeducació política i social i no s'ha d'exterminar o esterilitzar als individus considerats inferiors. Per què diu això?: «això ho diu pel seu catolicisme perquè si has de ser conseqüent en pràctiques eugenèsiques el que has de fer és liquidar a aquelles persones o impedir que es reprodueixin»[146]. En els textos de Vallejo queda ben clar, que ell no pot impedir que es reprodueixin dos individus perquè va en contra dels principis del catolicisme i tampoc els podia matar. Així doncs, podem dir que el catolicisme va mitigar l'abast de les pràctiques eugenèsiques.

Conclusions

Les enquestes, les fons primàries i els testimonis de Ricard Vinyes i Aram Monfort contrasten i confirmen la nostra hipòtesis. Nosaltres dèiem que l'Església Catòlica augmenta els efectes de la repressió però que per al contrari el catolicisme disminueix l'abast de les pràctiques eugenèsiques. Les informacions utilitzades per contrastar la hipòtesi ho confirmen: l'església formava part dels vencedors i va donar la justificació moral a la repressió, es podia fer qualsevol cosa amb els vençuts perquè havien pecat. Per altra banda, els principis catòlics impedeixen exterminar a qualsevol persona ja que és una creació de Déu i tampoc permet privar de la paternitat a ningú. Gràcies aquest catolicisme les pràctiques eugenèsiques no van arribar al extermini com en el cas alemany.

[146] Consultar annex: entrevista a Ricard Vinyes (17 de setembre de 2010). Pàg.3

4.6. Es coneix Antonio Vallejo-Nágera?

Creiem oportú acabar la nostra recerca amb aquesta pregunta metodològica: es coneix Antonio Vallejo-Nágera i per tant, la seva aportació al règim franquista? Sabem que encara queda molt per conèixer del que va passar durant la guerra i la postguerra i precisament creiem que la figura del psiquiatre i la seva obra és una de les parts menys conegudes del règim.

En primer lloc, per contrastar les hipòtesis analitzarem els resultats de les enquestes. El següent gràfic és un diagrama de sectors i la variable estadística és si coneixen a Antonio Vallejo-Nágera.

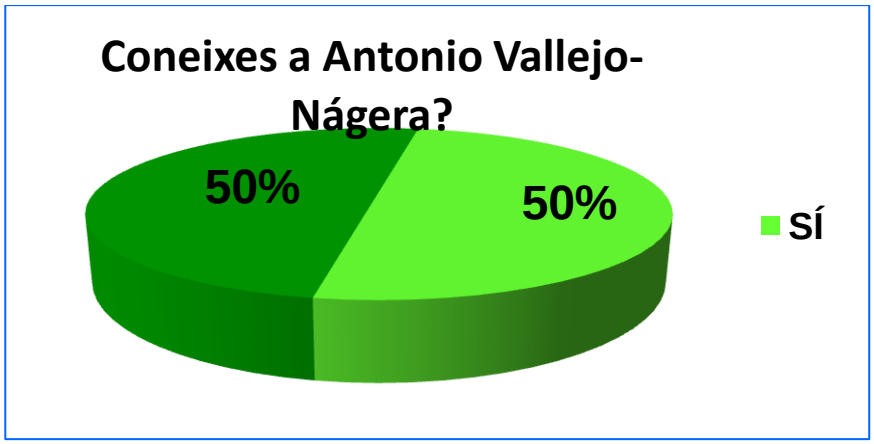

Fig. 75: Gràfic sobre si es coneix Vallejo-Nágera. Font: enquestes.

Els resultats mostren un empat. El 50% de la població coneix a Antonio Vallejo-Nágera mentre que el 50% restant no, és a dir, en una mostra de 200 individus, 100 coneixen al psiquiatre i els altres 100 no.

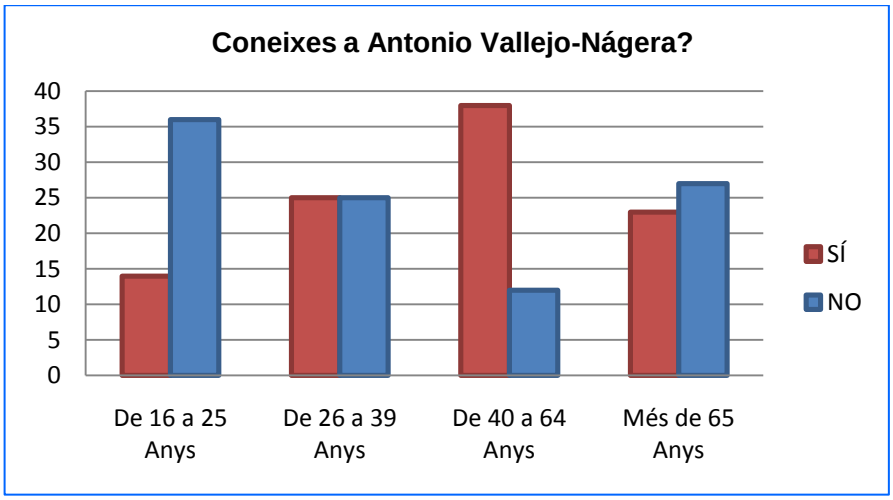

Fig. 76: Gràfic sobre si es coneix Vallejo-Nágera per edats. Font: enquestes.

La gràfica mostra que el grup més jove, el de 16 a 25 anys, és el que menys coneix al psiquiatre espanyol. En aquest grup el nombre d'individus que no coneix a Vallejo-Nágera (36 individus), gairebé triplica als que sí el coneixen (14 individus). En el segon grup, el de 26 a 39 anys, el nombre de persones que coneix a Vallejo-Nágera (25 individus) és idèntic al nombre de persones que no el coneix (25 individus). En el tercer grup, de 40 a 64 individus, la balança es decanta cap al sí. Dels 50 individus 38 coneixen a Vallejo-Nágera i 12, el que significa més del triple de la població. En l'últim grup, el de més de 65 anys, hi ha més gent que no el coneix, tot i que està força igualat. Hi ha 27 individus que no el coneixen per 23 que sí.

La principal conclusió que extraiem és que el grup que més coneix Vallejo-Nágera és el grup que va dels 40 anys als 64. Això ho podem atribuir a que és, juntament amb el 4t grup , el grup que ha viscut el franquisme i aquest en concret el que n'ha pres més consciència. Amb això volem dir que és el més ben informat, el que més s'ha interessat alhora de conèixer la veritat dels 36 anys de dictadura. Probablement molt dels enquestats van lluitar activament en l'oposició política contra el règim, és normal doncs, que sigui el grup que menys coneix al psiquiatre. El 4t, és el que a viscut la guerra i la postguerra però, tot i així, la majoria no coneix Vallejo-Nágera. Això és perquè Vallejo no és un home mediàtic sinó que ajuda a consolidar la dictadura però des de l'àmbit científic i ideològic. A nivell polític Vallejo no era conegut, no tenia difusió ni en la premsa escrita (a part de la científica) ni en ràdio i televisió. En el 1r grup un gran nombre dels enquestats no coneix Vallejo-Nágera. El psiquiatre és poc conegut entre els joves per dos motius bàsicament: primer perquè en els estudis secundaris no es pot aprofundir en la matèria per manca d'horari lectiu i si individualment un no està interessat en aquest tema és molt difícil arribar a conèixer la figura del psiquiatre. El segon argument és el mateix que en el 4t grup, Vallejo no és un home de la política, sinó que és un psiquiatre. En el 2n grup, probablement aquells que el coneixen són els de més de 35 anys que són els que tenen més present la dictadura.

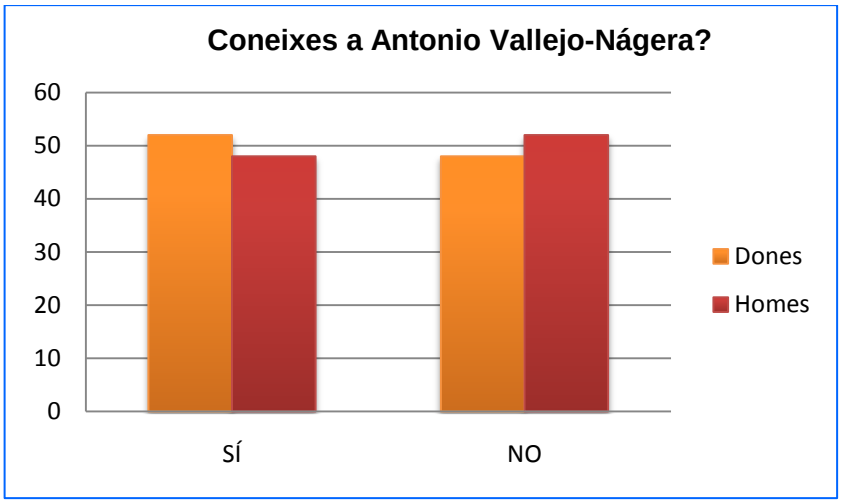

Fig. 77: Gràfic sobre si es coneix Vallejo-Nágera per sexes. Font: enquestes.

Els resultats obtinguts segons els gràfics per sexes són molt semblants. Hi ha 52 dones que coneixen a Vallejo-Nágera i 48 que no, mentre que 48 dels homes sí el coneix i 52 no el coneixen. La diferència entre els dos sexes és molt petita, per això no la podem considerar significativa. Queda palès que tant homes com dones s'han interessat per aquesta part de la història.

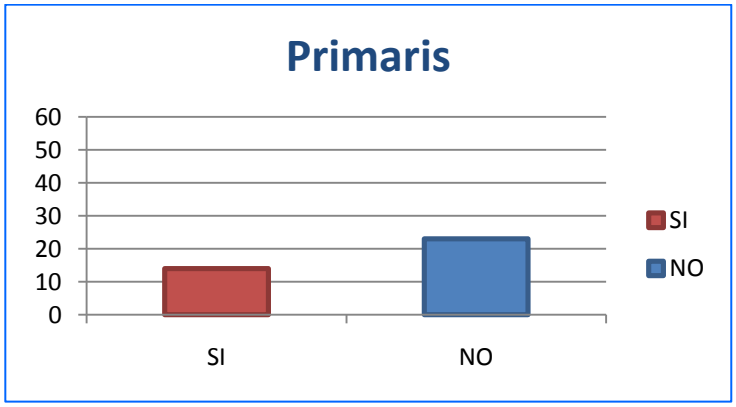

Fig. 78: Gràfic sobre si es coneix Vallejo-Nágera per estudis. Font: enquestes.

Seguidament examinarem els resultats dels gràfics per edats. Dels 200 individus de la mostra 37 han cursat estudis primaris, 62 secundaris i 101 universitaris. Dels 37 individus que han cursat estudis primaris, 14 (37,84%) sí coneixen al psiquiatre espanyol i la majoria, 23 (62,16%) individus no el coneixen.

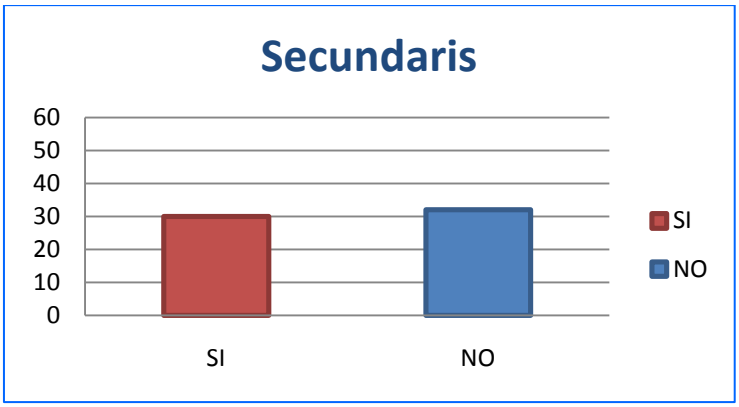

Fig. 79: Gràfic sobre si es coneix Vallejo-Nágera per estudis. Font: enquestes.

Dels 62 que han cursat estudis secundaris 30 (48,39%) no coneixen a Vallejo-Nágera i 32 (51,61%) sí. En aquest cas el resultat és molt semblant i la diferència mínima.

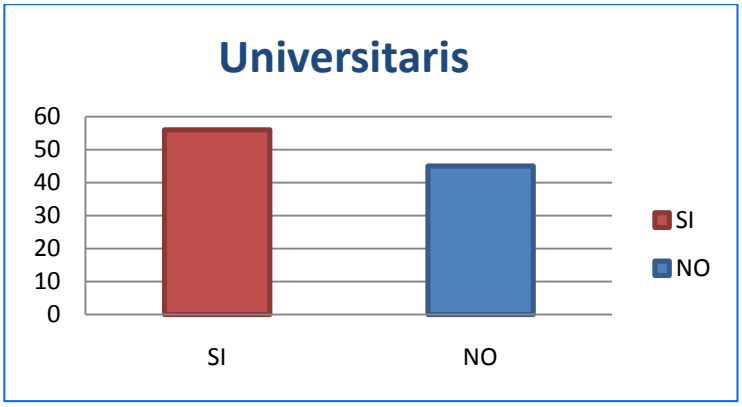

Fig. 80: Gràfic sobre si es coneix Vallejo-Nágera per estudis. Font: enquestes.

Per acabar, dels 101 que han cursat estudis universitaris la majoria, 56 (55,45%) individus sí que el coneixen i la resta, 45 (44,55%), no. El grup d'estudis universitaris és l'únic grup on el nombre de persones que coneixen a Vallejo és major al nombre de persones que no el coneixen. Malgrat tot, el nombre de persones que no el coneixen és elevat fet que atribuïm a que les persones que cursen carreres científiques o tecnològiques estan molt especialitzades en aquesta branca del coneixement i no es senten tan atretes per temes com el tractat en el nostra treball. En el grup d'estudis secundaris el resultat és molt semblant i en el de primaris guanya el no. Molta de la gent del grup d'estudis primaris és precisament gent gran que va tenir que deixar els estudis al esclatar la guerra. La gent que el coneix és gent que s'ha interessat pel tema.

La nostra hipòtesis és que Vallejo-Nágera és poc conegut en els nostres dies. Les enquestes no confirmen la nostra hipòtesis ja que la meitat de la població el coneix. Per acabar de contrastar la hipòtesis hem recollit el testimoni de Ricard Vinyes i d'Aram Monfort, professor d'història contemporània de la UB i professor d'història contemporània de la UAB.

Per Ricard Vinyes Vallejo-Nágera no és conegut: «és un personatge després amb els anys poc conegut»[147]. Perquè no és coneix? El primer motiu és perquè: «no era res en quant a discurs»[148]. En segon lloc, i com a argument molt important, sosté Ricard Vinyes que no és coneix perquè és un home del pensament de la dictadura i per tant la psiquiatria d'avui en dia, la psiquiatria de la democràcia, no pot heretar res de Vallejo-Nágera. No pot heretar res d'un home que creu que els obrers són éssers a liquidar perquè són mal educats, grollers... La psiquiatria de Vallejo-Nágera: «és una cosa que no és funcional»[149]. Una prova de que la psiquiatria no pot heretar res de Vallejo ens la dóna la Dra. Humbert, psiquiatre biologista, que en l'entrevista que li vam realitzar ens va comentar que ella no havia estudiat Vallejo-Nágera. Com pot ser que un home capdalt en la psiquiatria del s. XX no s'estudiï a la Universitat? La resposta és la que hem comentat anteriorment, la psiquiatria de Vallejo no és funcional, no es pot aprofitar. De Vallejo actualment només queden: «Els símbols de la dictadura, un carrer cèntric de Madrid que es diu Antonio Vallejo-Nágera és un símbol de la dictadura, i és en aquests símbols és on se'l recorda»[150]. Vallejo-Nágera va ser un home molt important en el règim franquista que: «té accés directa a Franco i a l'exèrcit hi té un gran prestigi que se l'ha anat creant a través de jocs de mans»[151]. Tot i així, el psiquiatre: «científicament no res per això, per això la psiquiatria espanyola dels anys 60 estava com estava»[152]. Aquests són els motius bàsics pels quals actualment Vallejo-Nágera és un home poc conegut fins i tot en l'àmbit de la psiquiatria, tal i com defensa Ricard Vinyes.

«No es coneix». Aquesta és la resposta d'Aram Monfort a la pregunta: es coneix Vallejo-Nágera? Coincideix amb l'historiador en què el psiquiatre és poc o

[147] Consultar annex: entrevista Ricard Vinyes (17 de setembre de 2010). Pàg.3
[148] Ibidem. Pàg.3
[149] Ibidem. Pàg.3
[150] Ibidem. Pàg.3
[151] Ibidem. Pàg.3
[152] Ibidem. Pàg.3

gens conegut perquè és: «una part de la història molt bruta, molt lletja i molt desagradable». L'explicació que ens dóna l'Aram és que en general els anys de postguerra i dictadura no es coneixen prou bé. Aprofundint en el tema trobem bàsicament dues raons per les quals avui en dia la gent no coneix tot el que va passar durant aquests 36 anys d'història. La primera és que el règim ho va intentar amagar i la segona és que la gent que ha patit la repressió del franquisme no vol recordar-ho. «El règim franquista va tenir la sort que va durar molts anys, va poder modificar el seu discurs, tot i que mai va perdre el que es coneix com legitimitat d'origen, és a dir, el règim ha guanyat la guerra i per tant pot fer el que vulgui i pot crear tot l'entramat jurídic i d'estat que crea i que funcionarà»[153] El règim franquista va tenir que amagar la repressió i tot el referent als camps de concentració i presons perquè no era justificable en quant a política exterior quan el panorama internacional va canviar: «els mateixos franquistes, de fet, són conscients els anys 40-50 de que això dels camps de concentració i de la repressió i les presons és difícilment justificable»[154]. A partir dels anys 50, el context internacional va canviar. Quan el règim franquista havia guanyat la guerra l'any 1939 a Europa els règims feixistes de Hitler i Mussolini estaven en auge però l'any 1943 amb la batalla de Stalingrad i amb l'entrada dels nord-americans i britànics a Itàlia per Sicília el rumb de la guerra que semblava decantada cap a l'eix Roma-Berlin comença a canviar.

La II Guerra Mundial acabarà amb la derrota dels aliats de Franco i llavors l'Espanya franquista que: «és un règim feixista, haurà d'anar readequant-se a un nou context internacional molt diferent al del seu origen»[155]. Per adequar-se a aquest nou context a Franco li anirà molt bé la Guerra Freda.

> «En aquest nou context de Guerra Freda, de relacions internacionals, d'enemistat entre les dues grans potències que han estat aliades durant la II Guerra Mundial que són la URSS i els EEUU, en aquest nou context de relacions tenses i d'enfrontament entre la URSS i els EEUU, Espanya té molt clar de quin bàndol estarà, no estarà amb les democràcies, estarà amb els anticomunistes i gràcies això podrà entrar al consell internacional per la porta de darrera, com aliat menor d'Estats Units».[156]

Espanya es veurà obligada a amagar la repressió realitzada sobre els republicans, sobre els vençuts, ja que és difícilment justificable en la societat que neix després de la II Guerra Mundial. És difícilment justificable en una nova societat

[153] Consultar annex: entrevista a Aram Monfort i Coll (12 de novembre de 2010). Pàg.17
[154] Ibidem. Pàg.17
[155] Ibidem. Pàg.17
[156] Ibidem. Pàg.17

que per exemple, crea l'Organització de les Nacions, un organisme internacional de relacions diplomàtiques. «Si no es podia justificar l'Holocaust a nivell nazi tampoc es pot justificar que EEUU tingui un aliat menor (…)que també ha tingut camps de concentració que no han arribat a l'extermini perquè la voluntat no era tant d'exterminar»[157]. Per això el règim franquista s'esforçarà molt en amagar-ho. Casos com el que ens explica l'historiador Aram Monfort d'una dona que no va poder cobrar la pensió de viduatat fins 40 anys després de la mort del seu home, fins al 1979, perquè aquest va morir a la presó, però va morir sense ser jutjat per tant, innocent, no són justificables: «a nivell de política exterior, de manera que el règim amagarà aquest passat»[158]. L'Aram ens parlar d'un exemple d'aquest intent d'ocultar el passat:

> «Jo recordo, quan estava fent la tesis, que el camp de concentració d'Horta era un projecte per traslladar la casa de caritat. La casa de caritat compra els terrenys i comença ha construir els edificis però el projecte queda parat per la guerra l'estiu de 1936 només havent construït un dels tres edificis de la idea principal i la planta baixa d'un altre. El projecte es recupera el 1954. La casa de caritat tenia una revista pròpia que es deia San Jorge i és en aquesta mateixa revista on amaguen el fet que allò va ser un camp de concentració durant un any».[159]

Com van amagar les proves d'aquest passat? Doncs, entre d'altres el que van fer va ser tornar els camps de concentració als seus propietaris. Un altre factor molt important és el fet que la gent que ha viscut la repressió del règim franquista no vol recordar-ho.

> «I no només tenim el règim franquista que amaga això sinó que els mateixos que han sobreviscut als camps de concentració franquistes els hi costa molt parlar d'això, perquè el règim franquista no deixa de ser el règim que ha guanyat la guerra i ells tot i que hagin pogut sortir en llibertat dels camps de concentració i que hagin refet la seva vida, segueixen sent excombatents de l'exèrcit republicà».[160]

Els que van estar en algun camp de concentració o els que han patit directament la repressió no en volien fer publicitat perquè el règim franquista sempre va mantenir la divisió entre els bons i els dolents, entre els que havien guanyat i els que havien perdut la guerra. Per exemple Aram explica el cas de Santiago Alcolea que havia sigut catedràtic de la UB i havia estat en un camp de concentració. Aquest home mai havia explicat al seu fill tot el que havia passat, mai li havia explicat la seva estança al camp ni com havia patit la repressió. Per tant,

[157] Consultar annex: entrevista a Aram Monfort i Coll (12 de novembre de 2010). Pàg.17
[158] Ibidem. Pàg.17
[159] Ibidem. Pàg.17
[160] Ibidem. Pàg.17

d'això és fàcil deduir que: «la gent que va ser víctima d'això no en vol parlar massa. És un record dur i traumàtic i molt gent no en vol parlar». Vist des d'aquest punt de vista, les presons i els camps havien aconseguit el seu objectiu: silenciar i atemorir. Franco va aconseguir atemorir:

> «Després de 3 anys de guerra quan molta gent s'esperava que amb final de la guerra arribaria la pau... amb el final de la guerra no arriba la pau, arriba la victòria d'uns, dels que han guanyat la guerra i apliquen tota la repressió que poden i volen contra els que han lluitat contra ells i els indiferents. Clar, això neutralitza totalment, que hi haurà gent que seguirà fent oposició en la immediata postguerra franquista, que hi hauran els maquis que es mobilitzaran sí però serà una cosa... la repressió ha estat molt dura i això neutralitza molta gent». [161]

La nostra hipòtesi és que la majoria de la població no coneix Antonio Vallejo-Nágera. Ens trobem davant una contradicció: les enquestes mostren que un 50% de la població sí que el coneix per tant la nostra hipòtesis és errònia. En canvi, dels testimoni dels dos professors es deriva que Vallejo Nágera no es coneix. Nosaltres concloem que malgrat Vallejo es coneix molt més del que ens pensàvem no es coneix avui en dia. Primer hem de tenir en compte que un 50% de la població és molt, és a dir, la meitat de la població no el coneix. En segon lloc cal dir que més de la meitat dels enquestats ha cursat estudis universitaris i per tant, és normal que els resultats surtin cap a l'alça. Per acabar, es confirma el que ens deia Ricard Vinyes, que cada cop es coneix menys perquè el grup d'edat que menys coneixia el psiquiatre era el de 16 a 25 anys. Quant al perquè no es coneix, o no es coneix tant, podem concloure que Vallejo com a figura de la psiquiatria espanyola és poc conegut perquè els seus coneixements no poden aportar res a la psiquiatria del s.XXI. Les seves tesis no tenen cap mena de fonament científic i per això no poden ser aprofitades per una psiquiatria que cada cop més busca l'origen de les malalties en substrats o alteracions biològiques. Per altra banda, el fet que s'amagués tot el relacionat amb els camps de concentració i les presons, llocs on es van realitzar les investigacions del psiquiatre, per adaptar-se a un nou context internacional, el pacte de la transició i la no voluntat de la gent alhora de recordar una etapa tant desagradable de les seves vides fan que el primer catedràtic de psiquiatria d'Espanya quedi en l'oblit.

[161] Consultar annex: Entrevista Aram Monfort i Coll (12 de novembre de 2010). Pàg.17

5. Conclusions

Per concloure aquest treball, farem una valoració de cada hipòtesis per separat seguida d'una opinió global.

La primera pregunta metodològica de la recerca és si es va produir un procés d'eugenèsia a Espanya. La nostra hipòtesi deia que sí i ha estat en part confirmada. Segons les fonts primàries i secundàries consultades i les entrevistes a Ricard Vinyes i Aram Monfort hem arribat a la conclusió que s'inicià un procés eugenèsic a finals de la guerra i que va continuar al llarg de la dictadura però que va fracassar. Es van donar tots els passos necessaris per dur-lo a terme: segons els regeneracionistes i els grups més conservadors, a Espanya s'estava produint una degeneració de la raça a causa dels ideals marxistes i liberals. Vallejo-Nágera va posar cara i ulls al culpable, que coincidia amb l'enemic polític del règim vencedor, però per demostrar-ho necessitava proves empíriques i per això va dur a terme les investigacions amb els brigadistes internacionals i les preses de Màlaga. Els resultats d'aquestes investigacions van permetre diagnosticar l'opositor i aplicar-li les corresponents teràpies per tal de solucionar la seva patologia i a la vegada millorar la raça. Aquestes teràpies van prendre la forma de la repressió i la segregació infantil. L'objectiu dels tractaments no era altre que liquidar moralment l'enemic polític i eliminar qualsevol tipus d'oposició al *Nuevo Estado*.

La següent qüestió és si els resultats d'aquestes investigacions són científicament vàlids. La hipòtesi és que no, i de nou podem confirmar-la amb les dades obtingudes durant el procés de recerca. Els postulats dels quals es parteix a l'hora d'iniciar les investigacions no estan ben fonamentats i els manca una base sòlida, amb l'afegit de que els tests utilitzats no són objectius, sinó tot el contrari; podem determinar, doncs, que Vallejo-Nágera utilitza la pseudociència per condemnar aquells que no comparteixen el seu pensament.

A la pregunta: els resultats de les investigacions legitimen el nou règim? Opinem que sí, que els resultats ajuden a consolidar la dictadura del general Franco. Les informacions recollides tan dels llibres com de les entrevistes com els resultats de les enquestes confirmen la hipòtesi un cop contrastats entre ells. Vallejo-Nágera aporta amb les seves investigacions la base científica que necessita tot règim feixista per a justificar la seva ideologia.

Es pot comparar el que va passar aquí amb el cas Alemany? La hipòtesi és que no, i a l'hora de concloure si és certa o falsa ens trobem que els resultats de les enquestes contradiuen la hipòtesis mentre que els historiadors la confirmen. Així doncs, ens trobem davant d'una dualitat de pensaments enfront la qual ens decantem envers els historiadors, perquè tot i ser conscients que a primera vista hi ha moltes semblances entre ambdós casos els testimonis ens han fet veure les diferències. A més, podem concloure també que no és necessari comparar els dos règims perquè no se'n treu res de profit.

La hipòtesis que contestava a la pregunta: quin és el paper de la Església, i en concret el catolicisme, en la repressió i en el procés d'eugenèsia?" és que la institució catòlica augmenta els ¡ efectes de la repressió mentre que el catolicisme fa minvar l'abast del procés eugenèsic. Ha estat contrastada amb fonts secundàries tals com les enquestes i entrevistes i podem concloure que efectivament, l'Església va justificar la repressió i en va empedreir els efectes mentre que els principis del catolicisme van fer que l'eugenèsia a Espanya no arribés als extrems de l'alemanya.

Per acabar, vam creure adient preguntar-nos si Vallejo-Nágera és o no conegut avui en dia. Vam pronosticar que el psiquiatre era poc o gens conegut i per contrastar la hipòtesis hem utilitzat els resultats de les enquestes i les entrevistes i altre vegada, les informacions recollides són contradictòries. Les enquestes mostren que la meitat de la població coneix Vallejo-Nágera mentre que els experts creuen que no és conegut. Per tant, la nostra enquesta no es confirma tot i que, cal remarcar que hi ha un 50% de la població que no coneix al psiquiatre amb més influències del s. XX. També volem tenir en compte que la majoria dels enquestats han cursat estudis universitaris. A més, els entrevistats ens van comentar que cada cop era menys conegut i tenien raó ja que en el grup més jove dels enquestats el tant per cent que coneixia Vallejo era molt baix. La gent que no el coneix és perquè Vallejo-Nágera no és res en quant a discurs polític i com a professional la psiquiatria d'una democràcia no pot aprofitar cap de les seves aportacions que, per altre banda han quedat obsoletes.

Les conclusions intel·lectuals que extraiem d'aquest treball es resumeixen en que hem après ha fer recerca i tot el que això comporta. Hem après a buscar informació, consultar fonts primàries i secundàries, realitzar entrevistes i enquestes

amb la finalitat de respondre les hipòtesis, sintetitzar informació, extreure i analitzar dades, comparar opinions, estructura el contingut del treball des del punt de vista de la recerca, tot i que al principi ens va costar… En quant fa la forma el treball ens ha ajudat a redactar millor la informació, citar correctament, millorar la nostra expressió escrita… El treball ens ha servit per aprendre a moure'ns pel món de les universitats i en concret, el de les biblioteques abans d'enfrontar-nos-hi l'any vinent.

Les conclusions morals que extraiem d'aquest treball són per nosaltres, les més importants. Hem analitzat la figura d'un psiquiatre els valors del qual disten molt de la societat democràtica actual. L'estudi del seu pensament, i en general, del pensament del bàndol vencedor de la guerra ens ha fet veure com una ideologia mal fonamentada en la desigualtat i en l'integrisme nacional-catòlic justifica qualsevol política o actuació per més perversa i inhumana que sigui. Malauradament hem comprovat que una ideologia tant irracional com la que defensava l'Estat franquista ha pogut dur a terme pràctiques com la dels nens perduts del franquisme i quedar impugna. El *Nuevo Estado* va destruir la infància de milers de nens que van créixer lluitant contra la gana i els abusos als quals estaven sotmesos en els centres de l'Auxilio Social i tot això ho va permetre un règim que l'any 1953 va ser reconegut per els EEUU i que l'any 1955 va entrar a formar part de l'ONU. Per acabar, ens agradaria fer una petita reflexió sobre els valors i les idees que defensava el psiquiatre. Quan vam començar a investigar i llegir els llibres de Vallejo-Nágera ens va costar comprendre les idees que els seus textos desprenien. Per a nosaltres era inconcebible com opinions tant irracionals, com per exemple la visió que tenia de les dones, podien ser la referència d'un sistema polític que va governar Espanya durant 36 anys.

6. Agraïments

Per acabar definitivament amb el treball, volem dedicar el nostre agraïment a tots aquells que han contribuït d'una manera o altre a que la seva realització fos possible.

A Ricard Vinyes, per les respostes que tenien relació amb la faceta més històrica de Vallejo-Nágera, i per aclarir-nos la diferència entre experiment i investigació.

A la Dra. Humbert, que ens va ajudar a entendre certs conceptes psiquiàtrics que no érem capaces de comprendre.

A Aram Monfort, per descriure'ns la vida als Camps de concentració entre cafè i cafè, i cedir-nos la seva tesi, que ha acabat resultant clau per al desenvolupament d'alguns punts del treball.

A Montserrat Armengou i Ricard Belis, per enviar-nos el llibre *Els nens perduts del franquisme,* que tant ens ha ajudat.

A tota la gent que ha contestat molt amablement les enquestes i que han permès resoldre les preguntes metodològiques, en concret, als avis de la residència Quidam de Sant Just Desvern, per compartir amb nosaltres un trosset dels seus records.

Al professorat de l'escola Thau Bcn, en especial a Jordi Sant, que va ser el primer en parlar-nos del tema i va fer que ens hi interesséssim.

A tots aquells que han contestat les enquestes, en concret als avis de la residència Quidam de Sant Just Desvern, per compartir amb nosaltres un trosset dels seus records.

A la presidenta de la Memòria Històrica, per haver-nos permès assistir a la presentació del seu llibre sobre el jutge Garzón, i per contestar les preguntes que li vàrem fer sobre el passat.

Al personal bibliotecari de l'Hospital Clínic, que ja són com de la família.

A la bibliotecària del Pavelló de la República per la seva ajuda i interès en el tema.

Als estudiants de la Universitat Pompeu Fabra, per guiar-nos pel laberint que és la seva biblioteca.

A la noia de la Universitat Autònoma, que va contribuir econòmicament en el nostre treball.

A la UPC, que ha col·laborat sense saber-ho a la elaboració d'aquest projecte i ens ha fet possible l'obtenció de la revista *Semana Médica Española* des de Madrid.

Als pares de l'Alba, la Montse i l'Àngel, que ens han ajudat en tot el que han pogut i més.

Per últim, però no per això menys important, volem agrair al nostre tutor del treball de recerca, Josep Palau, la paciència que ha tingut amb nosaltres i el fet que ens recomanés aquest tema per a desenvolupar-lo.

Moltes gràcies a tots.

7. Bibliografia i webgrafia

- Llibres
  - CENARRO, Ángela: *Los niños del Auxilio Social.* Madrid: Espasa Calpe, 2009
  - Molinero,C., Sala, M. i Sobrequés, J.: *Una immensa prisión.* Barcelona: Crítica, 2003
  - DARWIN, Leonard: *¿Qué es la eugenesia?: modo de mejorar la raza humana*. Madrid: Javier Morata, 1930.
  - GALTON, Francis: *Herencia y eugenesia.* Madrid: Alianza, 1988
  - GOMEZ Perez, Rafael: *El franquismo y la Iglesia*. Madrid: Rialp, 1986
  - HUERTAS, Rafael: *Lafora, Vallejo-Nágera, Garma los médicos de la mente. De la neurología al psicoanàlisis*. Tres Cantos: Nivola, 2002
  - Llibre de text de Ciències Socials i Història Polis 4t d'ESO. Ed. Vicens Vives
  - Llibre de text Història 2n de Batxillerat. Ed. Vicens Vives
  - Llibre de text Bilogia 4t d'ESO. Ed. Vicens Vives
  - PRESTON, Paul: *Franco, caudillo de España*. Barcelona: Random House Mondadori, 1994
  - RUIZ Rico, Juan Jose: *El papel político de la Iglésia católica en la España de Franco*. Madrid: Tecnos, 1977
  - VALLEJO-NÁGERA, Antonio: *Eugenesia de la Hispanidad y regeneración de la raza.* Burgos: Editorial Española, 1937.
  - VALLEJO-NÁGERA, Antonio: La locura y la guerra. Valladolid: Santarén, 1939.
  - VALLEJO-NÁGERA, Antonio: *Psicopatologia de la conducta antisocial.* San Sebastian: Editorial Española, [1937?]
  - VALLEJO-NÁGERA, Antonio: *Biotipologia*. Barcelona: Modesto Usón, 1947.
  - VALLEJO-NÁGERA, Antonio: *Política racial del nuevo Estado.* San Sebastian: Editorial Española, 1938
  - VALLEJO-NÁGERA, Antonio: *Niños y jóvenes anormales*. Madrid: Sociedad de Educación Atenas, 1941.

- VALLEJO-NÁGERA, Antonio: *Divagaciones intranscendentes.* Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Instituto "Balmes de Sociología", 1945-1962
- VALLEJO-NÁGERA, Antonio: *Sinfonía retaguardista: conferencias en retaguardia*, Valladolid: Talleres Tipográficos Cuesta, 1938.
- VALLEJO-NÁGERA, Antonio: *Estudios demográficos*. Valladolid: Talleres Tipográficos Cuesta, 1938.
- VILAR, Pierre: Historia de España. Barcelona: RBA Coleccionables, 2005
- VINYES, Ricard; ARMENGOU, Montserrat i BELIS, Ricard: Los niños perdidos del franquismo. Barcelona: DeBolsillo!, 2003

- Revistes
  - Semana Médica Española
  - Acción Española
  - VINYES, Ricard: «Construïnt Caïm». *Revista de Catalunya,* núm.169, gener 2002, pàg 9-30

- Webgafia:
  - http://www.elmundo.es/cronica/2002/111/1011609459.html
  - http://www.enciclopediacatalana.cat
  - http://www.psicothema.com/pdf/1.pdf
  - http://www.xtec.cat
  - http://ccuc.cbuc.cat/